

**รายงานการติดตามและประเมินผลเบื้องต้น
ของการปฏิบัติงานของส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ
ในการรองรับและสนับสนุนงานด้านการพัฒนา
ในพื้นที่โครงการหลวง**

โดย
รศ. ดร. นรินทร์ชัย พัฒนพงศา
อ. ดร. กมลงาม สมสุข
คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เสนอต่อ

กองพัฒนาเกษตรที่สูง
สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สิงหาคม 2539

สารบัญ

	หน้า
คำขอบคุณ	
รายงานฉบับย่อและข้อเสนอแนะต่อฝ่ายบริหาร	ก
หลักการและเหตุผล	1
วิธีดำเนินการสำรวจ	1
เกณฑ์การคิดคะแนนและคำย่อที่ใช้	3
ผลการสำรวจ	4
- ข้อมูลจากเกษตรกร	4
- ข้อมูลจากผู้นำกลุ่มบ้าน	24
- ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่และการสังเกตการณ์	31
ข้อเสนอแนะ	42
- แผนงานพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ	42
- การจัดฝึกอบรม ดูงาน การทำแปลงสาธิต	42
- การสนับสนุนพันธุ์สัตว์แก่เกษตรกร	43
- การเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำ	44
- การส่งเสริมการเกษตรผสมผสาน-อาชีพนอกการเกษตร	44
- แผนงานพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	47
- การสนับสนุนกรรมการเครือข่ายผู้สูงอายุ	47
- การส่งเสริมปลูกป่าชุมชน-ป่าชาวบ้าน	48
- การส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝก	49
- แผนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมกิจกรรมกลุ่ม	49
- แผนงานปรับปรุงปัจจัยพื้นฐาน	51
- ด้านการประสานงานของหน่วยงานต่าง ๆ	52
- ด้านการมองการพัฒนาบนพื้นที่สูงเป็นองค์รวม	53
บรรณานุกรม	56
ภาคผนวก	57

คำขอบคุณ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ คุณสุทัศน์ ปลื้มปัญญาท่านผู้อำนวยการกองพัฒนาเกษตรที่สูง และคุณวินัย สุขสำราญ ที่กรุณาร่วมวางแผนและให้ข้อเสนอแนะการติดตามประเมินผลครั้งนี้เป็นอย่างดีจนงานวิจัยเสร็จสิ้นลง นอกจากนี้ท่านหัวหน้าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทั้ง 16 แห่งตลอดจนเจ้าหน้าที่ และบุคลากรของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องที่กรุณาให้ข้อมูลและนำไปดูงาน/กิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้กระทำมา

สิ่งที่สำคัญที่ทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จได้คือ ท่านผู้นำเกษตรกรรมตามกลุ่มบ้าน/หมู่บ้านต่าง ๆ และเกษตรกรทุกท่านที่กรุณาตอบคำถามเป็นอย่างดี คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้เป็นอย่างสูง

รศ. ดร. นรินทร์ชัย พัฒนพงศา

อ. ดร. กมล งามสมสุข

สิงหาคม 2539

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

สรุปย่อและข้อเสนอแนะ

โครงการติดตามและประเมินผลเบื้องต้นของการปฏิบัติงานฯ

รายงานฉบับย่อนี้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์แก่บุคลากรระดับบริหาร ที่จะใช้เวลาช่วงสั้น ๆ ทราบผลการติดตามประเมินผล เพื่อทราบความเป็นไป และข้อเสนอแนะโดยย่อ ที่จะพิจารณาปรับปรุงการดำเนินงานต่าง ๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้นต่อไป และหากมีประเด็นใดในรายงานนี้ที่ยังไม่กระจ่างเท่าที่ควร จะกรุณาหารายละเอียดเพิ่มเติมได้ในรายงานฉบับสมบูรณ์

การติดตามประเมินผลนี้เป็นการติดตามการปฏิบัติงานของปีงบประมาณ 2538 ของส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจที่รองรับและสนับสนุนงานของโครงการหลวง 16 แห่ง โดยออกภาคสนามในช่วงเดือนเมษายน - พฤษภาคม 2539 ใช้การสุ่มตัวอย่างกลุ่มบ้านต่าง ๆ ในพื้นที่โครงการตามระดับการช่วยเหลือที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงระบุว่าได้รับในระดับ มาก กลาง และ น้อย ตลอดจนคัดสรรตามเผ่า และตามระดับฐานะของเกษตรกร จากการสุ่มนี้ได้สัมภาษณ์เกษตรกรจำนวน 737 คน ผู้นำกลุ่มบ้าน/หมู่บ้าน 79 คน และเจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง รวม 51 คน นอกจากนี้ยังใช้การสังเกตการณ์และการตรวจเอกสารประกอบอีกด้วย

จากข้อมูลต่าง ๆ ดังกล่าว มีประเด็นและข้อเสนอแนะที่สำคัญดังต่อไปนี้

ก. แผนงานพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ

1. แผนงานนี้มีหลายกิจกรรมที่ดำเนินการ เช่น การอบรม ดูงาน และส่งเสริมต่าง ๆ เช่น ไม้ดอกไม้ผล พืชผัก เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ ทั้งยังส่งเสริมกิจกรรมนอกภาคเกษตร เช่น หัตถกรรมด้วย พบว่าเมื่อจัดอบรมก็มักไปดูงานและส่งเสริมด้วย เท่าที่สอบถามกิจกรรมอบรมมักมีผู้เข้าอบรมกลุ่มใหญ่ แต่สถานที่และอุปกรณ์อบรมเหมาะสมกับกลุ่มที่ไม่เกิน 40 คน ทั้งเนื้อหาที่อบรมดูจะไม่วิเคราะห์ถึงความจำเป็น (training needs) ทางด้านเกษตรกรก็ระบุถึงปัญหาว่า อบรม/ดูงานแล้วหลายสิ่งปฏิบัติตามได้ยาก (เนื้อเรื่องเป็นทฤษฎีมากหรือเทคโนโลยีสูงมาก) ทั้งการติดตามส่งเสริมยังกระทำไม่บ่อยครั้งเท่าที่ควร

2. ด้านการสนับสนุนพันธุ์พืช/สัตว์แก่เกษตรกร พบการรอดตายหลังจากรับไปแล้ว 2 เดือน ว่าไม่ผลเมืองหนาวเช่น พลับ สาลี่ ท้อ บ๊วย รอดตายสูง (จาก 90.8% ลงมา 64.4%) แต่สัตว์โดยเฉพาะไก่มีการรอดตายไม่ถึง 23 % ทั้งนี้ผู้รับไก่ไประบุว่าเนื่องจากพันธุ์ไม่เหมาะสม และเจ้าหน้าที่ไม่มาติดตามส่งเสริมเท่าที่ควร

3. การให้ยืมต้นพันธุ์ไม้ วัสดุ เช่น ปุ๋ย และยา และทำแปลงสาธิต พบว่ามักให้เกษตรกรขอยืมต้นพันธุ์ วัสดุ เช่น ปุ๋ย ยา แล้วหักเงินคืนเมื่อนำผลผลิตมาขาย ส่วนการสาธิตที่ทำตามหลักการยังไม่พบ และการใช้สื่อตลอดจนวิธีที่เหมาะสมอื่น ๆ เพื่อการสาธิตและส่งเสริมดูจะยังใช้น้อยมาก (เว้นงานส่งเสริมไม้ผล)

4. ด้านการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์น้ำยังพบปัญหาว่าบางศูนย์ฯ และหลายพื้นที่ในศูนย์ฯ ขาดแคลนแหล่งน้ำที่จะทำให้บ่อเลี้ยงปลา มีน้ำเพียงพอเป็นช่วงยาวนาน 3 - 4 เดือน และปัญหาที่ยังไม่รู้วิธีการเลี้ยง ตลอดจนมิได้ทดลองเล่นน้ำและสัตว์เลี้ยงลงกินน้ำในบ่อเลี้ยงปลา

ข้อเสนอแนะ

1. เมื่อจัดกิจกรรมอบรมและดูงานแล้วควรคำนึงว่าเนื้อเรื่องควรเน้นการปฏิบัติและใช้เทคโนโลยีที่ไม่ยุ่งยากเกินไปนักเพื่อเกษตรกรจะมีทางปฏิบัติตามได้จริง และเมื่ออบรมดูงานมาแล้วยังควรต้องไปส่งเสริมและติดตามในเรื่องดังกล่าวต่อไปอีกโดยสม่ำเสมอและบ่อยครั้งด้วย
2. กรณีไม้ที่รอดตายน้อย ควรเน้นให้ความรู้แก่เกษตรกรถึงการเลี้ยงดู เมื่อเกษตรกรผ่านเกณฑ์ความรู้ขั้นต้นแล้วจึงมอบไม้ให้เลี้ยง นอกจากนี้อาจใช้วิธีซื้อไม้บนพื้นที่สูงที่อายุ 2-3 เดือนแล้วเลี้ยงในคอกสาธิตสัก 1-2 สัปดาห์ พร้อมจัดทำวัดขึ้น แล้วจึงแจกเกษตรกร
3. ส่วนการส่งเสริมโดยให้ยืมพันธุ์ และวัสดุที่จำเป็นตลอดจนสาธิตก็นับว่าเป็นเรื่องที่เหมาะสม แต่ควรมีสื่อที่ใช้ส่งเสริมมากขึ้น ทั้งควรใช้เกษตรกรผู้นำช่วยสาธิตและส่งเสริม กรณีการส่งเสริมไม้ผลที่เริ่มปลูกมากจนตลาดรองรับผลผลิตไม่ได้ ก็ควรส่งเสริมการถนอมอาหารจากไม้ผลเหล่านี้ด้วย สำหรับแปลงสาธิตควรจัดทำป้ายหลักการส่งเสริมให้มากขึ้น เช่น ประเด็นสาธิตไม่ควรมีมากเกินไป (ไม่เกิน 10) และทุกประเด็นเขียนระบุในป้ายที่ปักไว้ที่แปลงสาธิตนั้น และแปลงควรตั้งอยู่ริมถนนที่มีบุคคลเป้าหมายเห็นได้ง่าย ฯลฯ
4. การส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์น้ำจะต้องค่อย ๆ ทำ โดยเลือกเพียงบางพื้นที่ที่พอมีแหล่งน้ำจริง ๆ และต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมทั่วไปที่มักถือว่าแหล่งน้ำคือพื้นที่สาธารณะ ตลอดจนเมื่อส่งเสริมที่ใดแล้วต้องติดตามแนะนำอย่างใกล้ชิด มิฉะนั้นการดำเนินการก็ยากที่จะสัมฤทธิ์ผล
5. ควรให้การส่งเสริมให้เกษตรกรกระจายการผลิต (diversification) และ/หรือ ทำการเกษตรผสมผสาน ตลอดจนให้ความสนใจอาชีพนอกการเกษตรด้วย เพราะอาชีพทางการเกษตรที่เกษตรกรทำเพียงบางพืชเมื่อส่งเสริมมากมักมีความจำกัดเรื่องตลาดที่ต้องระบายออกเมื่อผลผลิตแก่ หากมีพืช/สัตว์หลากหลายชนิดก็จะกระจายความเสี่ยงเรื่องโรค-แมลง และราคา ตลอดจนถ้ามีกิจกรรมนอกการเกษตร เช่น ทัศนกรรมการต่าง ๆ หรืออุตสาหกรรมในครัวเรือน (โดยเลือกชนิดที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและมีการทำกิจกรรมนี้ในชุมชน) หรือการท่องเที่ยวที่เน้นขนบธรรมเนียมประเพณีและการอนุรักษ์ ก็จะเป็นแหล่งรายได้เสริมที่ดีอีกทางหนึ่ง

๖. แผนงานพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

1. มีการจัดอบรมเรื่องนี้แก่เกษตรกร-ผู้นำ (ผู้สำรวจ 25% ได้รับการอบรม) และยังพบว่ามีการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ชุมชนปฏิบัติอยู่มาก หลายแห่งชุมชนตั้งกฎระเบียบเพื่ออนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม แต่ข้อมูลก็บ่งบอกว่าเมื่อมีผู้ฝ่าฝืนแล้วดูจะมีเพียงน้อยแห่ง ที่บังคับหรือลงโทษให้เป็นไปตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้หลาย ๆ พื้นที่กฎที่ตั้งไว้จึงไม่มีความหมาย
2. มีกิจกรรมสร้างฝายต้นน้ำลำธารและการฟื้นฟูป่าโดยวิธีธรรมชาติที่ทำอยู่ในหลายศูนย์ฯ มีข้อมูลว่าฝายดังกล่าวหลายแห่งเมื่อฝนตกหนักจะพังเสียหาย โดยบางแห่งพังทั้งหมด 5 ฝาย บางแห่ง 2 ฝาย ทั้งนี้

เพราะไปสร้างตรงพื้นที่ที่ลาดชันเกินไป ส่วนการฟื้นฟูป่าการติดตามงานทำได้ลำบากอีกทั้งบางแห่งไม่ทราบว่ บริเวณใดที่ชัดเจนที่เป็นที่ฟื้นฟู

3. การปลูกป่าชุมชน-ป่าชาวบ้าน ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยมูลนิธิโครงการหลวง หรือกรมอื่น ๆ พบว่า ป่าชุมชนยังไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร เนื่องจากส่วนใหญ่มีการจัดกิจกรรมเพื่อไปปลูกต้นไม้เท่านั้น ไม่มีกิจกรรมที่จะตายหญ้าหรือทำแนวกันไฟหรือเผาระวังไฟ การรอดตายจึงมักไม่เกิน 30 % แต่ป่าชาวบ้านส่วนใหญ่ได้ผลดี การรอดตายมีถึง 90 % ถ้ายังเป็นป่าชาวบ้านในระบบวนเกษตรยิ่งทำให้ไม่ยืนต้นเติบโตได้ดีมาก

4. การร่วมปลูกหญ้าแฝก เกษตรกรร่วมกิจกรรมนี้น้อยกว่ากิจกรรมอื่นที่ศูนย์ฯเชิญชาวบ้านร่วม คือ รวมเพียง 44.8%(กิจกรรมอื่น ๆ เกิน 70 %) คงเนื่องจากมีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับหญ้าแฝกหลายประการ

ข้อเสนอแนะ

1. การสร้างฝายต้นน้ำลำธารเป็นสิ่งที่สมควรสนับสนุน แต่การเลือกที่ตั้งฝายไม่ควรมีระดับความลาดชันของลำห้วยมากนักเพราะมักทนแรงน้ำช่วงที่มีฝนหนักไม่ได้ ส่วนการฟื้นฟูป่าควรมีป้ายบอกไว้พื้นที่ฟื้นฟูมีเท่าไร งบประมาณปีใด ฯลฯ เพื่อการติดตามและช่วยดูแลโดยชุมชนจะเป็นไปได้ดียิ่งขึ้นด้วย

2. การให้สิ่งของเป็นกำลังใจแก่ชุมชนที่ร่วมปฏิบัติกิจกรรมอนุรักษ์เป็นสิ่งจำเป็น แต่ถ้าชุมชนใดไม่ทำกิจกรรมเท่าที่ควรก็อาจลดหรือระงับสิ่งจูงใจ นอกจากนี้บางศูนย์ที่ชุมชนยังร่วมกันอนุรักษ์ต้นน้ำได้ไม่แข็งแรงก็ควรมีการเชิญผู้แทนของหน่วยป้องกันรักษาป่าเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงเพื่อการป้องกันรักษาป่าเกิดผลดียิ่งขึ้น

3. ควรส่งเสริมการปลูกป่าชาวบ้านให้มาก (ป่าชุมชนส่งเสริมเฉพาะที่ชุมชนมีความร่วมมือดีมากจริงๆ) และถ้าส่งเสริมระบบวนเกษตรร่วมกับป่าชาวบ้านด้วยจะเห็นความสำเร็จของกิจกรรมนี้เป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น

4. ควรต้องรณรงค์ปลูกหญ้าแฝกต่อไป แต่ควรรณรงค์แก้ความเข้าใจผิดของชาวบ้านด้วย บางท้องที่ควรมีรั้วเช่นลวดหนามกันแปลงที่ปลูกหญ้าแฝกในช่วง 1-2 ปีแรกที่ปลูกเพื่อกันสัตว์เลื้อยเข้าทำลาย

ค. แผนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมกิจกรรมกลุ่ม

1. พบว่ากิจกรรมการฝึกอบรมก็มีลักษณะด้านผู้เข้าอบรม เนื้อหา และการใช้สื่อในลักษณะเดียวกับ แผนงานพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ การอบรมจึงยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

2. กองทุนพัฒนาอาชีพ มีจัดให้อยู่บ้างในบางศูนย์ ช่วยกระตุ้นให้พึ่งตนเอง ฝึกการบริหาร การใช้หนี้ คัดกรองทุน ฯลฯ ได้ดี แต่ก็ยังมีบางแห่งที่การจัดทำบัญชีและการทวงหนี้สินของกรรมการแต่ละรุ่นยังบกพร่องบ้าง

3. การส่งเสริมสหกรณ์พบผู้เป็นสมาชิกสหกรณ์เกินกว่า 50 % ของผู้ที่อยู่ในย่านที่มีสหกรณ์ตั้งอยู่แต่ สมาชิกยังร่วมระดมทุนกับสหกรณ์ไม่มากนัก (33.0 %) แต่ประมาณ 60 % ร่วมในธุรกิจซื้อและการใช้สินเชื่อของสหกรณ์ ส่วนธุรกิจขายยังไม่มีสหกรณ์ใดดำเนินการ

4. ปัญหาเยสฟติดยัังมีความรุนแรงอยู่ไม่น้อย (สำรวจพบใน 67% ของกลุ่มบ้าน) และการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ก็กำลังเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน (มีผู้เสียชีวิตจากโรคนี้ใน 22% ของกลุ่มบ้าน)

5. การส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาต้นน้ำและมีกอบรมผู้นำชุมชน กิจกรรมข้อนี้ดูจะมีความใกล้เคียงกับกิจกรรมในแผนงานพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเมื่อพบเจ้าหน้าที่หลายคนไม่อาจให้ความกระจ่างได้ดึ้นัก แต่ก็เข้าใจว่าในส่วนนี้คงเน้นการมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชนยัังขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. การมีกอบรม ควรมีผู้เข้าอบรมแต่ละครั้งไม่มากเกินไป (เช่นไม่เกิน 40 คน) เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับวิทยากรให้มากและได้เห็นสื่ออย่างสะดวก ดังนั้นสื่อที่จูงใจให้เห็นภาพควรใช้ให้มากขึ้น เนื้อหาที่อบรมควรเลือกที่เป็นความจำเป็น(needs)เฉพาะแห่งมิใช่ข้อมูลกว้าง ๆ ที่จำเจต่อผู้เข้าอบรมอยู่แล้ว ทั้งเมื่ออบรมแล้วการติดตามให้กำลังใจ และช่วยแก้ไขปัญหายังต่อเนื่องก็มีความจำเป็นด้วย

2. กองทุนพัฒนาอาชีพเป็นเรื่องที่ควรสนับสนุน แต่ควรติดตามการใช้เงินกองทุนให้เป็นไปในลักษณะทุน "หมุนเวียน" และสนับสนุนติดตามเกษตรกรให้บริหารกองทุนให้ยั่งยืนและเพิ่มทุนขึ้นด้วย

3. การส่งเสริมสหกรณ์ ควรชี้แนะให้สหกรณ์แต่ละแห่งคำนึงว่าสินเชื่อก่อนนำไปใช้เป็นเรื่องที่ไม่ไปทำลายสิ่งแวดล้อมหรือป่าไม้โดยเฉพาะสินเชื่อก่อนจะได้จากส่วนราชการ การส่งเสริมยุวสหกรณ์เป็นสิ่งที่เกือต่อการพัฒนาสหกรณ์ในระยะยาวจึงเห็นควรส่งเสริมต่อไป แต่การจะมีลูกจ้างด้านสหกรณ์เพื่อทำงานตามศูนย์ฯ แต่ละแห่งอาจจะยังไม่เหมาะสม

4. ควรรณรงค์ปราบปรามยาเสพติดและป้องกันโรคเอดส์ต่อไป โดยควรเน้นการมีส่วนร่วมจากชุมชน และมีการใช้สื่อที่มีเนื้อหาเหมาะสมกับชุมชนบนพื้นที่สูงให้มากขึ้น

5. ควรแยกความแตกต่างของกิจกรรมอนุรักษ์และพัฒนาต้นน้ำของงานสองแผนงานให้ชัดเจน ส่วนการมีเครือข่ายองค์กรอนุรักษ์ต้นน้ำนับว่าจำเป็น และการรวมการควรรประชุมกันบ่อย ๆ แต่ควรได้เบิกค่าเดินทางไปประชุม เพราะผู้ที่มีฐานะไม่ดึ้นักแต่ต้องเดินทางไปประชุมเครือข่ายทุก 1-2 เดือน นับว่าเป็นภาระหนัก

จ. แผนงานปรับปรุงปัจจัยพื้นฐาน

กิจกรรมในแผนงานนี้ ที่พบส่วนใหญ่เป็นการปรับปรุงถนน สร้างเส้นทางลำเลียงภูเขา สร้าง/ซ่อมอาคาร สร้างถังเก็บน้ำฝน สร้างอ่างเก็บน้ำ-ระบบส่งน้ำ ฯลฯ

1. พบว่ามีค่อนข้างมากที่การก่อสร้างต้องล่าช้าออกไป เพราะกว่าจะอนุมัติให้เริ่มงานได้มักเกือบถึงช่วงฤดูฝนที่การคมนาคมขนส่งวัสดุก่อสร้างทำได้ยากมาก

2. กรณีที่ดำเนินงานหน้าฝน เช่นซ่อมแซมถนนนอกจากทำงานได้ลำบากแล้ว งานดินมักสูญเสียกับฝนตกชะล้างมาก และบุคคลในชุมชนก็เดินทางลำบากมากยิ่งขึ้น

3. สิ่งของสาธารณะต่าง ๆ บุคคลในชุมชนยัังไม่ช่วยกันดูแลรักษา เช่นถังเก็บน้ำ ก๊อกน้ำ ท่อน้ำ โทรศัพท์สาธารณะ ฯลฯ มีผู้กล่าวว่าถูกทำให้เสียหายเร็วและมากกว่าที่ควร

4. อย่างไรก็ตามบุคคลในชุมชนส่วนใหญ่ก็ไปร่วมซ่อมแซมปรับปรุงสิ่งของสาธารณะ โดยเกินกว่า 90% ของผู้ตอบระบุว่าไปซ่อมระบบประปา ระบบส่งน้ำเพื่อการเกษตร ถนน ฯลฯ

ข้อเสนอแนะ

1. กรณีงานบนที่สูงการสร้างปัจจัยขั้นพื้นฐานควรได้เร่งรัดขั้นตอนต่าง ๆ ให้รวดเร็วขึ้น เพื่อให้งานก่อสร้างปรับปรุงต่าง ๆ ได้เริ่มงานในช่วงเดือน ธันวาคม-เมษายน ซึ่งไม่ค่อยมีปัญหาการคมนาคมเท่าไรนัก
2. สร้างจิตสำนึกของชาวบ้านเรื่องการรักษาสีของสาธารณะ และถ้าหากบางชุมชนยังไม่มีจิตสำนึกในการบำรุงรักษาดีพออาจมีเงื่อนไขผูกพันที่จะไม่ซ่อม/สร้างสิ่งสาธารณะอื่น ๆ ต่อไป
3. ควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมและ/หรือการริเริ่มกิจกรรมก่อสร้างปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ของเกษตรกรด้วยตนเอง เช่นกรณีเกษตรกรร่วมกันซื้อปูนซีเมนต์มาช่วยปรับปรุงถนนเพื่อให้รถยนต์ใช้ถนนได้ทุกฤดูกาล

จ. ด้านการประสานงานและการเพิ่มความสำเร็จในการทำงานของเจ้าหน้าที่

1. ด้านการประสานงานพบว่าการประชุมคณะทำงานอย่างสม่ำเสมอ แต่มีเพียงบางศูนย์ฯ คณะทำงานประชุมกันเพียงปีละ 1 ครั้งหรือน้อยกว่านี้
2. การช่วยเหลือเกษตรกรอาจไม่เกิดผลดีนักถ้าเจ้าหน้าที่บางส่วนยังไม่ค่อยคำนึงถึงความแตกต่างในแง่มุมต่าง ๆ ของแต่ละพื้นที่เท่าที่ควรเช่นจะวางรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเพื่อให้ใช้เหมือนกันทุก ๆ ศูนย์พัฒนาซึ่งพบว่าพอใช้ได้ผลบางแห่งแต่อีกหลายแห่งไม่ได้ผลดี นอกจากนี้ พบผู้ปฏิบัติงานบางส่วนไม่ค่อยคำนึงถึงส่วนประกอบอื่นๆ ของการพัฒนานอกจากมุ่งที่กิจกรรมของหน่วยงานที่ตนปฏิบัติเท่านั้น แต่ส่งผลเสียต่อการพัฒนาด้านอื่น เช่นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. แต่ละส่วนราชการที่กรุณาช่วยรองรับการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ควรต้องประชุมกันบ่อยครั้งเช่นคณะทำงานของแต่ละศูนย์ควรประชุมกันอย่างน้อย 2-3 เดือนต่อครั้ง และผู้ที่เข้าไปทำงานในแต่ละศูนย์ฯควรประสานหรือแจ้งเจ้าหน้าที่ของศูนย์ทราบด้วย
2. คำนึงถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่ที่พัฒนาและมององค์รวม เพื่อตระหนักว่าการจะลอกแบบความสำเร็จของกิจกรรมหนึ่งจากที่หนึ่งไปยังที่อื่นอาจจะใช้ไม่ได้ง่าย ต้องปรับเปลี่ยนกลวิธีต่าง ๆ ให้เหมาะสมดั่งนั้นจึงไม่ควรหวังว่าจะมีสูตรสำเร็จใดที่จะใช้ได้เป็นรูปแบบเดียวในทุกศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ส่วนองค์ประกอบที่เป็นองค์รวมของการพัฒนามันที่สูงนั้นได้นำเสนอไว้ 8 ประการในรายงานฉบับสมบูรณ์แล้ว แต่ละฝ่ายที่เข้าไปปฏิบัติงานควรคำนึงถึงและควรหาซึ่งถึงองค์ประกอบสำคัญเหล่านี้เป็นหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงด้วย

จ. ภาพรวมของความช่วยเหลือและข้อบกพร่องบางประการที่เกษตรกร/ผู้นำรู้สึก

1. เกษตรกรบางศูนย์และบางกลุ่มฐานระบุว่าโครงการช่วยให้ตนดีขึ้นยังไม่เท่ากับศูนย์อื่นหรือฐานอื่น โดยมี 6 ศูนย์ฯ คือ แม่สะเรียง ป่าเมี่ยง อ่างช้าง แม่ลาน้อย ห้วยโป่งและม่อนเงาะ รู้สึกเช่นนี้น้อยกว่าศูนย์อินทนนท์ หนองหอย และพระบาทห้วยต้ม ขณะเดียวกันที่ผู้มีฐานะด้อย รู้สึกว่าช่วยให้ชีวิตตนดีขึ้นไม่มากเท่าที่กลุ่มฐานะดีรู้สึก (แตกต่างทางสถิติระดับ .05)

2. โดยทั่วไปโครงการช่วยเหลือเกษตรกรได้ดี แต่ก็มีข้อบกพร่องที่เกษตรกรระบุอยู่บ้าง เช่นอยากให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมให้จริงจังให้มากขึ้น ให้มีความสุภาพ ให้ทำตามสัญญาที่ให้ไว้ ให้จ่ายเงินคืนโดยรวดเร็วเมื่อขายผลผลิตให้ ตลอดจนหาตลาดรองรับผลผลิตในกิจกรรมที่ส่งเสริมไว้

ข้อเสนอแนะ

1. ศูนย์ที่เกษตรกรยังรู้สึกว่าช่วยให้ชีวิตตนไม่ดีขึ้นเท่าไรนักก็ควรช่วยให้ตรงกับสภาพที่เกษตรกรจะรับได้ โดยเฉพาะเกษตรกรที่ยากจนต้องช่วยโดยคำนึงถึงชีวิตความเป็นอยู่ให้มาก

2. มีข้อบกพร่องบางประเด็นที่ควรแก้ไข เช่นการส่งเสริมที่ยังไม่จริงจังพอ ความสุภาพของเจ้าหน้าที่ และการจ่ายเงินคืนให้รวดเร็ว (จากการช่วยรับผลผลิตไปจำหน่ายให้) ฯลฯ โดยรายละเอียดที่แต่ละศูนย์ฯ มีข้อบกพร่องเรื่องใดดูจากตารางที่ 27 และ 29

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved

Executive Summary

An Evaluation of the Activities of the Involved Government Agencies and State Enterprises for the Development in the Royal Project Areas

.....

This evaluation was emphasized on the activities in the budget year 1995. Field survey was conducted during April-May 1996. The interviewing was a major instrument to collect data. The sampling was based on these three following guidelines; 1) the degree of assistance the Royal Project provided to each village, 2) ratio of the population of different tribes residing in the project and 3) ratio of people of different economic status in a certain village. From this criteria the research team interviewed 51 officers, 79 village leaders and 737 villagers in 16 sites of the Royal Project. Various related document were also examined and many places observed. The results and recommendations of this evaluation can be summarized into 6 groups as follows:

A. Developmant and Extension of Income Generating Activities

A1 Findings

1. Many activities in this group were training, study-tour, and other extension activities for cut flowers, fruit tree, vegetable, animal husbandry etc. Non-farm earning activities were also promoted. When officers wanted the farmers to practice what they recommended they trained them. After that study-tour was usually conducted. It was found out that most trainings were set in a big group comprised of 50-80 trainees. While training facilities were not adequate for such big group and training needs were not analyzed. Three main problems about training were complained by the interviewees ; 1) training content was too much theoretical, 2) technology reconmended was too high-technology and 3) there was not adequate follow-up (visit) by officers after training.

2. As far as activity to support plants/animals to farmers was concerned, survival rate (after 2 month of receiving) of persimmon, peach, pear, apricot was high (from

90.8% to 64.4%). But survival rate of animals especially chicken was low (below 23%). The farmers blamed on unsuitable variety and lack of following up on the part of the livestock extension officers.

3. Some necessary farm inputs such as seedling, fertilizer, pesticide, fungicide, etc. were lend to the farmers. Demonstration plots were set. But standard demonstration plot was not found. With exception of fruit tree activities, mostly no sign and activities to encourage the target clientele to carefully observe those recommended plots.

4. There were many constraints in fishery extension in many project sites. Lack of adequate water sources for at least 3-4 month continuously were found in most areas. Children and animals went into fish pond and damaged plastic that prevent water leaking. And lack of sufficient knowledge to take care of fishes was another key problem found.

A.2 Recommendations

1. Activities concerning training and study-tour should be emphasized on practical aspect and appropriate technology. And after conducting such activities frequent and regular following up is necessary.

2. The low survival rate of chicken can be improved by allowing officers to buy 2-3 months of native chicken on the highland and then vaccinating and raising for 1-2 week on the highland before giving to the highland farmers. It is very important that only farmers with a minimum amount of knowledge of poultry raising can receive these chickens. Therefore after poultry training only those farmers who pass this level can prove of their readiness to raise chicken.

3. Demonstration plot should be set up with only a small number of recommendations for farmers to adopt, and all of these points of recommendations should be put in a big sign at this plot. In the fruit tree extension there will be over supply of fruit to the market in the near future, therefore fruit processing and fruit preservation should be others aspect of extension. Apart from training and supervising, the extension activity should utilize other media such as slide, still picture, poster etc., and use farmer leaders to increase the effectiveness of extension.

4. Expanding of fishery extension should be gradually done due to insufficient amount of water for a long period of time. Strategy for fishery extension need to consider the belief of most people that water reservoir usually belong to the public, therefore most fish ponds can

be easily utilized by unwelcome visitors. And also there is a need for close supervision of fish raisers.

5. There is a need for diversification of many farming activities such as mixed farming and also non-farm income earning. There is generally more harm than good for monocropping on the highland. Now price fluctuation occur to many highland produce, vegetables, flowers, and fruits alike. ecological and cultural tourism should be one of a good activity to promote on the high land.

B. Natural Resources Development and Conservation Activities

B.1 Findings

1. Many trainings and other extension activities were set up. Many communities were able to set up rules and regulations for their conservation groups to follow. But there were also many offenders which in practice these rules were not enforceable. No matter how nice these rules were lack of regulation enforcement in many communities make forest conservation ineffective.

2. Many projects set up check dams and forest rehabilitation (regeneration). But check dam in many places were destroyed especially during heavy rain. Therefore in a very high slope check dam should not be built.

3. Two types of man-made forest were promoted; 1) community forest "Pa-Chumchon" and private forest "Pa-Chao-ban". In most cases, it was observed that community forest was unsuccessful because people joined the activity only at the tree planting but not weeding or fire prevention. Rate of survival was usually lower than 30 %. But private forest was mostly successful, survival rate was about 90 % and growth rate was very high.

4. Farmers participated in planting vetiveria (*Vetiveria Zizanioides*) for soil improvement far less than participated in other activities (only 44.8% compare to more than 70 %). And many misperceptions about vetiveria were found.

B.2 Recommendations

1. Building check dam is necessary but a site of each check dam should not be on high slope. For forest regeneration there should be some signs indicated the exact area and budget year of this activity.

2. Providing some incentives to the community that participate in forest conservation activities is necessary but should provide to only those communities that play active role in the activities. For some communities that still practice forest destruction there should be a protection unit of the Royal Forest Department to be a member of the working committee of the Project.

3. Private forestry should be promoted and should also add agriculture component into it. Then this will become agroforestry which is very attractive to most villagers.

4. Vetiveria planting activity should be maintained. But a big campaign to counter attack certain misperceptions need to be done.

C. The Improvement of Quality of Life and Group Cooperation Activities

C.1 Findings

1. Training was set up in the same manner as activity in A., therefore an improvement is necessary.

2. There was a revolving fund in some projects which the villagers was practicing this fund. However, in term of record keeping and repayment follow-up there were some weakness.

3. In the communities where there were cooperatives, more than 50 % of the villagers were members. About 60 % of these members participated in buying and credit obtaining activities, 33% in fund raising activity but there were no selling activity in any cooperative in the project.

4. There was a strong degree of narcotic addict in the project (67% of the villages reported of some cases) and the spreading of HIV/AIDS was also very quick (22% of the villages reported some victims).

C.2 Recommendations

1. Each training session should have less than 40 trainees so resource persons and trainees can have more interaction and trainees can expose to all media more comfortable.

More pictures should be used in training which most of the trainees have only little education.

Also the content should emphasize specific knowledge rather than general knowledge.

2. Revolving fund is necessary but close supervision to make this fund sustainable and needy people get benefit from this fund.

3. Cooperatives should provide credit only to the activities which are not harmful to environment. In this case clearing forest, growing ginger, and cabbage should not be promoted. Promoting young students in activity concerning cooperatives is one way to instill "cooperative spirits" so they can be a good member of cooperative in the future.

4. Campaigning against narcotics and HIV/AIDS is necessary. But using appropriate media and allowing more community participation will strengthen the effectiveness of the campaign.

5. Networking among various forest conservation groups is necessary. Traveling expenses for all the committee members to come to the meeting (usually 1 time in 1-2 months) should be paid to them.

D Infra-structure Development Activities

D.1 Findings

Most activities in this section dealt with road improvement, repair/construct building, building reservoir etc. which were found that:

1. There were a delay in many projects. When the project were approved the main activities were facing with the rainy season, which on the high land, caused extreme difficult in transporting building materials to the site.

2. People did not take good care of most public (common) property resources.

3. Despite very careless in using common property resources which cause damaged in those properties but the villagers participated very well in fixing or building such properties.

D.2 Recommendations

1. Due to its' limitation in infra-structure development on the highland, rules and regulations should be flexible so most of these works can begin early in the dry season.

2. A big campaign should be set up to build conscientization of villagers to take good care of common property resources. For some communities that were very careless in these properties the postponement in the next infra-structure development should be practice as a sanction.

3. In some communities where people get together to take good care of the common property resources, money and/or material support should be provided as an incentives.

E. Other Cooperations and Systematic Know-how of the Officers

E.1 Findings

1. There seemed to be some weakness in the cooperation of the work of various agencies. The working committee of some projects have met only once a year or less than this.

2. Some agencies set up a standard pattern of work to apply to all areas which later faced many problems and constraints. Some agencies take care only their own duty without concerning with the consequence to other aspects of the whole system.

E.2 Recommendations

1. More meeting of the working committee is necessary; at least 2-3 months per meeting should be the minimum. And any agencies that visit the fields (villages) in any project should visit the project office or project manager to inform/discuss what is going on.

2. There is a high degree of heterogeneity in all project areas whether ecological, social, economic, political etc., aspects. Therefore a successful case from one area can not be easily copy to used in other area. To make a good adjustment to different places one should consider not only a certain sub-system but the whole system which in this evaluation proposed at least 8 aspects to be considered (page 53-54).

E. Satisfaction and Weakness Felt by the Villagers and Village Leaders

E.1 Findings

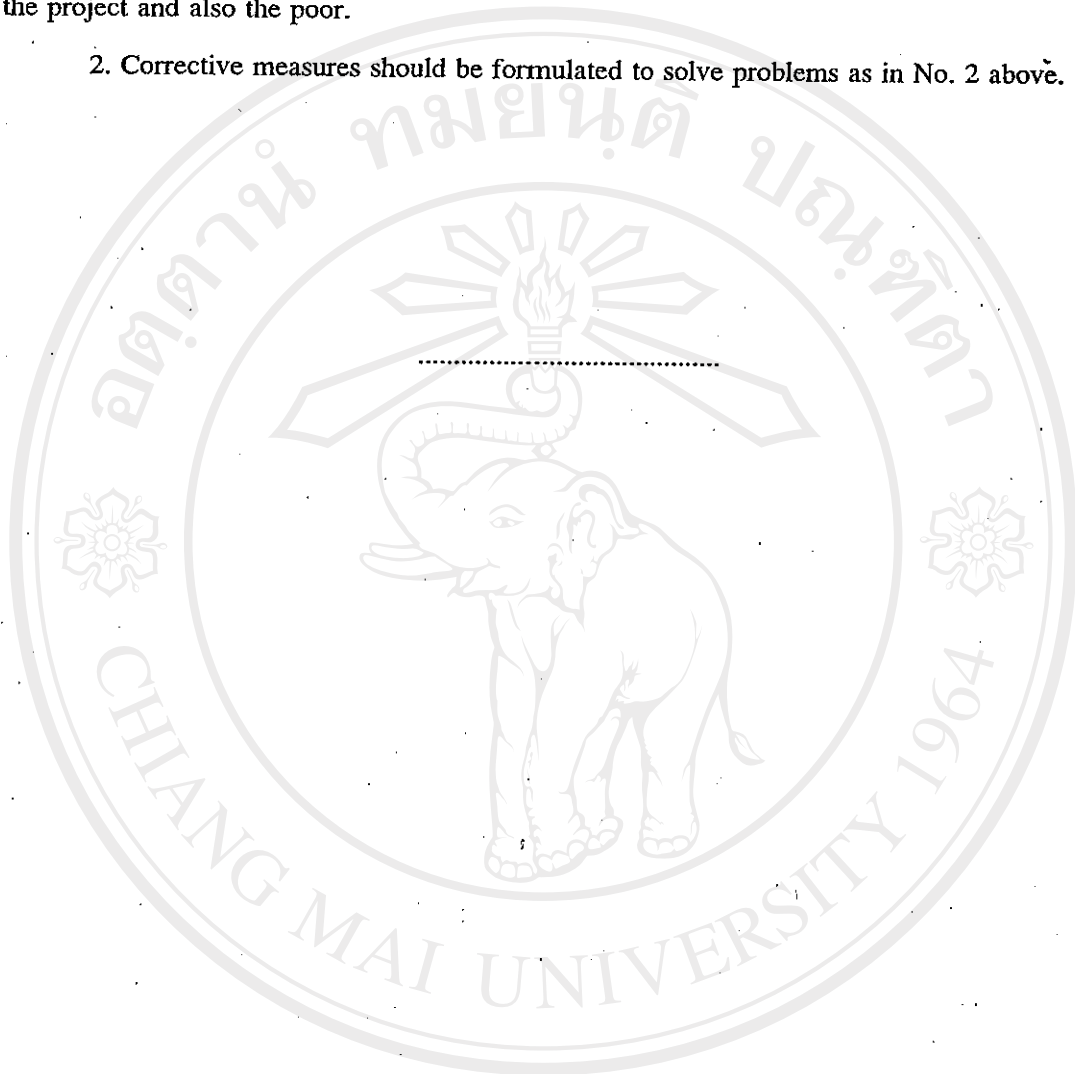
1. Villagers in some projects felt that they got assistance from the projects less than villagers of other projects. These feelings were reported from PAM, MSR, AKA, MLN, more than INT, KWA, NHO. And those villagers with low economic status felt this inferiority than villagers with higher economic status (significant at .05).

2. By average village leaders satisfied with the assistance from the Royal Project. But there were some aspects which need for improvement. These were; officers should be more active in extension work, they should be more polite, they should commit to what they already

said, they should pay money back quicker after receiving produce from the villagers and they should assist the villagers in the marketing problems.

F.2 Recommendations

1. The project should pay special attention to those areas that found less satisfied with the project and also the poor.
2. Corrective measures should be formulated to solve problems as in No. 2 above.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

1. หลักการและเหตุผล

นับตั้งแต่ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจได้เข้ารองรับและสนับสนุนงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง โดยเริ่มในปีงบประมาณ 2536 จำนวน 11 ศูนย์ ใช้งบประมาณ 88,987,600 บาท เพิ่มเติมในปีงบประมาณ 2537 จำนวน 1 ศูนย์ รวมเป็น 12 ศูนย์ ใช้งบประมาณ 103,853,400 บาท และปี 2538 จำนวน 2 ศูนย์ รวมเป็น 14 ศูนย์ (ต่อมาแยกการบริหารเป็น 16 ศูนย์) ใช้งบประมาณ 147,493,800 บาท ดังนั้นจึงเป็นความเหมาะสมที่จะมีการติดตามและประเมินผลเบื้องต้นของการปฏิบัติงานดังกล่าว โดยเน้นการติดตามและประเมินแผนงานพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ แผนงานพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และแผนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมกิจกรรมกลุ่ม และเน้นหนักติดตามในปีงบประมาณ 2538 ที่เพิ่งเสร็จสิ้นไป

2. วิธีดำเนินงาน

ได้ตรวจเอกสารต่าง ๆ อาทิ แผนปฏิบัติงานประจำปีงบประมาณ 2538 ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทั้ง 16 ศูนย์ และรายงานผลการปฏิบัติงานของส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจที่รองรับและสนับสนุนงานมูลนิธิโครงการหลวงระหว่างปีงบประมาณ 2536-2538 อีกทั้งได้ร่วมวางแผนออกสัมภาษณ์ สังเกตการณ์ กำหนดขอบข่ายการติดตามและประเมินผล ตลอดจนการสุ่มตัวอย่างกับหัวหน้าฝ่ายแผนงาน กองพัฒนา เกษตรที่สูงและคณะ ปราบกฎแนวทางโดยสรุปดังนี้

2.1 ประเด็นคำถามที่สอบถามเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและการไปสังเกตการณ์ มีดังนี้

- ได้ปฏิบัติตามกิจกรรมตามที่ระบุในแผนหรือไม่
- ที่วางเป้าหมายในแผนทำได้จริงเพียงใด
- แนวทางที่ปฏิบัติจริงในกิจกรรม
- ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ
- การไปสังเกตการณ์ (กรณีที่สามารถทำได้)

2.2 ประเด็นคำถามที่สอบถามเกษตรกร ว่าในปี 2538 ได้มีส่วนร่วมหรือได้รับประโยชน์อย่างไร คือ

- ได้รับการอบรมเรื่องใด คิดว่าได้รับประโยชน์ระดับใด มีข้อเสนอแนะอย่างไร
- ได้ไปศึกษา-ดูงานเรื่องใด คิดว่าได้รับประโยชน์ระดับใด มีข้อเสนอแนะอย่างไร
- ได้รับการส่งเสริม/สาธิตเรื่องใด คิดว่าได้รับประโยชน์ระดับใด มีข้อเสนอแนะอย่างไร
- ได้รับการสนับสนุนพันธุ์พืช-สัตว์ใด จำนวนที่ได้รับ จำนวนที่รอดตาย(หลังจากได้
รับไปแล้ว 2 เดือน) คิดว่าได้ประโยชน์ระดับใด มีข้อคิดเห็นอย่างไร

- เป็นสมาชิกสหกรณ์หรือไม่ ใช้เงินเชื่อของสหกรณ์หรือไม่ มีการฝากเงิน
ลงทุน ทำธุรกิจซื้อ ขาย กับสหกรณ์หรือไม่ ได้รับประโยชน์จากการส่งเสริม
สหกรณ์ระดับใด มีข้อเสนอแนะงานด้านสหกรณ์ที่นี่ยังไงบ้าง
- ท่าน/สมาชิกในครอบครัวได้ร่วมงานพัฒนาป่าไม้หรือไม่ ถ้าร่วมได้ร่วมใน
กิจกรรมใด ได้รับประโยชน์ระดับใด มีข้อคิดต่องานด้านนี้ยังไงบ้าง
- ท่าน/สมาชิกในครอบครัวได้ร่วมรณรงค์ปลูกหญ้าแฝกหรือไม่ ถ้าได้ร่วมได้
รับประโยชน์ระดับใด มีข้อคิดต่องานด้านนี้ยังไงบ้าง
- ท่าน/สมาชิกในครอบครัวร่วมกิจกรรมด้านอนุรักษ์ดินและน้ำอื่นๆ อย่างไรบ้าง
ให้ประโยชน์จากกิจกรรมนี้อยู่หรือไม่ ระดับประโยชน์ที่ได้รับ ข้อคิดต่าง ๆ
- ท่าน/สมาชิกในครอบครัวท่านได้รับประโยชน์จากการปรับปรุงปัจจัยพื้นฐานต่างๆ
เรื่องเส้นทางคมนาคม อ่างน้ำ/ฝาย ระบบส่งน้ำการเกษตร ระบบประปาภูเขา ฯลฯ
ในระดับใด ไปร่วมทำกิจกรรมด้วยหรือไม่ และมีข้อคิดเห็นอย่างไร
- โดยรวม ๆ คิดว่าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง
มีส่วนช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของท่านและครอบครัวเพียงใด
- อยากเห็นการพัฒนาหรือปรับปรุงหมู่บ้านของท่านในด้านใดบ้างกรณีอื่นๆ

2.3 การสุ่มตัวอย่างประชากรในศูนย์พัฒนาโครงการหลวง

ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) โดยจำแนกประชากรในแต่ละ
ละศูนย์พัฒนาตามเผ่า และตามระดับความช่วยเหลือจากศูนย์ฯ (มาก กลาง น้อย) ตามระดับภาวะ
เศรษฐกิจและสังคมตามที่ผู้นำกลุ่มบ้าน/หมู่บ้านจำแนก (ฐานะดี กลาง จน) จากนั้นสุ่มตัวอย่างหัว
หน้าครัวเรือนระหว่าง 8 - 20% ตามจำนวนมากน้อยของครัวเรือนเกษตรกรในแต่ละศูนย์พัฒนา
นั้นๆ รวมสัมภาษณ์เกษตรกรทั้งสิ้น 737 คน ส่วนผู้นำกลุ่มบ้านพยายามจะถามทุกที่ ยกเว้นช่วงที่
ออกสำรวจไม่อยู่ในพื้นที่บ้างจึงสัมภาษณ์ไม่ได้ประมาณ 10 % จึงสัมภาษณ์ผู้นำได้ 79 คนจาก 88
กลุ่มบ้าน/หมู่บ้าน

สำหรับเจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องนั้นได้
สัมภาษณ์รวมทั้งสิ้น 51 คน

ศูนย์พัฒนา/สถานี	ผู้นำที่สัมภาษณ์	จำนวนกลุ่มบ้าน	เกษตรกรที่สัมภาษณ์
1. ห้วยโป่ง	3	3	19
2. ห้วยน้ำริน	4	5	23
3. ห้วยน้ำขุ่น	9	9	69
4. ปังคำ	3	3	25
5. แม่สะเรียง	5	6	33
6. แม่ลาน้อย	4	4	46
7. ปางอู่	7	7	60
8. ม่อนเงาะ	5	6	43
9. ห้วยลึก	2	2	32
10. อ่างช้าง	4	5	44
11. อินทนนท์	5	7	61
12. ขุนวาง	5	6	38
13. แม่แฮ	8	8	48
14. ป่าเมียง	8	8	60
15. ทนงทอย	3	5	55
16. พระบาทห้วยต้ม	4	4	81
รวม	79	88	737

ช่วงเวลาที่ออกสำรวจคือ เดือน เมษายน - พฤษภาคม 2539

3. เกณฑ์การคิดคะแนนและคำย่อที่ใช้

3.1 เกณฑ์การคิดคะแนน

ในการติดตามและประเมินผลนี้ ได้ใช้วิธีสอบถามถึงระดับประโยชน์ของกิจกรรมต่างๆว่า “ไม่ได้ประโยชน์” “ได้ประโยชน์น้อย” “ได้ประโยชน์ปานกลาง” และ “ได้ประโยชน์มาก” หรือทางด้านการช่วยเหลือว่าช่วยเกษตรกรเพียงใด ในคำตอบที่เลือกก็มีระดับดังนี้ “ช่วยไม่ได้” “ช่วยได้น้อย” “ช่วยได้ปานกลาง” และ “ช่วยได้มาก”

เมื่อเกษตรกรตอบว่าไม่ได้ประโยชน์ ก็จะได้คะแนน = 0 ได้ประโยชน์น้อย = 1 ได้ประโยชน์ปานกลาง = 2 และได้ประโยชน์มาก = 3 เรื่องการช่วยเหลือก็คิดคะแนนเช่นนี้ อย่างไรก็ตามเมื่อนำระดับประโยชน์/ระดับการช่วยเหลือ มาคิดค่าเฉลี่ยของศูนย์ฯ ของเฝ้า ของระดับฐานะ หรือของกิจกรรมต่างๆ ได้ใช้เกณฑ์ตัดสินโดยใช้ความต่างของระดับคะแนน (คือ $3 - 0 = 3$) แล้วหารด้วยระดับขั้นคือมี 4 ขั้นจะได้ค่า

0.75

ดังนั้นคะแนนเฉลี่ยที่อยู่ระดับ

0.00 - 0.75 หมายความว่า ไม่ได้ประโยชน์/ช่วยไม่ได้

0.76 - 1.50 หมายความว่า ได้ประโยชน์น้อย/ช่วยได้น้อย

1.51 - 2.25 หมายความว่า ได้ประโยชน์ปานกลาง/ช่วยได้ปานกลาง

2.26 - 3.00 หมายความว่า ได้ประโยชน์มาก/ช่วยได้มาก

3.2 ค่าย่อที่ใช้ในรายงาน

ในรายงานนี้ได้ใช้ค่าย่อต่าง ๆ ดังนี้

AKA = ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอ่างช้าง

HUL = ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลึก

INT = ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอินทนนท์

KWA = ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงขุนวาง

MHA = ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ

MNG = ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะ

MLN = ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย

MSR = ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สะเรียง

NHO = ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย

PAU = ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงปางอุ๋ง

PKA = ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงปางค่า

PAM = ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง

PBT = ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงพระบาทห้วยต้ม

4. ผลการสำรวจ

4.1 ข้อมูลจากเกษตรกร

(1) การได้รับความช่วยเหลือที่เกษตรกรตามเผ่าต่าง ๆ ระบุ พบว่า เกษตรกรเผ่าแม้ว กะเหรี่ยง และคนเมือง ระบุว่าตนได้รับความช่วยเหลือในเกือบทุกกิจกรรมในระดับสูงกว่าเกษตรกรเผ่า ละว้า อีเก้อ และ จีนฮ่อ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 เปอร์เซนต์การได้รับความช่วยเหลือในกิจกรรมสำคัญบางชนิดของเกษตรกร
จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน ผู้ตอบ	เปอร์เซนต์ของผู้ได้รับความช่วยเหลือเรื่อง				
		การอบรม	การดูงาน	การส่งเสริม	พันธุ์พืช- สัตว์	ผู้ทำกิจกรรม และ ได้ผลผลิต
คนเมือง	125	44.0	32.0	26.4	40.0	43.2
ละว้า	58	50.0	15.5	17.2	24.1	37.9
มุขอ	60	63.3	41.6	30.0	11.7	41.7
แม้ว	184	60.9	29.3	33.1	47.8	56.0
กะเหรี่ยง	215	54.0	23.3	33.5	45.1	44.0
จีนฮ่อ	28	39.3	10.7	25.0	35.7	32.1
อีเก้อ	31	54.8	9.7	9.7	6.5	12.9

(2) การรู้สึกถึงการได้รับความช่วยเหลือที่เกษตรกรตามฐานะต่างกัน พบว่า เกษตรกรที่มีฐานะดีกว่าผู้อื่นในกลุ่มบ้าน ระบุถึงความรู้สึกถึงความช่วยเหลือที่ได้รับว่าได้มากกว่าผู้มีฐานะระดับกลาง ขณะเดียวกันเกษตรกรที่มีฐานะระดับกลางระบุถึงความรู้สึกถึงการช่วยเหลือที่ได้รับว่าอยู่ในระดับมากกว่าผู้มีฐานะระดับด้อยกว่าผู้อื่นรู้สึก (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 เปอร์เซนต์การได้รับความช่วยเหลือในกิจกรรมสำคัญบางชนิดของเกษตรกร
จำแนกตามระดับฐานะ

ระดับฐานะ ในชุมชนนั้น	จำนวน ผู้ตอบ	เปอร์เซนต์ของผู้ได้รับความช่วยเหลือในเรื่อง				
		การอบรม	การดูงาน	การส่งเสริม	พันธุ์พืช-สัตว์	ผู้ทำกิจกรรม และ ได้ผลผลิต
ฐานะดีกว่าผู้อื่น	175	59.4	40.0	30.3	35.4	44.0
ฐานะปานกลาง	350	58.3	27.1	34.8	44.2	43.5
ฐานะด้อยกว่าผู้อื่น	205	43.7	19.0	23.4	33.6	36.4

(3) การได้รับความช่วยเหลือในกิจกรรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพและการครองชีพ เมื่อพิจารณาเปอร์เซนต์ของผู้ได้รับความช่วยเหลือในกิจกรรมประกอบอาชีพและการครองชีพที่โครงการหลวงและหน่วยราชการต่าง ๆ ให้บริการ จากตารางที่ 3 พบประเด็นของกิจกรรมสำคัญ จำแนกตามศูนย์พัฒนาโครงการหลวงต่าง ๆ คือ

- ด้านการอบรม พบว่าเกษตรกรในเกือบทุกศูนย์ฯ ได้รับการอบรมเกินกว่า 50 % แต่มีเพียงสองศูนย์ฯ คือป่าเมี่ยง และพระบาทห้วยต้ม ที่ได้รับการอบรมน้อยกว่า 40 % ซึ่งอาจเป็นเพราะที่ศูนย์ฯ ทั้งสองนี้ไม่มีเกษตรกรที่ไปมีกิจกรรมรับจ้าง โดยเฉพาะไปรับจ้างนอกเขตศูนย์ฯ จำนวนไม่น้อย จึงอาจจะไม่สนใจและพลาดโอกาส การได้รับการอบรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นก็ได้

- ด้านการได้ไปดูงาน มีหลายศูนย์ฯ ที่จัดให้มีการไปดูงานด้านต่างๆ ทำให้การไปดูงานมีเฉลี่ย 30 % ขึ้นไป เช่นที่ม่อนเงาะ ห้วยลึก อ่างช้าง หนองหอย ปิงคำ ห้วยโป่ง ห้วยน้ำริน ส่วนศูนย์ฯ ที่เปอร์เซนต์ของเกษตรกรยังได้ไปดูงานน้อย โดยเฉพาะที่ไม่เกิน 20 % มีเกษตรกรที่ศูนย์ฯ ห้วยน้ำริน แม่สะเรียง แม่ส้าน้อย อินทนนท์ ป่าเมี่ยง อาจเป็นเพราะมีจำนวนหมู่บ้านที่อยู่ในความดูแลมาก หรืออาจจะเพราะได้งบประมาณน้อย จึงจัดดูงานน้อยครั้ง หรืออาจเพราะสาเหตุอื่น ๆ ก็เป็นได้

ตารางที่ 3 เปอร์เซนต์การได้รับความช่วยเหลือในกิจกรรมที่สำคัญบางชนิด
ของเกษตรกรจำแนกตามศูนย์

ศูนย์ฯ	จำนวนผู้ ตอบ	การอบรม	การดูงาน	การส่งเสริม	รับพันธุ์พืช- สัตว์	ทำกิจกรรม & มีจำหน่าย
ห้วยโป่ง	19	63.2	57.9	47.8	31.5	31.6
ห้วยน้ำริน	23	60.8	47.8	39.1	60.9	60.9
ห้วยน้ำขุ่น	69	55.1	14.5	15.9	42.0	30.4
ปึงค่า	25	64.0	64.0	40.0	64.0	16.0
แม่สะเรียง	33	57.6	12.1	36.4	36.4	33.3
แม่ตานน้อย	46	50.0	15.2	34.8	32.6	45.7
ปางอุ๋ง	60	58.3	23.3	61.7	88.3	31.7
ม่อนเงาะ	43	58.1	37.2	58.1	95.3	48.8
ห้วยลึก	32	78.1	34.4	40.6	43.7	90.6
อ่างทอง	44	56.8	50.0	47.7	56.8	36.4
อินทนนท์	61	50.8	14.7	19.7	36.1	68.9
ขุนวาง	38	65.8	18.4	13.1	44.7	47.4
แม่แยะ	48	62.5	14.6	25.0	39.6	54.2
ป่าเมี่ยง	60	33.3	16.7	8.3	16.7	25.0
หนองหอย	55	56.4	47.3	32.7	47.3	67.3
พระบาท	88	27.3	27.3	9.1	14.8	7.4

- ด้านการได้รับการส่งเสริม เกษตรกรเกือบทุกศูนย์ระบุว่าตนได้รับการส่งเสริม/สาธิตในกิจกรรมต่างๆ ในระดับสูงกว่า 20 % ขึ้นไป แต่ที่ได้รับการส่งเสริมในเปอร์เซนต์น้อยกว่านี้ก็มีที่พระบาทห้วยต้ม ป่าเมี่ยง ขุนวาง อินทนนท์ และห้วยน้ำขุ่น ซึ่งอาจเป็นเพราะบางแห่งเกษตรกรมีการไปรับจ้างมาก หรือบางแห่งเกษตรกรปฏิบัติมาหลายปีจนชำนาญอาจคิดว่าไม่ต้องได้รับการส่งเสริมอีกก็ได้ (เช่นที่อินทนนท์) หรือการ

ส่งเสริมเกษตรกรอาจจะยังไม่กระจายไปยังหมู่บ้าน/กลุ่มบ้านห่างไกลเท่าที่ควรก็ได้

- **ด้านการได้รับพันธุ์พืช-พันธุ์สัตว์** พบว่า มีได้รับในเปอร์เซ็นต์สูงที่ปางอุ๋ง และม่อนเงาะ (83.3 และ 95.3 % ตามลำดับ) ที่ได้รับค่อนข้างต่ำก็ที่ศูนย์ฯ ป่าเมี่ยง และพระบาทห้วยต้ม ในเปอร์เซ็นต์การได้รับ 16.7 และ 14.8 ตามลำดับ กรณีของป่าเมี่ยงนั้นทางด้านปศุสัตว์เป็นการใช้งบประมาณปรกติจึงมิได้สนับสนุนพันธุ์สัตว์มากนัก ส่วนกรณีพระบาทห้วยต้มมีบางหมู่บ้าน (ด้วยความเชื่อถือทางศาสนา) ไม่มีการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์

- **ด้านการดำเนินกิจกรรมตามคำแนะนำของโครงการหลวง** กิจกรรมดังกล่าว ซึ่งมีทั้งการปลูกไม้ผล ผักเมืองหนาว ไม้ดอก ตลอดจนงานหัตถกรรม และมีการจำหน่ายผลผลิตแล้ว ผลการวิเคราะห์ข้อมูล อาจจำแนกการทำกิจกรรมเป็น 3 ระดับคือ

(ก) **กลุ่มที่ทำกิจกรรมมากหรือในเปอร์เซ็นต์สูง** คือเกินกว่า 67 % มีศูนย์ฯ หนองหอย อินทนนท์ และโดยเฉพาะห้วยลึกที่ร่วมทำกิจกรรมตามที่โครงการหลวงแนะนำถึง 90.6 %

(ข) **กลุ่มที่ทำกิจกรรมระดับปานกลาง** คือระหว่าง 34 - 66 % มีศูนย์ฯ อ่างช้าง ขุนวาง แม่สะ แล่น้อย ม่อนเงาะ และห้วยน้ำริน

(ค) **กลุ่มที่ทำกิจกรรมระดับน้อย** คือระหว่าง 1 - 33 % มีศูนย์ฯ แม่สะเรียง ปางอุ๋ง ห้วยโป่ง ห้วยน้ำขุน ป่าเมี่ยง ปิงคำ และโดยเฉพาะที่พระบาทห้วยต้ม ที่ทำกิจกรรมตามที่ได้รับช่วยเหลือเพียง 7.4 %

เท่าที่สังเกตจาก 3 กลุ่มข้างต้น กลุ่มที่ร่วมทำกิจกรรมมาก มักเป็นศูนย์ที่มีทางคมนาคม จากเมืองเชียงใหม่ไปถึงศูนย์ฯ ดังกล่าวค่อนข้างสะดวก ส่วนกลุ่มระดับกลาง ระดับน้อย มักจะมีสภาพการคมนาคมไปถึง ค่อนข้างลำบากมากขึ้นตามลำดับ

(4) **กิจกรรมการพัฒนาสังคมและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ** นอกจากการช่วยเหลือเกษตรกรในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพที่กล่าวมาในข้อ (3) แล้วโครงการหลวงและส่วนราชการต่างๆ ก็มีกิจกรรมการพัฒนาด้านสังคมและโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนด้วย เมื่อสอบถามว่าได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านี้เพียงใด พบว่า ทั้งด้านการปลูกป่าชุมชน-ป่าชาวบ้าน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซ่อมแซมถนน ซ่อมอ่างน้ำ/ฝาย ซ่อมระบบส่งน้ำทางเกษตร และซ่อมระบบประปาภูเขา เกษตรกรร่วมกิจกรรมเกินกว่า 80 % (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 เปอร์เซ็นต์การร่วมกิจกรรมทางสังคมและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ที่จัดขึ้น
ในชุมชนของเกษตรกร

โครงการ/กิจกรรมต่าง ๆ	จำนวนผู้ตอบ	เปอร์เซ็นต์ผู้ร่วม กิจกรรม
ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	190	88.4
ปลูกป่า (ป่าชุมชน - ป่าชาวบ้าน)	583	83.9
ดายหญ้าที่ป่าที่ปลูก	140	72.9
ทำแนวกันไฟที่ป่าที่ปลูก	134	78.5
ปลูกหญ้าแฝก	373	44.8
ซ่อมแซมถนน	632	91.2
ซ่อม-ลอก อ่างน้ำ/ฝาย	248	86.7
ซ่อมระบบส่งน้ำทางเกษตร	122	91.8
ซ่อม-บำรุง ระบบประปาภูเขา	563	93.4

ข้อที่น่าสนใจก็คือ โครงการปลูกหญ้าแฝก มีผู้ร่วมกิจกรรมเพียง 44.8 % เท่านั้น อาจเนื่องจากเกษตรกรยังไม่เห็นประโยชน์ของกิจกรรมนี้ หรืออาจเพราะเข้าใจผิดว่า หญ้าแฝกจะมีเมล็ดพันธุ์แพร่กระจาย หรือที่เข้าใจผิดว่าถ้าปลูกหญ้าแฝกแล้วจะถูกยึดที่ดินไม่ให้เป็นที่ทำกินต่อไปก็พบว่ามียูบ่าง

นอกจากนี้ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ เมื่อเกษตรกรร่วมปลูกป่า ซึ่งมี 83.9 % ของผู้อยู่ในศูนย์ฯ ที่มีการเชิญชวนให้ร่วมปลูกป่า แต่การไปดายหญ้า และทำแนวกันไฟ มีเพียงประมาณ 1 ใน 4 เท่านั้น แสดงว่าทางศูนย์ฯ หลาย ๆ ศูนย์ ๆ อาจจะไม่ริเริ่มกิจกรรมเชิญชวนให้เกษตรกรไปดายหญ้า และทำแนวกันไฟในแปลงป่าชุมชนที่ปลูก

(5) **กิจกรรมเกี่ยวกับการสหกรณ์** ในเรื่องการเป็นสมาชิกสหกรณ์นี้ หากพิจารณาจากที่ผู้นำตอบว่าในกลุ่มบ้านต่าง ๆ นั้น มีสหกรณ์ตั้งอยู่ประมาณ 30% (จากรายงานการศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคม) แต่จากการสำรวจที่ตัวเกษตรกร ผู้ตอบระบุว่ามีการเป็นสมาชิก 57.6% ซึ่งอาจเป็นสมาชิกของสหกรณ์ที่ตั้งอยู่ในกลุ่มบ้าน/หมู่บ้านที่ใกล้เคียง หรือเป็นสมาชิกของสหกรณ์การเกษตรระดับอำเภอก็ได้

เมื่อเกษตรกรเป็นสมาชิกสหกรณ์แล้ว ก็มีการซื้อสินค้าจากสหกรณ์ และใช้สินเชื่อของสหกรณ์ในระดับสูงประมาณ 60% แต่มีการระดมทุนน้อย อีกทั้งธุรกิจขายนั้น พบว่า สหกรณ์ที่ตั้งอยู่ในทุกศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ยังไม่อาจทำได้ จึงยังไม่มีผู้ร่วมกิจกรรมธุรกิจขาย (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 เปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับสหกรณ์

กิจกรรมเกี่ยวกับสหกรณ์	จำนวนผู้ตอบ	เปอร์เซ็นต์ผู้ร่วมกิจกรรม
การเข้าเป็นสมาชิก	458	57.6
การใช้สินเชื่อจากสหกรณ์	248	59.7
การระดมทุนกับสหกรณ์	233	33.0
ทำธุรกิจซื้อของจากสหกรณ์	233	62.6
นำผลิตภัณฑ์มาขายให้สหกรณ์	198	00.0

(6) เกษตรกรพิจารณาระดับประโยชน์ของกิจกรรมจำแนกตามเผ่า จากกิจกรรมที่โครงการหลวง และส่วนราชการได้ช่วยเกษตรกร เมื่อสอบถามเกษตรกรตามเผ่าต่าง ๆ ว่าได้รับประโยชน์เพียงใด ไม่มีเผ่าใดกล่าวถึงกิจกรรมใดว่าตนไม่ได้ประโยชน์ (คือคะแนนน้อยกว่า 0.76) มีบ้างที่ได้รับประโยชน์น้อยหรือช่วยได้น้อย (คะแนนเฉลี่ย ระหว่าง 0.76-1.50) และจำนวนมากที่ระบุว่าได้รับประโยชน์ปานกลาง (1.51-2.25) แต่ส่วนใหญ่เห็นว่าได้รับประโยชน์มาก (2.26-3.00)

โดยภาพรวม เผ่าแม้ว กะเหรี่ยง และคนเมือง ระบุว่าตนได้รับประโยชน์ในเกือบทุกกิจกรรมในระดับสูงกว่า ละว้า อีเก้อ และจีนฮ่อ (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 เฉลี่ยระดับประโยชน์จากกิจกรรม/โครงการต่างๆ ที่เกษตรกรระบุว่าตนได้รับรับจำแนกตามเผ่า

เผ่า	อบรม	ดูงาน	ส่งเสริม	รับพันธุ์พืช-สัตว์	ส่งเสริมสหกรณ์	พัฒนาป่าไม้	พัฒนา การปลูกแฝก	ทำแปลงอนุรักษ์	ซ่อมอ่าง/ฝาย	ซ่อมระบบส่งน้ำเกษตร	สร้าง/ซ่อมระบบประปา	โครงการหลวงช่วยได้เพียงใด
	N=400	N=171	N=372	N=346	N=256	N=485	N=168	N=195	N=254	N=126	N=569	N=719
คนเมือง	2.45	2.14	2.38	2.41	2.29	2.47	2.88	2.61	2.60	2.69	2.82	1.96
ละว้า	2.02	2.11	1.51	1.06	1.79	2.29	2.33	2.23	2.18	2.17	2.59	1.86
มูเซอ	2.61	2.62	2.41	2.01	2.50	2.67	2.52	2.58	2.69	2.90	2.89	2.00
แม้ว	2.41	2.51	2.32	1.97	2.30	2.49	2.40	2.62	2.60	2.51	2.88	2.26
กะเหรี่ยง	2.41	2.20	2.22	1.60	2.31	2.48	2.35	2.22	2.28	2.56	2.55	2.30
จีนฮ่อ	2.17	2.67	2.54	1.20	1.20	2.78	2.00	2.96	3.00	3.00	2.96	1.75
อีเก้อ	2.40	2.33	2.87	1.60	2.50	2.67	1.96	2.98	3.00	3.00	2.78	2.19
รวม	2.38	2.35	2.27	1.80	2.24	2.53	2.46	2.49	2.55	2.60	2.75	2.15

(7) เกษตรกรพิจารณาระดับประโยชน์ของกิจกรรมจำแนกตามฐานะ เมื่อพิจารณากระดับประโยชน์ที่เกษตรกรตามระดับฐานะต่าง ๆ ระบุ พบว่า เกษตรกรฐานะดี ระบุถึงประโยชน์ที่ตนได้รับจากกิจกรรมต่าง ๆ ในระดับสูงกว่าเกษตรกรฐานะกลางและฐานะที่ด้อยกว่า โดยเฉพาะต่อประเด็นที่ว่าโครงการหลวงช่วยเกษตรกรได้เพียงใด พบระดับที่ต่างกันว่าเกษตรกรฐานะดีตอบที่ค่าเฉลี่ย 2.37 ฐานะปานกลาง 2.15 และฐานะยากจน 1.97 (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 เฉลี่ยระดับประโยชน์จากกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกษตรกรระบุว่าตนได้รับจำแนกตามฐานะ

ฐานะ	อบรม	ดูงาน	ส่งเสริม	รับพันธุ์พืช-สัตว์	ส่งเสริมสหกรณ์	พัฒนาป่าไม้	พัฒนาการปลูกแฝก	ทำแปลงอนุรักษ์	ซ่อมอ่าง/ฝาย	ซ่อมระบบส่งน้ำเกษตร	สร้าง/ซ่อมระบบประปา	โครงการหลวงช่วยได้เพียงใด
	N=400	N=171	N=372	N=346	N=256	N=485	N=168	N=196	N=264	N=126	N=569	N=719
ดี	2.54	2.46	2.48	1.71	2.17	2.45	2.52	2.53	2.67	2.62	2.70	2.37
ปานกลาง	2.39	2.23	2.25	1.87	2.24	2.51	2.39	2.58	2.57	2.63	2.78	2.15
ยากจน	2.28	2.50	2.12	1.62	2.25	2.63	2.59	2.22	2.41	2.54	2.74	1.97
เฉลี่ย	2.38	2.35	2.27	1.80	2.24	2.53	2.46	2.49	2.55	2.60	2.75	2.15

(8) เกษตรกรพิจารณาระดับประโยชน์ของกิจกรรม จำแนกตามศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ตารางที่ 8 แสดงถึงระดับประโยชน์ที่เกษตรกรตามศูนย์ฯ ต่าง ๆ ได้รับจากกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งพบว่าเกษตรกรเกือบทุกศูนย์ เห็นว่าตนได้รับประโยชน์ในระดับกลางถึงสูง มีบางบางกิจกรรมและบางศูนย์ที่ระบุว่าได้ประโยชน์น้อย หรือช่วยได้น้อย (ค่าเฉลี่ย 0.76-1.50) ซึ่งมีการส่งเสริมที่แม่ลาน้อย การได้รับพันธุ์พืช-พันธุ์สัตว์ที่แม่สะเรียง แม่ลาน้อย ปางอุ๋ง ม่อนเงาะ การทำแปลงอนุรักษ์ที่ปางอุ๋ง และการซ่อมอ่างน้ำ/ฝายที่แม่แย้ กิจกรรมข้างต้นตามศูนย์ที่กล่าวมาควรได้พิจารณาทบทวนวิธีการช่วยเหลือให้เหมาะสมกับเกษตรกรพื้นที่ดังกล่าวให้มากยิ่งขึ้น

ส่วนประเด็นที่เห็นว่า โครงการหลวงช่วยเกษตรกรได้เพียงใด โดยเฉลี่ยเกษตรกรเห็นว่าช่วยได้ที่ระดับ 2.15 คือ ระดับปานกลาง ซึ่งก็นับว่าน่าพอใจ แต่บางศูนย์ที่ระดับคะแนนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยนี้ ก็ควรได้ปรับปรุงการปฏิบัติงานได้มากขึ้น

ตารางที่ 8 เกลี้ยระดับประโยชน์จากกิจกรรม/โครงการต่างๆ ที่เกษตรกรระบุว่าตนได้
รับ จำแนกตามศูนย์

ศูนย์	อบรม	ดูงาน	ส่งเสริม	รับพันธุ์พืช-สัตว์	ส่งเสริมสหกรณ์	พัฒนาป่าไม้	พัฒนาการปลูกแฝก	ทำแปลงอนุรักษ์	ซ่อมอ่าง/ฝาย	ซ่อมระบบส่งน้ำเกษตร	สร้าง/ซ่อมระบบประปา	โครงการหลวงช่วยได้เพียงใด
	N=400	N=171	N=372	N=346	N=256	N=485	N=168	N=195	N=254	N=126	N=569	N=719
ห้วยโป่ง	2.50	2.41	2.46	2.14	2.00	2.73	2.87	2.62	2.43	2.33	3.00	1.95
ห้วยน้ำขุ่น	2.58	2.80	2.73	1.71	2.42	2.57	2.43	2.69	2.68	2.96	2.83	2.22
ห้วยน้ำขุ่น	2.37	2.50	2.70	1.86	2.00	2.72	2.71	2.33	2.88	2.83	2.82	2.14
ปึงคำ	2.38	2.76	2.68	2.42	1.50	2.82	2.36	2.89	2.21	2.10	2.63	2.12
แม่สะเรียง	2.37	2.00	2.09	1.32	1.77	2.60	2.70	2.34	2.33	2.50	2.64	1.85
แม่ลาน้อย	2.01	2.38	1.44	1.34	2.06	2.15	2.38	2.29	2.25	2.67	2.56	1.91
ปางอุ๋ง	2.48	2.07	2.12	1.34	2.41	2.26	1.40	1.37	2.33	2.00	2.64	2.17
ม่อนเงาะ	2.64	2.10	2.05	2.29	2.46	2.29	1.00	1.67	3.00	2.00	2.73	1.98
ห้วยลึก	2.33	2.01	1.98	1.45	2.12	2.10	2.85	2.80	2.78	2.69	2.78	2.22
อ่างช้าง	2.40	2.05	2.18	1.87	2.00	2.80	2.73	2.91	3.00	3.00	2.88	1.90
อินทนนท์	2.58	2.79	2.90	2.04	2.25	2.66	2.96	2.67	2.95	2.73	3.00	2.51
ขุนวาง	2.47	2.08	2.43	1.50	2.20	2.70	3.00	2.96	2.00	2.50	3.00	2.42
แม่แฮ	2.54	2.14	2.82	1.81	2.75	2.81	2.43	2.60	1.00	2.80	2.98	2.21
ป่าเมี่ยง	2.43	2.16	2.75	2.05	2.30	2.75	2.91	2.92	2.55	2.67	2.96	1.82
หนองหอย	2.35	2.26	2.49	2.36	2.38	2.34	2.60	2.84	2.65	3.00	2.82	2.40
พระบาท	2.26	2.38	2.36	1.55	1.91	2.43	2.10	2.29	2.18	1.80	1.90	2.26
เฉลี่ย	2.38	2.35	2.27	1.80	2.24	2.53	2.46	2.49	2.55	2.60	2.60	2.15

(9) การได้รับการอบรมเรื่องต่าง ๆ และข้อเสนอแนะ โดยภาพรวม เกษตรกรได้รับการอบรมเรื่องไม้ผล เรื่องทางสังคม/การพัฒนา ป่าไม้ อนามัย/โรคเอดส์ พืชผัก ไม้ดอก การสหกรณ์ และเกษตรผสมผสาน ฯลฯ จากเปอร์เซ็นต์ที่มาก (31.00%) ลงมาหาน้อย (3.25%) ตามลำดับ (ตารางที่ 9)

ตารางที่ 9 จำนวน และเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรที่ระบุถึงการได้รับการอบรมเรื่องต่างๆ

เรื่องที่ได้รับการอบรมเกี่ยวกับ	จำนวน*	เปอร์เซ็นต์
- ไม้ผล	124	31.00
- ด้านสังคมและการพัฒนาเช่น อป.พร. & ด้านจิตสำนึก	121	30.25
- ด้านป่าไม้	100	25.00
- ด้านอนามัย/โรคเอดส์	60	15.00
- ด้านพืชผัก	47	11.75
- ด้านไม้ดอก	20	5.00
- ด้านสหกรณ์	13	3.25
- การเกษตรผสมผสาน	13	3.25
- การปลูกกาแฟ	9	2.25
- หัตถกรรม	8	2.00
- การพัฒนาที่ดิน	7	1.75
- การใช้สารเคมี	5	1.25
- การปลูกชา	5	1.25
- การปลูกเสาวรส	4	1.00
- เบ็ดเตล็ด	11	2.75

* ผู้ตอบคนหนึ่งระบุการได้รับการอบรมได้มากกว่า 1 เรื่อง จำนวนผู้ได้รับการอบรมทั้งหมด 400 คน

และเกษตรกรมีข้อเสนอแนะซึ่งเป็นประเด็นที่เปิด (open-ended question) ให้เกษตรกรระบุตามที่คิดด้วยตนเอง ซึ่งคงจะเป็นปัญหาที่เกษตรกรประสบอยู่ มีผู้ตอบตามลำดับที่สำคัญ (ตารางที่ 10) คือ

- เมื่ออบรมแล้วไม่มาส่งเสริมติดตาม (35.29%)
- เรื่องที่อบรมเน้นปฏิบัติตามได้ยาก (21.57%)
- เวลาที่ใช้อบรมน้อยไป (20.59%)

ตารางที่ 10 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรที่ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการได้รับการฝึกอบรม

ปัญหา/ข้อคิดเห็น	จำนวน*	เปอร์เซ็นต์
- เมื่ออบรมแล้วไม่มาส่งเสริมติดตาม	36	35.29
- เรื่องที่อบรมปฏิบัติตามได้ยาก ไม่เหมาะสมกับท้องถิ่น	22	21.57
- เวลาที่ใช้อบรมน้อยไป	21	20.59
- ควรปรับปรุงให้วิทยากรบรรยาย ได้ดีกว่านี้	11	10.78
- เรื่องที่อบรมต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ ที่ตนไม่มีเงินทุนซื้อ	10	9.80
- ถ้าปฏิบัติตามที่อบรมต้องเสียค่าใช้จ่าย สูงมาก	5	4.90
- อื่นๆ	4	3.92

* ผู้ตอบคนหนึ่งระบุข้อคิดเห็นได้มากกว่า 1 ประเด็น จำนวนผู้ให้ข้อคิดเห็น 102 คน

(10) การได้ไปดูงานและข้อเสนอแนะ ผู้ที่ได้ไปดูงานได้ระบุว่ามี 4 เรื่องที่ไปดูงานกันมาก คือ ไม้ผล พืชผักเมืองหนาว ป่าไม้/การอนุรักษ์ และไม้ดอก (ตารางที่ 11) ซึ่งเรื่องของไม้ผล ป่าไม้/การอนุรักษ์ และพืชผัก มีเปอร์เซ็นต์ สอดคล้องกับการได้รับการอบรมเช่นกัน คืออบรมเรื่องทั้ง 3 นี้มากและได้ไปดูงานมากด้วย

ส่วนข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการไปดูงาน (ตารางที่ 12) มีผู้ตอบคำถามข้อนี้ไม่มากนัก (32 ราย) แต่ครึ่งหนึ่ง (16 ราย) ระบุปัญหาว่า เรื่องที่ไปดูงานเมื่อนำมาปฏิบัติตามไม่ได้ อีก 8 รายกล่าวว่าเมื่อดูงานเรื่องใดมาแล้วเจ้าหน้าที่ยังไม่ค่อยมาส่งเสริมติดตามงาน ทั้งสองประเด็นนี้จึงควรเป็นข้อคิดเกี่ยวกับการจัดการดูงานและการส่งเสริมหลังการดูงานต่อไป

ตารางที่ 11 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรที่ระบุถึงการได้ไปดูงานเรื่องต่างๆ

เรื่องที่ไปดูงานเกี่ยวกับ	จำนวน*	เปอร์เซ็นต์
ไม้ผล	69	40.35
พืชผัก	35	20.46
ป่าไม้/การอนุรักษ์ป่า	28	16.37
ไม้ดอก	27	15.79
สังคม/การพัฒนา	15	8.77
ปศุสัตว์	9	5.26
เกษตรผสมผสาน	7	4.09
อนามัย/โรคเขตร้อน	4	2.34
การปลูกเสาวรส	4	2.34
เรื่องอื่นๆ	7	4.09

* ผู้ตอบคนหนึ่งระบุการไปดูงานได้มากกว่า 1 เรื่อง มีผู้ไปดูงานทั้งสิ้น 171 คน

ตารางที่ 12 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรที่ให้ข้อคิดเห็นของการไปดูงาน

ปัญหา/ข้อคิดเห็น	จำนวน*	เปอร์เซ็นต์
- เรื่องที่ดูงานนำมาปฏิบัติไม่ได้	16	50.00
- ดูงานเรื่องนั้นแล้วไม่มาส่งเสริมติดตาม	8	25.00
- สถานที่ไปดูงานไม่เหมาะสม	4	12.50
- เรื่องที่ไปดูงาน ถ้าทำตามมีค่าใช้จ่ายสูง	4	12.50
- เวลาที่ไปดูงานน้อยไป	3	9.37
- เวลาที่ไปดูงานมากไป	3	9.37
- ดูงานแล้วขาดวัสดุอุปกรณ์ปฏิบัติ	3	9.37

* ผู้ตอบคนหนึ่งระบุปัญหาได้มากกว่า 1 เรื่อง จำนวนผู้ตอบปัญหา/ข้อคิดเห็นทั้งสิ้น 32 คน

(11) การได้รับการส่งเสริมและข้อเสนอแนะ เมื่อพิจารณาการได้รับการส่งเสริมเรื่องต่างๆ (ตารางที่ 13) พบว่าเกินกว่าครึ่ง (56.45%) ระบุว่าได้รับการส่งเสริมไม้ผล ในลำดับรองลงมาคือได้รับการส่งเสริมพืชผัก ปศุสัตว์ และไม้ดอก ส่วนข้อเสนอแนะหรือปัญหาเกี่ยวกับการส่งเสริม (ตารางที่ 14) พบว่าส่วนใหญ่ (40.68%) เห็นว่าเจ้าหน้าที่ไม่มาส่งเสริมให้ต่อเนื่องพอ คำตอบประเด็นนี้ได้พบในเรื่องการอบรมหรือการดูงานเช่นกันว่า ถ้าจัดอบรม จัดดูงานแล้วไม่มาส่งเสริมติดตามก็เป็นปัญหาแก่เกษตรกรที่ไม่อาจนำความรู้มาใช้อย่างได้ผล

ในการสอบถามเกษตรกรเริ่มมีการระบุว่าเมื่อส่งเสริมแล้วมีปัญหาผลผลิตมากจนราคาตกต่ำ ปัญหาในระยะอีก 3 - 4 ปีต่อมาก็คงจะทวีความรุนแรงที่เกิดจากการส่งเสริมไม้ผลก็ได้ เพราะเมื่อเกษตรกรระบุว่าได้รับการอบรมไม้ผลกันมาก ได้รับกล้าพันธุ์หรือต้นตอไปปลูกมาก และได้รับการส่งเสริมกันเป็นจำนวนมาก อีก 3 - 4 ปีข้างหน้า ผลผลิตไม้ผลก็จะมีออกมามาก การเตรียมการเรื่องตลาดจึงมีความสำคัญยิ่ง เพราะไม้ผลนั้นแม้จะมีคุณค่าต่อการอนุรักษ์พื้นดินบนที่สูง แต่เมื่อเริ่มปลูกและให้ผลผลิตแล้วต้นจะเติบโตใหญ่และอยู่ยาวไปหลาย ๆ ปี จะส่งเสริมปีนี้แล้วดส่งเสริมปีหน้าเช่นพืชล้มลุกอื่น ๆ คงเกิดผลกระทบต่อเกษตรกรมาก

ตารางที่ 13 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรที่ระบุถึงการได้รับการส่งเสริม

กิจกรรมทางด้าน	จำนวน*	เปอร์เซ็นต์
ไม้ผล	210	56.45
พืชผัก	76	20.43
ปศุสัตว์	55	14.78
ไม้ดอก	41	11.02
อนุรักษ์/ปลูกป่า	18	4.83
ปลูกกาแฟ	14	3.76
เสาวรส	8	2.15
การใช้สารเคมีทางเกษตร	8	2.15
เกษตรผสมผสาน	7	1.88
การตัดถกรวม	5	1.34
การปลูกชา	4	1.07
การปลูกถั่วแดงหลวง	4	1.07
การเลี้ยงปลา	3	0.80
อื่นๆ	5	1.34

* ผู้ตอบคนหนึ่งระบุการได้รับการส่งเสริมได้มากกว่า 1 เรื่อง มีจำนวนผู้ตอบทั้งหมด 372 คน

ตารางที่ 14 ข้อคิดเห็น/ปัญหาที่เกษตรกรระบุเกี่ยวกับกิจกรรมที่ส่งเสริม

ข้อคิดเห็น/ปัญหา	จำนวน*	เปอร์เซ็นต์
- เจ้าหน้าที่ไม่มาส่งเสริมให้ต่อเนื่องพอ	24	40.68
- เรื่องที่ส่งเสริมปฏิบัติตามได้ยาก	15	25.42
- ขาดวัสดุอุปกรณ์/เงินทุนจะปฏิบัติตาม	12	20.34
- เจ้าหน้าที่มาส่งเสริม/ติดตามงานน้อยไป	4	6.78
- เรื่องที่มาส่งเสริมไม่ตรงกับที่ต้องการ	4	6.78
- ควรปรับปรุงเจ้าหน้าที่ให้ส่งเสริมให้ดีกว่านี้	3	5.08
- อื่นๆ เช่นต้นทุนจะปฏิบัติตามสูงเกิน	7	11.86

* ผู้ตอบคนหนึ่งระบุข้อคิดเห็น/ปัญหาได้มากกว่า 1 ประเด็น จำนวนผู้ให้ข้อคิดเห็น/ปัญหาทั้งหมด 59 คน

(12) การได้รับการสนับสนุนพันธุ์พืช-สัตว์ การรอดตาย และข้อเสนอแนะ เกษตรกรได้รับไก่มากที่สุด (37.86 %) รองลงมาเป็น บัวย มะม่วง เป็ด และท้อ ดังเปอร์เซ็นต์ 23.23 , 16.47, 11.27 และ 10.98 % ตามลำดับ (ตารางที่ 15) แต่ทั้งนี้ตารางที่ 16 ได้แสดงว่าการรอดตายของสัตว์หลังได้รับไปแล้ว 2 เดือนมีเปอร์เซ็นต์ต่ำ คือสุกร 65.95 % เป็ด 37.22% และไก่ 22.20 % ส่วนทางด้านไม่ผลการรอดตายค่อนข้างสูง โดยทั่วไปรอดตายเกิน กว่า 60 %

ส่วนข้อเสนอแนะดังแสดงไว้ในตารางที่ 17 นั้นระบุว่า ปัญหาเรื่องพันธุ์ไม่เหมาะสมมีผู้กล่าวถึงมาก (39.28) การได้รับจำนวนน้อยเกินไป และการได้รับพันธุ์แล้วขาดการติดตามส่งเสริม ตลอดจนตัวเกษตรกรเองไม่มีเวลาเอาใจใส่ดูแล เป็นประเด็นสำคัญรอง ๆ ลงมาตามลำดับ

ตารางที่ 15 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรที่ระบุว่าได้รับพันธุ์พืช-สัตว์

พันธุ์พืช/สัตว์ ที่ได้รับ	จำนวน*	เปอร์เซ็นต์
ไก่	131	37.86
บ๊วย	70	20.23
มะม่วง	57	16.47
เบ็ด	39	11.27
ห่อ	38	10.98
กล้า/เมล็ดพันธุ์ผัก	30	8.67
สุกร	28	8.09
สาเล่	20	5.78
พลับ	15	4.33
ไฟตง	10	2.89
ลิ้นจี่	9	2.60
กล้า/พันธุ์ไม้ดอก	9	2.60
พลัม	8	2.31
มะขามหวาน	5	1.44
กาแฟ	5	1.44
อื่นๆ	11	3.18

* ผู้ตอบ 1 คนอาจระบุการได้รับมากกว่า 1 ชนิด มีผู้ตอบทั้งหมด 346 คน เปอร์เซนต์ผู้ได้รับคิดจากฐานนี้

ตารางที่ 16 จำนวน และเปอร์เซ็นต์พืช/สัตว์ที่เกษตรกรผู้ตอบระบุว่าได้รับและรอดตาย

ชนิดพืช/สัตว์	จำนวนรายที่ได้รับ	จำนวนพืช/สัตว์ที่ได้รับ (ตัว/ต้น)	จำนวนรอดตาย**	ค่าเฉลี่ย % รอดตาย
ไก่	131	2301	511	22.20
บ๊วย	70	1922	1238	64.41
มะม่วง	57	1024	836	81.64
เบ็ด	39	360	131	37.22
ห่อ	38	1001	742	74.12
สุกร	28	47	31	65.95
สาเล่	20	457	372	81.40
พลับ	15	330	303	91.82

* เฉพาะพืช/สัตว์ที่ผู้ตอบเกิน 10 ราย ได้รับ ** การรอดตายคือได้รับแล้ว 2 เดือนรอดตายเพียงใด

ตารางที่ 17 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรที่ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับพันธุ์พืช-สัตว์ที่ได้รับ

ข้อคิดเห็น/ปัญหา	จำนวนผู้ตอบ*	เปอร์เซ็นต์
- พันธุ์ไม่เหมาะสมจึงตายมาก	44	39.28
- จำนวนที่ได้รับน้อยไป	38	33.93
- รับพันธุ์มาแล้วเจ้าหน้าที่ไม่ติดตามส่งเสริม	21	18.75
- ตนเองไม่มีเวลาเอาใจใส่ดูแล	20	17.86
- ได้พันธุ์/ชนิดไม่ตรงที่ต้องการ	11	9.82
- ขณะได้รับมาสัตว์/พืชไม่แข็งแรง	6	5.36
- อื่นๆ เช่นการแจกไม่ทั่วถึง	13	11.61

* ผู้ตอบคนหนึ่งระบุข้อคิดเห็นได้มากกว่า 1 ข้อ จำนวนผู้ให้ข้อคิดเห็น 112 คน

ส่วนข้อเสนอแนะดังแสดงไว้ในตารางที่ 17 นั้นระบุว่า ปัญหาเรื่องพันธุ์ไม่เหมาะสมมีผู้กล่าวถึงมาก (39.28) การได้รับจำนวนน้อยเกินไป และการได้รับพันธุ์แล้วขาดการติดตามส่งเสริม ตลอดจนตัวเกษตรกรเองไม่มีเวลาเอาใจใส่ดูแล เป็นประเด็นสำคัญรอง ๆ ลงมาตามลำดับ

(13) การปฏิบัติตามคำแนะนำและมีผลผลิตจำหน่าย กิจกรรมบางกิจกรรมเน้นส่งเสริมให้เกษตรกรมีผลผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน เช่นการเลี้ยงเป็ด ไก่ สุกร หรือบางกิจกรรมเช่นหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ แต่หลาย ๆ กิจกรรมก็มุ่งให้มีผลผลิตจำหน่ายเป็นรายได้ ซึ่งพบว่าผักและไม้ดอกเป็นกิจกรรมที่ทำตามคำแนะนำกันมากและมีผลผลิตจำหน่าย ส่วนไม้ผลซึ่งได้รับการส่งเสริม อบรม และดูแลมากกว่ากิจกรรมอื่นยังไม่มีเปอร์เซ็นต์ลำดับสูงในประเด็นนี้ อาจเป็นเพราะมีการปลูกไม้ผลกันแล้ว แต่ยังไม่ให้ผลผลิต จึงคาดว่าต่อไปไม้ผล พวกบ๊วย ท้อ พลัม พลัม สาลี่ คงมีเปอร์เซ็นต์ของกิจกรรมนี้ในลำดับสูงยิ่งขึ้น (ตารางที่ 18)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 18 จำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรที่ปฏิบัติกิจกรรมตามคำแนะนำของโครงการ
หลวงมีผลผลิตจำหน่าย

กิจกรรม	จำนวนผู้ตอบ*	เปอร์เซ็นต์
ผัก	155	50.65
ไม้ดอก/ดอกไม้แห้ง	93	30.39
บ๊วย	50	16.34
กาแฟ	42	13.73
ห่อ	27	8.82
สาลี	18	5.88
พลับ	17	5.56
ถั่วแดง	11	3.59
ชา	10	3.27
พลัม	10	3.27
เห็ดหอม	6	1.96
เสาวรส	4	1.31

* ผู้ตอบรายหนึ่งอาจปฏิบัติหลายกิจกรรม ทั้งนี้ผู้ร่วมปฏิบัติตามคำแนะนำของโครงการและมีผลผลิต จำหน่ายตามที่ตอบในการสัมภาษณ์มี 306 ราย

(14) ความต้องการการพัฒนาในหมู่บ้านของเกษตรกร เมื่อให้เกษตรกรระบุถึงสิ่งที่ต้องการเพื่อให้หมู่บ้านตนเองมีการพัฒนายิ่งขึ้น (ตารางที่ 19) เกษตรกรต่างระบุถึงการปรับปรุงปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ โดยเฉพาะการคมนาคม/ถนน ในเปอร์เซ็นต์สูงมาก (68.96%) รองลงมาคือระบบประปา ไฟฟ้า ระบบการชลประทาน เป็นต้น การอนามัย และการศึกษาเป็นลำดับถัดมา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 19 แสดงจำนวนและเปอร์เซ็นต์ของเกษตรกรที่ระบุถึงประเภทการพัฒนาที่อยากให้เกิด
ขึ้นในหมู่บ้าน

สิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้น	จำนวนผู้ตอบ*	เปอร์เซ็นต์
อยากให้อุปโภคบริโภค/คมนาคม/ถนน	460	68.96
อยากให้อุปโภค/สร้างระบบประปาในหมู่บ้าน	203	30.43
อยากให้อุปโภค/สร้างระบบไฟฟ้า	121	18.14
อยากให้อุปโภค/สร้างระบบชลประทาน	90	13.49
อยากให้อุปโภค/สร้างสถานีนอนมัย	85	12.74
อยากให้อุปโภค/สร้างโรงเรียน	78	11.69
อยากได้พันธุ์พืช/สัตว์ที่ทำรายได้ดี	29	4.35
อยากให้อุปโภค/ส่งเสริมสหกรณ์และการขายผลผลิต	23	3.44
อยากให้อุปโภค/สนับสนุนวัสดุการเกษตรให้มาก	20	2.99
อยากให้อุปโภค/สร้างระบบโทรศัพท์	18	2.69
อยากให้อุปโภคเกี่ยวกับการปลูกไม้ผลพื้นเมือง	17	2.55
อยากให้อุปโภค/สร้างศาลากลางบ้าน	13	1.95
อยากให้อุปโภค/เจ้าหน้าที่มาพบชาวบ้านให้มากขึ้น	11	1.65
อยากให้อุปโภค/รักษาไม้ไว้ให้ดี	10	1.50
อื่นๆ เช่นส่งเสริมไม้ผล ผัก ทอผ้า ให้มากขึ้น	29	4.34

* ผู้ตอบแต่ละคนอาจตอบได้มากถึง 3 ระดับความต้องการ มีผู้ตอบทั้งสิ้น 667 ราย

(15) การวิเคราะห์ความแตกต่างในความรู้สึกรู้สึกของเกษตรกรว่าโครงการหลวงช่วยตนได้เพียงใด
จำแนกตามศูนย์ ตามเผ่า และตามระดับฐานะ การวิเคราะห์ว่าเกษตรกรตามศูนย์ต่าง ๆ มีความรู้สึก
โครงการหลวงมีส่วนช่วยให้ตนมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นมากน้อยแตกต่างกันเพียงใดหรือไม่ ได้ใช้สถิติ
Analysis of Variance และ Least Significant Difference เป็นตัวตัดสิน แม้ว่าโดยภาพเฉลี่ยเกษตรกร
จะเห็นว่าโครงการหลวงช่วยตนได้ในระดับกลาง แต่หากจำแนกตามประเด็นของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง
จำแนกตามเผ่า และจำแนกตามระดับฐานะของเกษตรกรแล้ว อาจมีความแตกต่างกันก็ได้ ผลการวิเคราะห์
เป็นดังนี้

ก. ความแตกต่างจำแนกตามศูนย์ จากตารางที่ 20 พบว่ากลุ่มของศูนย์ฯ อินทนนท์ ชุนวาง
หนองหอย และพระบาทห้วยต้ม เกษตรกรมีความรู้สึกโครงการหลวงมีส่วนช่วยให้ตนมีชีวิตความเป็น

อยู่ดีขึ้นในระดับที่มากกว่าที่เกษตรกรของศูนย์ป่าเมี่ยง แม่สะเรียง อ่างช้าง แม่ตาน้อย ห้วยโป่งและม่อนเงาะ วุฒิก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนศูนย์อื่นๆ ที่เหลือไม่มีความแตกต่างกันกับศูนย์อินทนนท์ ชุนวาง หนองหอย และพระบาทห้วยต้ม

ตารางที่ 20 การวิเคราะห์ความแตกต่างตามศูนย์ต่างๆ ของความรู้สึกของเกษตรกรว่าโครงการ
หลวง มีส่วนช่วยชีวิตความเป็นอยู่ของตนเพียงใด โดยใช้ ANOVA

ศูนย์	จำนวนผู้ตอบ	ค่าเฉลี่ย	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ห้วยโป่ง	19	1.95	0	3	0.91
ห้วยน้ำริน	22	2.23	0	3	0.75
ห้วยน้ำซุ่น	59	2.14	0	3	1.07
โป่งค่า	25	2.12	0	3	1.05
แม่สะเรียง	33	1.85	0	3	1.03
แม่ตานน้อย	45	1.91	0	3	0.89
ปางลุ่ม	60	2.17	0	3	0.94
ม่อนเงาะ	43	1.98	0	3	0.83
ห้วยลึก	32	2.22	0	3	0.75
อ่างช้าง	42	1.90	0	3	1.14
อินทนนท์	61	2.51	0	3	0.83
ชุนวาง	33	2.42	1	3	0.71
แม่แะ	48	2.21	0	3	1.09
ป่าเมี่ยง	60	1.82	0	3	1.05
หนองหอย	55	2.40	0	3	0.66
พระบาทห้วยต้ม	81	2.26	0	3	0.96

F- ratio = 2.4317 sig at .01 level และวิเคราะห์ด้วย LSD พบว่าศูนย์ อินทนนท์ ชุนวาง หนองหอย พระบาทห้วยต้ม แตกต่างจากศูนย์ป่าเมี่ยง แม่สะเรียง อ่างช้าง แม่ตาน้อย ห้วยโป่ง และ ม่อนเงาะ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 level

กรณีความรู้สึกเช่นนี้อาจแตกต่างจากกิจกรรมที่ทางศูนย์พัฒนาโครงการหลวงช่วยเหลือในปีงบประมาณ 2538 อันเป็นปีที่ติดตามประเมินผลบ้างก็ได้ เช่นในปีก่อน ๆ มา อาจมีการช่วยเหลือเกษตรกรที่ศูนย์อินทนนท์ และหนองหอยมามากและเป็นเวลานานแล้วเกษตรกรจึงมีความรู้สึกที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทั้งสองนี้ได้ช่วยตนมามาก แต่ศูนย์ห้วยโป่ง ม่อนเงาะ ฯลฯ การช่วยเหลืออาจจะเพิ่งทำการมาไม่กี่ปี เกษตรกรที่นี้จึงอาจจะรู้สึกว่าความช่วยเหลือตนยังช่วยได้ไม่มากนักก็เป็นได้

ข. ความแตกต่างจำแนกตามเผ่า จากตารางที่ 21 พบว่า เผ่าแม้ว และกะเหรี่ยง รู้สึกว่าโครงการหลวงมีส่วนช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้นเมื่อเทียบกับเผ่า จีนฮ่อ ละว้า และคนเมือง แล้วมากกว่ากันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ส่วนเผ่า มูเซอ และอีเก้อนั้นไม่มีความแตกต่างกับเผ่าแม้วและกะเหรี่ยง

ตารางที่ 21 การวิเคราะห์ความแตกต่างตามเผ่าต่าง ๆ ของความรู้สึกของเกษตรกรว่าโครงการหลวง มีส่วนช่วยชีวิตความเป็นอยู่ของตนเพียงใด โดยใช้ ANOVA

เผ่า	จำนวนผู้ตอบ	ค่าเฉลี่ย	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
คนเมือง	125	1.96	0	3	0.96
ละว้า	58	1.86	0	3	0.95
มูเซอ	54	2.00	0	3	1.01
แม้ว	179	2.26	0	3	0.86
กะเหรี่ยง	214	2.30	0	3	0.92
จีนฮ่อ	28	1.75	0	3	1.11
อีเก้อ	27	2.19	0	3	1.11

F - ratio = 4.1438 sig at .01 และวิเคราะห์ด้วย LSD พบว่า เผ่าแม้ว และกะเหรี่ยง แตกต่างจากจีนฮ่อ ละว้า และคนเมืองเผ่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 level

ค. ความแตกต่างจำแนกตามระดับฐานะ การวิเคราะห์ความแตกต่างจำแนกตามระดับฐานะที่ผู้นำกลุ่มบ้าน ประเมินว่าที่มีผู้มีชีวิตความเป็นอยู่ดีกว่าผู้อื่นประมาณกี่คน ระดับกลาง ๆ ก็คน และด้อยกว่าผู้อื่นมากๆ ก็คน และวิเคราะห์ความแตกต่างตามกลุ่มที่จำแนกนี้ ตารางที่ 22 ได้แสดงให้เห็นว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในทุกระดับฐานะ โดยเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะดี ก็รู้สึกว่าโครงการหลวง ช่วยให้ตนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมากกว่า กลุ่มระดับฐานะปานกลาง และระดับยากจน ขณะเดียวกัน กลุ่มระดับฐานะปานกลางก็รู้สึกว่าโครงการหลวงช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนดีขึ้นมากกว่าที่เกษตรกรกลุ่มระดับยากจนรู้สึก

กรณีความรู้สึกดังกล่าวอาจเป็นเพราะเท่าที่ผ่านมามีการให้ความช่วยเหลือบุคคลระดับฐานะดีมากกว่าบุคคลฐานะด้อยกว่า หรืออาจจะช่วยเท่าเทียมกัน แต่ผู้ที่มีฐานะด้อยกว่านำไปปฏิบัติแล้วไม่เกิดประโยชน์แก่ตนเองเท่าที่ควรก็เป็นได้

ตารางที่ 22 การวิเคราะห์ความแตกต่างตามระดับฐานะของความรู้สึกของเกษตรกร ว่าโครงการหลวงมี ส่วนช่วยชีวิตความเป็นอยู่ของตนเพียงใด โดยใช้ ANOVA

ระดับฐานะ	จำนวนผู้ตอบ	ค่าเฉลี่ย	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ต่ำ	203	1.97	0	3	1.08
กลาง	339	2.15	0	3	0.93
สูง	172	2.37	0	3	0.77

F - ratio = 8.2557 sig at .01 และวิเคราะห์ด้วย LSD พบว่าแต่ละระดับฐานะมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 level

4.2 ข้อมูลจากผู้นำกลุ่มบ้าน

การสอบถามจากผู้นำกลุ่มบ้านเพื่อจะทราบว่าในประเด็นสำคัญผู้นำประเมินว่าโครงการหลวงมีส่วนช่วยเกษตรกรในกลุ่มบ้านนั้น ๆ เพียงใด มีเสียงกล่าวถึงการทำงานของเจ้าหน้าที่โครงการหลวงและส่วนราชการต่าง ๆ ทางด้านลบอย่างไรบ้าง และจะเสนอวิธีการแก้ไขอย่างไรเพื่อเป็นแนวทางปรับปรุงการปฏิบัติงานต่อไป ซึ่งได้เสนอการวิเคราะห์ในประเด็นข้างต้นตามลำดับคือ

(1) การวิเคราะห์ความแตกต่างในความรู้สึกของผู้นำกลุ่มบ้านว่าโครงการหลวงช่วยเกษตรกรในกลุ่มบ้านตนเองได้เพียงใด จำแนกตามศูนย์ฯ และตามเผ่า การวิเคราะห์กรณีนี้ทำได้เพียงใช้ค่าเฉลี่ยเพราะไม่มีตัวอย่างของผู้นำมากเท่าที่ควร ค่าเฉลี่ยนี้ไม่อาจให้ความเชื่อมั่นได้มากนัก ดังนั้นผลที่ได้จึงเพียงบอกแนวโน้มบางประการเท่านั้น ซึ่งพบว่า

ก. ผู้นำกลุ่มบ้านที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลึก อ่างช้าง ขุนวาง พระบาทห้วยต้ม แม่แสบ ฯลฯ เห็นว่าโครงการหลวงช่วยเกษตรกรได้ในระดับปานกลาง โดยมีเพียงศูนย์แม่ลาน้อย ที่เห็นว่าช่วยได้น้อย (ตารางที่ 23)

ตารางที่ 23 ค่าเฉลี่ยที่ผู้นำแต่ละศูนย์เห็นว่าโครงการหลวงมีประโยชน์แก่ชาวบ้านเพียงใด

ศูนย์	จำนวนผู้นำ ที่ตอบ	ค่าเฉลี่ยระดับ ประโยชน์	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	SD
ห้วยลึก	2	2.50	2	3	0.7071
อ่างช้าง	4	2.50	1	3	1.0000
ขุนวาง	4	2.25	1	3	0.9574
พระบาท	4	2.25	2	3	0.5000
แม่แย	8	2.12	1	3	0.8345
แม่สะเรียง	5	2.00	1	3	0.7071
ม่อนเงาะ	5	2.00	2	2	0.0000
หนองหอย	3	2.00	2	2	0.0000
ปึงคำ	2	2.00	2	2	0.0000
ป่าเมี่ยง	8	1.87	1	3	0.8345
อินทนนท์	5	1.80	1	3	1.0954
ปางอุ๋ง	7	1.71	1	3	0.9512
แม่ลาน้อย	4	1.50	1	2	1.0000
ห้วยโป่ง*	-	-	-	-	-
ห้วยน้ำริน*	-	-	-	-	-
ห้วยน้ำซุ่น*	-	-	-	-	-

* ทั้ง 3 ศูนย์นี้ในช่วงต้นปีได้รวมคำถามประเด็นที่พิจารณาว่า "โครงการหลวงให้ประโยชน์แก่ชาวบ้านเพียงใด" เข้าไว้ด้วย

ข. ผู้นำกลุ่มบ้าน เฝ่าปะหล่อง และจีนฮ่อ เห็นว่าโครงการหลวงช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้นมาก ที่เห็นว่าช่วยได้ระดับกลางคือผู้นำกลุ่มบ้านเฝ่าแม้ว กะเหรี่ยง คนเมือง และละว้า นอกจากนี้มีผู้นำที่กลุ่มบ้านมุเซอ และเย้า (ตารางที่ 24)

ตารางที่ 24 ค่าเฉลี่ยที่ผู้นำแต่ละเผ่าเห็นว่าโครงการหลวงมีประโยชน์แก่ชาวบ้านเพียงใด

เผ่า*	จำนวนผู้นำ ที่ตอบ	ค่าเฉลี่ย ประโยชน์	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	SD
ปะหล่อง	1	3.00	3	3	0.0000
จีนฮ่อ	2	3.00	3	3	0.0000
เมี้ยว	16	2.06	0	3	0.8539
กะเหรี่ยง	21	1.95	0	3	0.7400
คนเมือง	12	1.92	1	3	0.6686
ละว้า	7	1.71	0	3	0.9512
มูเซอ	1	1.00	1	1	0.0000
เย้า	1	1.00	1	1	0.0000
รวมทุกเผ่า	61	1.97	0	3	0.7953

* ผู้นำลีซอและอีก้ออยู่ในการสำรวจช่วงต้นซึ่งยังมิได้มีการสอบถามคำถามประเด็นนี้

(2) กิจกรรมและจำนวนเกษตรกรที่ผู้นำทราบเข้ารวม ผู้นำกลุ่มบ้านได้ทราบเรื่องราวเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามสมควร เช่นการจัดอบรมผู้นำตอบว่าเกษตรกรได้เข้าร่วมกิจกรรมนี้เฉลี่ย 23.81 คน การส่งเสริมมีผู้เข้าร่วมเฉลี่ย 25.93 คน การปลูกหญ้าแฝกที่ผู้นำ 20 คนตอบระบุว่ามีส่วนร่วมเฉลี่ย 49.75 คน และการร่วมปลูกป่ามีผู้ร่วมกิจกรรมเฉลี่ย 60.74 คน (ตารางที่ 25)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 25 การจัดกิจกรรมและจำนวนเฉลี่ยผู้ร่วมกิจกรรมที่ผู้นำทราบ

ประเด็นกิจกรรมและจำนวนผู้ร่วม	จำนวนผู้นำ ที่ตอบ	ค่าเฉลี่ย (ครั้ง/คน)	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	SD
- การอบรมต่าง ๆ ที่ทราบ	58	2.62	0	10	2.3681
- จำนวนคนที่เข้าอบรม	58	23.81	0	98	30.0505
- จำนวนครั้งที่จัดดูงาน	59	1.14	0	4	1.1057
- จำนวนคนที่พาไปดูงาน	59	8.53	0	80	14.0790
- จำนวนเรื่องที่ส่งเสริม/สาธิต	55	2.60	0	12	3.2006
- จำนวนคนที่ได้รับการส่งเสริม	55	25.93	0	98	29.2406
- จำนวนคนที่ได้รับแจกพันธุ์พืช	57	16.67	0	98	23.0816
- จำนวนคนที่ได้รับแจกพันธุ์สัตว์	55	11.63	0	63	11.4826
- จำนวนคนที่ไปร่วมปลูกหญ้าแฝก	20	49.75	5	240	57.9308
- จำนวนคนที่ร่วมทำแปลงอนุรักษ์	6	53.33	10	115	39.7073
- จำนวนคนที่เป็นสมาชิกสหกรณ์	55	15.29	0	98	22.7129
- จำนวนคนที่ไปร่วมปลูกป่า	43	60.74	6	275	50.4683

(3) สิ่งที่มีผู้นำกลุ่มบ้านได้นับข่าวบ้านนกสาวถึงผู้ปฏิบัติงานโครงการหลวงและส่วนราชการด้านลบ และการระบุถึงแต่ละศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอย่างเจาะจง คำถามประเด็นนี้ต้องการค้นหาข้อตำหนิ ที่ผู้นำได้นับมา เพื่อเป็นแนวทางแก้ไขจุดบกพร่องดังกล่าว จากตารางที่ 26 มีผู้นำตอบคำถามข้อนี้ 50 คนจากที่สอบถามทั้งสิ้น 79 คน มีเปอร์เซ็นต์มากน้อยตามประเด็นสำคัญ ๆ ดังนี้

- ควรปรับปรุงที่ตัวเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงาน (26.0%)
- เมื่อขายผลผลิตให้แล้ว ได้เงินคืนช้า (42.0 %)
- ราคาผลผลิตต่ำกว่าที่เคยขายได้มาก (16.0 %)
- ไม่ช่วยหาตลาดให้ผลผลิตจากกิจกรรมที่ส่งเสริมไว้ (16.0 %)
- การจ่ายวัสดุมักจะล่าช้าไม่ทันเวลาที่จะใช้ (14.0 %)
- พันธุ์พืช-สัตว์ที่สนับสนุนมักไม่ทั่วถึง (12.0 %)
- เจ้าหน้าที่และชาวบ้านเข้าใจไม่ตรงกัน (10.0 %)

ตารางที่ 26 สิ่งที่คุณกลุ่มบ้าน/หมู่บ้านได้ยื่นผู้กล่าวถึงผู้ปฏิบัติงานโครงการหลวงและส่วนราชการทางด้านลบ

ประเด็นต่าง ๆ	จำนวนผู้ระบุ	เปอร์เซ็นต์
ก. เกี่ยวกับตัวเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน - ควรปรับปรุงเจ้าหน้าที่ให้ทำงานจริงจัง สุภาพ ทำตาม- สัญญา	13	26.00
ข. ความสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่และเกษตรกร - เจ้าหน้าที่และชาวบ้านเข้าใจไม่ตรงกัน	5	10.00
- ชาวบ้านมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่จนเบื่อไม่ยอมรับร่วมโครงการ	2	4.00
ค. การบริหารงาน - เมื่อขายผลผลิตให้แล้ว ได้เงินคืนช้า	21	42.00
- การจ่ายวัสดุมักล่าช้าไม่ทันตามเวลาที่จะใช้	7	14.00
- พันธุ์พืช/สัตว์ที่แจกมักไม่ทั่วถึง	6	12.00
- เมื่อให้ชาวบ้านช่วยงาน บางคนก็ได้ค่าตอบแทนบางคนก็ไม่ได้	4	8.00
- พันธุ์พืชที่ได้ไม่ตรงตามที่ระบุ	3	6.00
- พันธุ์สัตว์ที่ได้ไม่เหมาะสมกับพื้นที่	3	6.00
- วัสดุที่จ่ายชาวบ้านราคาแพงกว่าที่ควร	2	4.00
ง. เกี่ยวกับตลาด - ราคาผลผลิตขายได้ต่ำกว่าที่เคยได้มาก	10	20.00
- ไม่หาตลาดให้ทำให้ไม่ซื้อผลผลิตที่ส่งเสริมไว้	8	16.00
- สินค้าส่งมาที่ศูนย์แล้ว ต่อมาเสียหายก็ตัดเงินชาวบ้าน	3	6.00
- ถูกกดราคาสินค้าที่มาส่งขาย	2	4.00
จ. อื่น ๆ	4	8.00

* ผู้นำตอบคำถามข้อนี้ 50 คน จาก 79 คน (โดยเฉพาะจากศูนย์ ห้วยโป่ง ห้วยน้ำริน และห้วยน้ำขุ่น ยังไม่ได้ถามคำถามข้อนี้) แต่ละคนอาจระบุคำตอบได้มากกว่า 1 ข้อ สำหรับคำตอบที่มีความถี่น้อยกว่า 2 ไม่ได้นำมาลงไว้ในตารางนี้

ทางด้านการระบุแหล่งที่ผู้นำจากศูนย์ฯให้ข้อคิดเห็นไว้ และระบุเจาะจงศูนย์ฯนั้น ๆ ออกมา เพื่อจะได้ทราบแน่ชัดว่าที่ใดบ้างที่ผู้นำคิดว่าเป็นปัญหาอันอาจจะหาทางแก้ไขให้ตรงจุดต่อไป ก็มีรายละเอียดแสดงไว้ในตารางที่ 27

ตารางที่ 27 สิ่งที่ผู้นำหมู่บ้านได้ยื่นผู้กล่าวถึงโครงการหลวงด้านลบ แสดงตามศูนย์และจำนวนผู้กล่าวถึง

ประเด็นด้านลบที่ระบุ	ศูนย์ที่กล่าวถึง* (ในวงเล็บคือจำนวนผู้นำที่กล่าว)
ก. เกี่ยวกับตัวเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน - ควรปรับปรุงเจ้าหน้าที่ให้ทำงานจริงจัง สุภาพ ทำตามสัญญา ข. ความสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่และเกษตรกร - เจ้าหน้าที่และชาวบ้านเข้าใจไม่ตรงกัน - ชาวบ้านมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่จนไม่อยากร่วมโครงการ ค. การบริหารงาน - เมื่อขายผลผลิตไปแล้ว ได้เงินคืนช้า - การจ่ายวัสดุมักล่าช้าไม่ทันตามเวลาที่จะใช้ - พันธุ์พืช/สัตว์ที่แจกมักไม่ทั่วถึง - เมื่อให้ชาวบ้านช่วยงาน บางคนก็ได้ค่าตอบแทน บางคนก็ไม่ได้ - พันธุ์พืชที่ได้ไม่ตรงตามที่ระบุ - พันธุ์สัตว์ที่ได้ไม่เหมาะสมกับพื้นที่ - วัสดุที่จ่ายชาวบ้านราคาแพงกว่าที่ควร ง. เกี่ยวกับตลาด - ราคาผลผลิตขายได้ต่ำกว่าที่เคยได้มาก - ไม่หาตลาดให้ทำให้ไม่ซื้อผลผลิตที่ส่งเสริมไว้ - สินค้าส่งมาถึงศูนย์แล้ว ต่อมาเสียหายก็ตัดเงินชาวบ้าน - ถูกกดราคาสินค้าที่มาส่งขาย	- PKA (1), MSR (1), PAU (2), MNG (1), KWA (2), PAM (2), MHA (2), MLN (1), NHO(1) - MLN (1), PAU (1), HUL (1), INT (1), KWA (1) - PKA (1), AKA (1) - PKA (1), PAU (2), MNG (3), HUL (1), INT (3), MHA (6), PAM (5) - MSR (1), PAU (2), MNG (1), HUL (1), INT (1), PBT (1) - PAO (1), MNG (1), AKA (1), INT (1) MHA (2) - MLN (1), PAU (2), INT (1) - MSR (1), PAU (1), HUL (1) - PAU (1), MNG (1), KWA (1) - PAM (1), MSR (1) - MLN (1), PAU (1), AKA (2), KWA (2), PAM (2), NHO (2) - MLN (2), MNG (1), HUL (1), KWA (1), MHA (2), PAM (1) - MNG (1), KWA (1), MHA (1) - MHA (2)

* ศูนย์ฯที่มีได้สอบถามคำถามข้อนี้คือ ศูนย์ฯห้วยโป่ง ห้วยน้ำริน และห้วยน้ำซุ่น

(4) สิ่งที่ผู้นำกลุ่มบ้านเสนอแนะให้แก่ไขปัญหาต่าง ๆ มีผู้นำ 44 คน จาก 79 คน ได้มีข้อเสนอแนะว่า จากปัญหาต่าง ๆ ตามข้อ (2) ที่กล่าวมา เห็นควรแก้ปัญหาดังตารางที่ 28 โดยมีลำดับสำคัญ 5 ลำดับที่ผู้นำตอบไว้คือ

- ให้จ่ายเงินแก่เกษตรกรให้เร็วขึ้น (20.45 %)
- เมื่อส่งเสริมเกษตรกรทำกิจกรรมใดแล้วให้รับซื้อผลผลิต (18.18 %)
- ให้เจ้าหน้าที่มาติดตามงานให้บ่อยครั้งขึ้น (18.18 %)
- ให้ดำเนินการทางตลาดให้ดีกว่านี้ (11.36 %)
- ให้จัดพันธุ์พืช-ปุย-ยา มาช่วยให้มากขึ้น (11.36%)

ตารางที่ 28 ข้อเสนอแนะที่ผู้นำกลุ่มบ้าน/หมู่บ้านเสนอแนะให้แก่ไข

ข้อเสนอแนะ	จำนวนผู้ระบุ	เปอร์เซ็นต์
- ให้จ่ายเงินแก่เกษตรกรให้เร็ว	9	20.45
- เมื่อส่งเสริมแล้วให้รับซื้อผลผลิตด้วย	8	18.18
- ให้เจ้าหน้าที่มาติดตามงานให้บ่อยครั้งขึ้น	8	18.18
- ให้ดำเนินการทางตลาดให้ดีกว่านี้	5	11.36
- ให้จัดพันธุ์พืช-ปุย-ยา มาช่วยให้มากขึ้น	5	11.36
- ให้จัดพันธุ์พืช-สัตว์ที่ดีตรงตามที่ต้องการ	3	6.82
- ให้มีหน่วยย่อยของศูนย์มาตั้งใกล้บ้าน	3	6.82
- ให้เจ้าหน้าที่รู้สภาพที่เป็นจริงของท้องถิ่น	3	6.82
- ให้เพิ่มโควตาให้ชาวบ้านปลูกให้มากขึ้น	2	4.55
- ให้เจ้าหน้าที่ชี้แจงข้อมูลที่เปลี่ยนแปลงทุกครั้ง	2	4.55
- อื่น ๆ	5	11.36

* ผู้นำตอบคำถามข้อนี้ 44 คนจาก 79 คน (โดยเฉพาะจากศูนย์ช่วยเหลือ ห้วยน้ำริน และห้วยน้ำขุ่น ยังมิได้ถามคำถามนี้) ผู้ตอบอาจจะระบุคำตอบได้มากกว่า 1 ข้อ และคำตอบที่มีความถี่น้อยกว่า 2 ไม่ได้นำมาลงไว้ในตารางนี้

จากข้อเสนอแนะต่าง ๆ เมื่อจำแนกให้ละเอียดว่า มีผู้นำจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงใด เป็นผู้เสนอแนะประเด็นใด เพื่ออาจจะนำไปพิจารณาตามที่เสนอต่อไป ซึ่งมีรายละเอียดตามตารางที่ 29

ตารางที่ 29 ข้อเสนอแนะที่ผู้นำแนะนำให้ แก่ไข จำนวนตามศูนย์ฯและจำนวนผู้กล่าวถึง

ข้อเสนอแนะ	ศูนย์ที่กล่าวถึง * (จำนวนผู้นำที่กล่าวถึง)
- ให้จ่ายเงินแก่เกษตรกรให้เร็ว	- PAU (2), KWA (1), MHA (4), PAM (1), NHO (1)
- เมื่อส่งเสริมแล้วให้รับซื้อผลผลิตด้วย	- MNG (1), HUL (1), MHA (2), PAM (3), NHO (1)
- ให้เจ้าหน้าที่มาติดตามงานให้บ่อยครั้งขึ้น	- PKA (1), MSR (2), PAU (1), PAM (3), NHO (1)
- ให้ดำเนินการตลาดให้ดีกว่านี้	- MLN (1), PAU (1), MNG (1), HUL (1), INT (1)
- ให้จัดพันธุ์พืช-ปุ๋ย-ยา มาช่วยให้มากขึ้น	- MLN (2), MNG (1), MHA (2)
- ให้จัดพันธุ์พืช-สัตว์ที่ดีตรงตามทีบอก	- HUL (1), KWA (1), MHA (1)
- ให้มีหน่วยย่อยของศูนย์มาตั้งใกล้บ้าน	- KWA (2), PAM (1)
- ให้เพิ่มโควตาให้ชาวบ้านปลูกให้มากขึ้น	- MHA (1), NHO (1)
- ให้เจ้าหน้าที่ขึ้นแจ้งข้อมูลที่เปลี่ยนแปลงทุกครั้ง	- MLN (1), HUL (1)

* ศูนย์ที่มีได้สอบถามคำถามข้อนี้ คือศูนย์ห้วยโป่ง ห้วยน้ำริน และห้วยน้ำขุ่น

4.3 ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่และจากการสังเกตการณ์

ได้สอบถามเจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทั้ง 16 แห่ง ที่ติดตามและประเมินผลตลอดจนเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจที่ได้เข้ารองรับและสนับสนุนงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงและการสังเกตการณ์กิจกรรมบางกิจกรรมที่สังเกตได้ เช่น แปลงปลูกป่า สัตว์เลี้ยง พืชที่รอดตาย ส่วนที่สังเกตไม่ได้ เช่น การฝึกอบรม การดูงาน ฯลฯ ซึ่งผ่านพ้นไปแล้วก็อาศัยข้อมูลจากผู้นำท้องถิ่นหรือผู้ร่วมกิจกรรมนั้นเป็นบางประเด็น

จากการสอบถามและสังเกตดังกล่าวมีข้อมูลที่ขอกกล่าวถึง กิจกรรมดังต่อไปนี้

(1) การส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมของสหกรณ์

มี 4 ประเด็นที่เกี่ยวกับการส่งเสริมสหกรณ์ คือ ก. การรับสมัคร/เพิ่มสมาชิกสหกรณ์ ข. ด้านธุรกิจสินเชื่อ ค. ด้านธุรกิจซื้อและธุรกิจขาย และ ง. การส่งเสริมกลุ่มยุวสหกรณ์ (มีกระทำบางแห่ง)

ก. **ด้านการรับสมัครใหม่** พบว่าส่วนใหญ่ได้สมาชิกตามเป้าหรือมีเกินเป้าหมายบ้างแต่มีข้อสังเกตว่าสมาชิคนั้นบางกรณีเป็นบุคคลที่อยู่กลุ่มบ้านห่างไกลที่ตั้งสหกรณ์มาก และเป็นผู้ที่มีฐานะดีเพียงไม่เกิน 10 % ของกลุ่มบ้าน ที่ร่วมเป็นสมาชิกอาจเพราะหวังจะได้ประโยชน์จากธุรกิจสินเชื่อ (เงินกู้) หรือธุรกิจซื้อ (เช่น ซื้อปุ๋ย และยาปราบศัตรูพืช) จึงควรพิจารณาว่าการมีสมาชิกกลุ่มบ้านห่างไกล ในสภาพที่จะร่วมธุรกิจซื้อ (โดยเฉพาะเครื่องอุปโภคบริโภค) ได้สะดวกและธุรกิจการขายได้สะดวกนี้ จะเป็นผลดีแก่สหกรณ์นั้น ๆ อย่างยั่งยืนเพียงใด

ข. **ด้านธุรกิจสินเชื่อ** พบว่ามีสหกรณ์ที่ดำเนินธุรกิจสินเชื่ออย่างเต็มที่ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะเป็นสหกรณ์ ระดับเล็กที่มีจำนวนสมาชิกน้อย (ไม่เกิน 100 ราย) การระดมทุนของสมาชิกระทำได้จำกัด จึงพยายามจะกู้เงิน (ดอกเบี้ยต่ำ) จากกรมส่งเสริมสหกรณ์แล้วนำมาให้สมาชิกกู้ยืมต่อหนึ่ง

ค. **ด้านธุรกิจซื้อและธุรกิจขาย** เป็นงานที่สหกรณ์ส่วนใหญ่มุ่งให้เกิดขึ้นโดยหลาย ๆ สหกรณ์ ตั้งเป้าหมายไว้ เช่นจะทำเป้าหมายให้ได้ 50,000 บาท หรือ 100,000 บาท ต่อสหกรณ์ พบว่ามีบางสหกรณ์ทำได้ในเรื่องธุรกิจซื้อ เช่นที่ ปางอู่ ม่อนเงาะ ห้วยลึก อินทนนท์ ทนงทอย พระบาทห้วยต้ม เป็นต้น ทั้งนี้การจัดซื้ออาจเป็นการรวบรวมสิ่งของที่สมาชิกใช้กันมาก ๆ เช่น ข้าวสาร อาหารอื่น ๆ ปุ๋ย ยา ฯลฯ แล้วสั่งซื้อเป็นคราว ๆ ในช่วง 1-2 เดือน แล้วมาส่งมอบสมาชิกตามยอดสั่งซื้อโดยไม่ต้องตั้งร้านค้า หรือมีบางศูนย์ที่มีสหกรณ์ ตั้งร้านค้าและมีผู้รับจ้างมาเฝ้าร้านค้าที่จำหน่ายเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ตั้งแต่เครื่องดื่ม เบียร์ ขนมถุงต่าง ๆ ข้าวสาร ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช ยารักษาโรคของคนตลอดจนบริการโทรศัพท์ (เช่น ที่ปางอู่) มีข้อควรพิจารณาว่า การมีผู้เฝ้าร้านมักเสียค่าใช้จ่ายในการจ้างไม่น้อย และต้องการผู้ซื้อสัตย์และรับผิดชอบสูง การอาสาสมัครผลัดเปลี่ยนมาจำหน่ายสินค้า มักเกิดปัญหาสินค้าขาดหายไป ซึ่งต้องเลือกวิธีที่เหมาะสมกับสภาพสหกรณ์แต่ละแห่ง ให้ดีที่สุด แต่จะพบว่าการผลัดเปลี่ยนกันมาจำหน่ายสินค้าโดยไม่จ้างทำไม่ได้ไม่ยั่งยืนนัก

ทางด้านธุรกิจขาย คือสมาชิกร่วมกันนำผลผลิตมารวมกันจำหน่าย แม้จะมีความพยายามในหลายสหกรณ์ แต่เท่าที่ได้สอบถามติดตามยังไม่พบสหกรณ์ใดทำได้ ทั้งนี้ เพราะต้องการทั้งความซื่อสัตย์ความร่วมมือของสมาชิก และการบริหารงานสินค้าและการติดต่อเรื่องตลาดของผู้ที่จะจัดการจำหน่าย บางกรณีการจะร่วมกันขายก็จะขัดผลประโยชน์ กับผู้ที่ดำเนินการเรื่องนี้เป็นรายบุคคลและทำได้ผลดีอยู่แล้ว เช่นการจำหน่ายแครอทของเกษตรกรปางอู่ โดยส่งตรงไปยังปากคลองตลาดที่กรุงเทพมหานครมีการใช้โทรศัพท์ติดต่อสร้างเครือข่าย ทำให้ทราบว่า วันรุ่งขึ้นสินค้าเกรด A, B, C จะได้ราคาไบบ้าง แล้วส่งสินค้าไปโดยผู้ส่งก็จะได้รับ

การโอนเงินเข้าบัญชีรับของตนโดยตรง

การส่งเสริมธุรกิจขายแม้จะเป็นสิ่งที่ควรส่งเสริม แต่ยังมีขีดจำกัดอยู่มาก ซึ่งต้องแก้ไขอุปสรรคต่าง ๆ และใช้ระยะเวลาที่จะให้กำลังใจและชี้แนะแนวทางแก่สหกรณ์ต่าง ๆ ต่อไป แต่ในระยะสั้น เช่นช่วง 2-3 ปี ข้างหน้านี้ คงจะทำการรวมธุรกิจขายสำเร็จได้ยาก

จ. การส่งเสริมกลุ่มยุทธศาสตร์ กิจกรรมนี้มีบางศูนย์ดำเนินการและดูจะได้รับความสำเร็จดี ทั้งนี้เป็นผลการดำเนินการที่โรงเรียน โดยครูเป็นที่เลี้ยงและให้เด็กได้นำแนวคิดสหกรณ์มาร่วมกันทำกิจกรรม เช่น เลี้ยงนกกระทา เลี้ยงไก่ หรือทำแปลงปลูกผัก ไม้ดอก การขยายพันธุ์ไม้ผล แล้วจำหน่ายจากนั้นนำผลกำไร มาเฉลี่ยคืนแก่สมาชิก ในทุกขั้นตอนจะปลูกฝัง แนวคิดสหกรณ์ที่ต้องร่วมมือกัน ประชุมกันแบบสหกรณ์ คิดผลประโยชน์คืนให้ตามแนวสหกรณ์ คือผู้ทำกิจกรรมกับสหกรณ์มากก็ได้รับประโยชน์มาก (ไม่ใช่ตามเงิน ทุนที่ลงไว้)

(2) กิจกรรมการสนับสนุนพันธุ์สัตว์

กิจกรรมนี้อยู่ในแผนงานพัฒนาและส่งเสริมอาชีพโดยในปีงบประมาณ 2538 สนับสนุนพันธุ์ไก่ลูกผสมพื้นเมืองสายเลือดเชียงใหม่ อายุ 1-2 เดือน พันธุ์เบ็ดเตล็ด อายุ 1-2 เดือน และพันธุ์สุกรลูกผสมหมေးชาน อายุ 2 เดือน งานนี้สัมพันธ์กับการฝึกอบรมผู้นำเกษตรกร (อปร.) และการมีลูกจ้างชั่วคราวเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ 1 อัตรา เพื่อมุ่งหวังจะให้ปฏิบัติงานด้านนี้อย่างใกล้ชิด

ประเด็นที่ขอวิเคราะห์เป็นไปตามชนิดสัตว์ที่สนับสนุน คือ

ก. สนับสนุนพันธุ์ไก่ จากการติดตามพบว่าเกษตรกรบนที่สูงเกือบทุกศูนย์เมื่อได้รับไก่ไปแล้วใน 2 เดือนต่อมามักจะมีไก่ออดตายเพียงประมาณ 20 - 25 % โดยกลุ่มที่เลี้ยงรอดตายได้มากกว่านี้มักเป็นกลุ่มคนเมืองที่ซื้ออาหารชั้น (อาหารผสม) มาเลี้ยงบ้าง ที่เลี้ยงรอดตายมากบางกลุ่มเป็นการเลี้ยงตามโครงการยุทธศาสตร์ในโรงเรียนที่มีระบบการให้อาหารผสมที่ถูกส่วน และให้น้ำตามระยะเวลาที่สัตว์ต้องการ ทั้งเรือนโรงมีสภาพเหมาะสม

นอกจากนี้บางศูนย์ฯเมื่อติดตามยอดจำนวนลูกไก่ที่แจกจ่ายดูมีสภาพว่าได้ย้ายไปนอกพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอยู่บ้าง เช่น ไปช่วยบางโรงเรียนในเรื่องอาหารกลางวันนักเรียน เป็นต้น

ประเด็นที่ไก่อมีการอดตายน้อยนี้ เจ้าหน้าที่บางท้องที่แจ้งกับระบุว่าปีถัดมาพยายามขอไม่รับการสนับสนุนไก่เพื่อเผยแพร่แก่ชาวบ้านอีกต่อไป อีกทั้งจากรายงานผลการปฏิบัติงานฯ(2538 หน้า16) ก็ระบุว่าไก่อถูกผสมพื้นเมือง-เชียงใหม่ บางพื้นที่อากาศเปลี่ยนแปลงรวดเร็วไก่อาจทนต่อสภาพบนที่สูงได้ ทำให้เปอร์เซ็นต์การตายสูง

โดยสรุป การตายของไก่บนพื้นที่สูงมีมากขึ้น ๆ ที่ใช้พันธุ์ไก่ลูกผสม ที่มีเลือดเชื้อไขผสมนี้ สาเหตุอาจเนื่องจากในช่วงที่มีอากาศร้อนจัด หรือช่วงฝนตกมากไก่อ่อนแอตาย กรณีของฝนที่ตกบนพื้นที่สูงมักเป็นช่วงยาวนานกว่าพื้นราบหรือบ่อยครั้งกว่า ดังนั้นความชื้นจึงสูงมากกว่า ทำให้ไก่เป็นหวัด และโรคระบาดหลายโรคต่าง ๆ ได้ง่าย ยิ่งเมื่อได้รับสารอาหารไม่ครบถ้วนร่างกายอ่อนแออยู่แล้วช่วงฤดูฝนก็จะทรุดโทรมและตายมากขึ้น ดังนั้นการจ่ายพันธุ์สัตว์ควรจ่ายช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม จะเหมาะสมมาก

อีกประการหนึ่งไก่ที่เลี้ยงก่อนถึงมือเกษตรกรเป็นการเลี้ยงแบบประณีต(intensive) เมื่อเกษตรกรเลี้ยง การดูแลเรื่องอาหารผสม (หัวอาหาร) และเรื่องน้ำที่ไก่มีก็ไม่ค่อยสม่ำเสมอหรือขาดช่วง โดยเฉพาะเมื่ออาหารผสมที่แจกไว้บ้างเล็กน้อยหมดไป เกษตรกรก็เริ่มปล่อยไก่หากินตามธรรมชาติ แต่ไก่เหล่านี้ไม่เคยชินกับการคุ้ยเขี่ยหาอาหารเอง หลายกรณีจึงจิกกินพลาสติก ยางวง(ยางหนังสือ) หรือกินอาหารขึ้นใหญ่เกิน เช่น ข้าวโพดทั้งเมล็ด หรือกินเฉพาะอาหารประเภทแป้งอื่น ๆ ที่เกษตรกรให้เพียงอย่างเดียว ส่วนโปรตีนเกลือแร่ ฯลฯ ขาดแคลน หรือได้กินน้อยกว่าที่ร่างกายต้องการดังนั้นไก่จึงอ่อนแอและตายได้ง่าย

แนวทางแก้ไข (ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์บางท่านเสนอแนะไว้) อาจเป็นเรื่องที่ยังกระทำได้ลำบากหรืออาจทำแล้วก็ไม่สำเร็จเท่าที่ควร แต่เพื่อผ่านคลายสถานการณ์ให้ดีขึ้นบ้าง ควรแก้ไขดังนี้

- ควรซื้อไก่บนที่สูง เพื่อใช้สนับสนุนแก่เกษตรกรบนที่สูง โดยเลือกซื้อ อายุ 2 - 3 เดือน แล้วเลี้ยงในคอกสาธิตให้อาหารผสม (อาหารข้น) แบบเจือจางด้วยข้าวเปลือกหรือปลายข้าวสัก 1 สัปดาห์ แล้วทำวัคซีนจากนั้นสัปดาห์ 1 สัปดาห์ ก็จ่ายไก่แก่เกษตรกร

- หรือจะเลี้ยงเฉพาะพ่อพันธุ์ไก่เชื้อไขและแม่ไก่พื้นเมืองที่คอกสาธิตบนที่สูงในคอกสาธิต แล้วมอบไข่แก่เกษตรกรที่มีแม่ไก่กำลังจะฟักไข่ในระยะเดียวกันหรือใช้เฉพาะพ่อพันธุ์ไก่เชื้อไข แล้วนำแม่ไก่พื้นเมืองมาให้ผสมที่คอกสาธิต

ข. สนับสนุนพันธุ์เปิด เท่าที่ติดตามพบว่าโดยทั่วไปเปิดเพศที่เกษตรกรได้รับมีการรอดตายระหว่าง 40 - 50 % (มีบางท้องที่ที่ได้เปิดพันธุ์อื่น มีไข่เปิดเพศบ้างกรณีนี้การรอดตายจะต่ำกว่านี้) ทั้งพบว่าเปิดปรับตัวอยู่กับธรรมชาติบนที่สูงได้พอใช้ มีการแพร่พันธุ์ดีพอควร จนบางพื้นที่ เช่น อินทนนท์เป็นแหล่งที่มีพ่อค้าไปซื้อเปิดลงมาสำหรับตลาดพื้นราบ

ปัญหาเกี่ยวกับเปิดเท่าที่สอบถามพบว่าศูนย์ฯ ที่มีคนเมืองอยู่ยังไม่ค่อยจะนิยมบริโภคเปิดและจะหาผู้ซื้อเปิดไม่สะดวกและถูกกดราคาเปิดที่ขายด้วย

ค. สนับสนุนพันธุ์สุกร การเลี้ยงสุกรของเกษตรกรบนพื้นที่สูงพบว่าถ้าเกษตรกรมีสภาพเศรษฐกิจดี มีการซื้ออาหารผสมมาเลี้ยงบ้างและปล่อยสุกรบ้าง หากินตามธรรมชาติบ้างร่วมกับเศษอาหารบ้างก็จะรอดตายพอสมควร แต่การแพร่พันธุ์ยังไม่สู้ดีนักเพราะถ้าสุกรนี้อ้วนไปก็ผสมกับสุกรพื้นเมืองได้ไม่ดินนอกจากนี้ถ้าผู้เลี้ยงมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี มีการให้สุกรกินแต่อาหารที่ไม่มีสารอาหารเท่าที่ควร หรือปล่อยสุกร

ตามมีตามเกิดก็พบว่าสุกรอ่อนแอผอมมาก เป็นโรคผิวหนัง ถ้าเป็นสุกรตัวเมียหากจะมีลูกก็มักออกลูกไม่สำเร็จและตาย

โดยทั่วไปการรอดตายของสุกรก่อนจะแพร่พันธุ์ได้ อยู่ระหว่าง 60 - 70 % จึงเป็นข้อควรพิจารณาว่าสุกรนั้นอาจจะจ่ายให้เกษตรกรทุกรายที่ต้องการไม่ได้ ก่อนพิจารณาจ่ายแก่ผู้ใดต้องดูความเหมาะสมแต่ละรายให้มาก

ประเด็นทางด้านพันธุ์สุกร ก็ควรพิจารณาเช่นกัน ถ้าเป็นชุมชนที่ฆ่าสุกรบริโภคกันเองอยู่แล้วสุกรเลือดผสมชน อาจจะไม่เหมาะสมแต่เกษตรกรบางศูนย์เลี้ยงสุกรแบบปล่อยแล้วเรียกสุกรมากินอาหารสุกรจำบ้านไม่ได้ บางศูนย์เมื่อเลี้ยงแล้วเกษตรกรก็จะขายสุกรเป็นตัว ๆ ไปยังพ่อค้า กรณีนี้ถ้าเป็นสุกรเลือดผสมชนจะหาผู้ซื้อยาก ทั้งได้ราคาต่ำ พ่อค้าจะนิยมสุกรเลือดสารัววาท์ ดังนั้นบางศูนย์สุกรเลือดผสมชนจึงอาจจะไม่เหมาะสมโดยเฉพาะศูนย์ที่อยู่ในพื้นที่ไม่สูงนัก เช่น ห้วยลึก ม่อนเงาะ (โดยเฉพาะส่วนที่คนเมืองอยู่) เป็นต้น

(3) กิจกรรมป้องกันกำจัดโรคและกำจัดพยาธิปศุสัตว์ และงานป้องกันกำจัดโรคพิษสุนัขบ้า

กิจกรรมทั้ง 2 นี้อยู่ในแผนงานพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ ซึ่งนอกจากจะมีลูกจ้างปศุสัตว์ ซึ่งจ้างจากงบประมาณเพื่อให้ดูแลศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีส่งเสริมและสาธิตในอัตรา 1 คน ต่อ 1 ศูนย์ แล้วยังมีการใช้เกษตรกรเป็นอาสาสมัครโดยฝึกอบรมมาจากเกษตรกรกลุ่มบ้านละ 1 - 2 คน (อบรมปีละ 10 คน) เพื่อช่วยทำหน้าที่ใน 2 กิจกรรมนี้ด้วย

โดยภาพรวมบางศูนย์ฯ อาจจะไม่มียุทธวิธีใหญ่พวกปศุสัตว์ หรือสุนัข สำหรับให้ปฏิบัติงานมากนัก แต่ถ้าศูนย์ที่มีสัตว์เหล่านี้มากพอควร ก็เป็นเรื่องที่ดีที่สัตว์ดังกล่าวได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคได้ ประเด็นดังกล่าวผู้ติดตามมิได้ลงรายละเอียดว่าเกษตรกรรายใดบ้างได้รับการฉีดวัคซีนแต่โดยทั่วไปเท่าที่สอบถามเกษตรกรบางรายก็ได้รับการบริการด้านวัคซีนนี้ และลูกจ้างปศุสัตว์ตลอดจน อปร. (บางราย) ก็ระบุว่าตนไปฉีดวัคซีนแก่สัตว์ต่าง ๆ ตามสมควร ซึ่งก็มีปัญหาและอุปสรรคตลอดจนข้อควรพิจารณาปรับปรุง คือ

- พาหนะที่ลูกจ้างปศุสัตว์ใช้ ถ้าเป็นมอเตอร์ไซด์ที่มีไซท์พวกฮอนด้า จะไม่มีกำลังมากพอในศูนย์ฯ ที่ถนนต่าง ๆ มีความลาดชันสูง จึงควรพิจารณายี่ห้อ และกำลังรถที่มีความเหมาะสมกับสภาพการใช้งานบนพื้นที่สูง เช่นการใช้รถสี่ล้อจะเป็นต้น

- การติดตามงานด้านปศุสัตว์ยังไม่ค่อยกระทำในกลุ่มบ้านที่ห่างไกลทุรกันดารซึ่งเป็นสภาพที่ลำบากและควรได้รับการเห็นใจ แต่เมื่อพิจารณาภาระงานกับบุคลากรที่จ้างแล้วก็ควรได้ปฏิบัติงานให้คุ้มค่าใช้จ่าย

ด้วยเช่นกัน อีกทั้งควรมีการให้รายงานและติดตามทุกเดือนว่าปฏิบัติงานได้บ้างได้ผลอย่างไร ยังมีปัญหาใด ที่ควรเร่งแก้ไขอีก ฯลฯ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามมีลูกจ้างปศุสัตว์บางรายได้แสดงความมุ่งมั่นจะช่วยเหลือเกษตรกรบางรายระบุว่าติดขัดที่ดินไม่มีเครื่องมือรักษาสัตว์ เช่น เข็มฉีดยา เครื่องมือถอนสัตว์ ตลอดจนวัคซีนที่ได้ค่อนข้างจะไม่พอเพียง จึงควรพิจารณาว่าประเด็นเหล่านี้เป็นความจริงในบางพื้นที่ ที่ควรสนับสนุนหรือไม่

(4) งานด้านประมง

งานด้านประมงมีกิจกรรมสำคัญคือการอบรมความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงปลา ตลอดจนการแจก และปล่อยพันธุ์ปลากินพืชให้กับราษฎร

เท่าที่ได้ติดตามงานด้านนี้พบว่าบ่อปลาที่เกษตรกรขุดบนพื้นที่สูงมักมีการขนาดเล็กมาก เช่น 4x4 เมตรและตื้น เช่น 50-100 เซนติเมตร อีกทั้งสภาพความรู้เรื่องการปฏิบัติการให้อาหารปลา การควบคุมดูแลระดับน้ำในบ่อปลา ยังมีปัญหาประกอบกับธรรมชาติของการจัดหาน้ำในบางที่กระทำได้ยาก จึงยังรู้สึกว่าการเลี้ยงปลาของเกษตรกรยังไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

อุปสรรค ที่ได้รับทราบตลอดจนข้อคิดเห็นมีดังนี้

- ปัญหาจากเด็กในชุมชนลงเล่นน้ำ ทำให้บ่อปลาที่รองพื้นด้วยพลาสติกเพื่อกันการรั่วซึมเกิดทะลุน้ำรั่วออกได้ เกษตรกรได้ใช้กิ่งไม้มาปักเพื่อกันทั่วบริเวณ ก็พบว่าได้ผลบ้างแต่หลาย ๆ บ่อต้องยอมแพ้กับปัญหานี้
- สัตว์ต่าง ๆ จะมาลงกินน้ำที่บ่อ เกษตรกรจึงต้องทำรั้วกันรอบบ่อ
- สภาพการทำให้เกิดแพลงตอนเป็นอาหารปลายังไม่ค่อยเกิด เพราะไม่มีการใส่มูลสัตว์ไปในบ่อปลา อีกทั้งการหาอาหารอื่นมาเสริมก็มีน้อย ปลาจึงไม่ค่อยเติบโตเท่าที่ควร
- หลายๆ พื้นที่ไม่มีอ่างจัดหาแหล่งน้ำที่จะเพิ่มระดับน้ำให้แก่บ่อปลาได้ บ่อเลี้ยงปลาจึงมีน้ำในช่วงเวลาจำกัดเช่น 2 - 3 เดือนเท่านั้น กรณีนี้คงต้องรอให้มีการพัฒนาระบบชลประทานให้มีเพิ่มขึ้นอีก

(5) กิจกรรมพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ในเรื่องสนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์

ในกิจกรรมนี้ขอวิเคราะห์ถึงการฟื้นฟูป่าโดยวิธีการก่อสร้างฝายต้นน้ำลำธาร การสนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์ และการฟื้นฟูป่าโดยวิธีธรรมชาติซึ่งส่วนใหญ่ทางหน่วยจัดการต้นน้ำ ได้กรุณาช่วยรับผิดชอบ จากการสอบถาม (ส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ระดับสนาม) และการไปเยี่ยมดูในบางแห่งมีประเด็นที่ขอกล่าวถึงคือ

ก. การสร้างฝาย (ขนาดเล็ก) ต้นน้ำลำธาร มีกิจกรรมเช่นนี้ในเกือบทุกศูนย์ โดยหลักการฝายต้นน้ำลำธารขนาดเล็กนี้ อาจเป็นฝายแบบคอกหมู แบบหินอัด แบบกระสอบบรรจุทรายผสมซีเมนต์เพื่อ

ช่วยดักตะกอน และช่วยเก็บรักษาน้ำให้มีการซึมซาบลงพื้นดินในบริเวณพื้นป่าแถบนั้นให้ดียิ่งขึ้นป่าแถบนั้นจึงมีความชุ่มชื้นมากขึ้น และชะลอการไหลของน้ำที่จะลงสู่ที่ต่ำให้ช้าลงในช่วงฝนตกหนักแต่โดยที่เป็นฝายขนาดเล็กเพราะใช้ขี้บสร้างจากวัสดุท้องถิ่น เช่น หิน ทราบ ไม้ ร่วมกับปูนซีเมนต์ เพื่อขวางทางน้ำ ซึ่งหากทางน้ำเป็นพื้นที่ไม่ลาดชันมาก ก็มีความถาวรได้หลายปี และช่วยเก็บกักน้ำให้อेतว่วมที่ดินใกล้เคียงให้ชุ่มชื้นและมีน้ำได้ดินดีขึ้นซึ่งเป็นผลดีในพื้นที่ป่าของหลายศูนย์ฯ แต่หลายแห่งมีการสร้างฝายนี้ขวางทางน้ำในพื้นที่ลาดชันเกินไปเมื่อฝนตกหนักฝายจึงพังได้ง่าย ทั้งนี้ที่ศูนย์ฯ แห่งหนึ่งรายงานว่ทำฝายนี้ 5 แห่ง แต่ฝนตกแรงจนพังไปหมด อีก 2 ศูนย์ฯ ระบุว่าทำครบ 5 แห่งเช่นกัน แต่พังไป 2 แห่ง เป็นต้น ดังนั้นกรณี ความลาดชันของร่องน้ำที่จะทำฝายจึงเป็นข้อควรพิจารณาในการกำหนดพื้นที่ที่จะตั้งฝาย เช่นนี้ต่อไปด้วย

ข. สนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์และพัฒนาต้นน้ำ กิจกรรมอนุรักษ์นี้ได้มีความพยายามที่จะก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์และที่ก่อตั้งได้แล้วก็พยายามสนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์ต่าง ๆ โดยประชาชนในชุมชนร่วมกันทำกิจกรรมแต่เจ้าหน้าที่อาจช่วยริเริ่มบ้าง และอาจสร้างเครือข่ายของแต่ละกลุ่มเพื่อให้ครอบคลุมทั้งลุ่มน้ำระดับใหญ่อีกทั้งมีการสร้างล่อรูปจำลองภูมิประเทศ (Model) เพื่อแสดงถึงการใช้อยู่ที่ดินในพื้นที่โครงการทั้งกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจชัดเจน จึงร่วมใจทำกิจกรรมต่างๆ ที่จะจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพให้มากที่สุด โดยแต่ละฝ่ายจะทราบอาณาบริเวณเกี่ยวกับป่าบริเวณนั้นและชีวิตที่พึ่งพาป่าโดยเป็นแหล่งน้ำแหล่งทำมาหากินซึ่งนับเป็นเรื่องที่ดีมาก เพราะรัฐเองก็เริ่มเห็นความสำคัญของการมอบความรับผิดชอบในการอนุรักษ์และจัดการให้แก่ประชาชนที่อยู่ใกล้ชิดและมีผลได้-เสียจากทรัพยากรเหล่านี้ แต่กิจกรรมอนุรักษ์ก็ยังมีอุปสรรคอยู่นานับประการ เช่น

- ชุมชนของกลุ่มบ้านหนึ่งอาจมีที่ทำกินอยู่ในท้องที่ชุมชนของกลุ่มบ้านอื่น (ทั้งนี้เริ่มมีการซื้อขายที่ทำกินกันบ้างแล้ว)

- ชุมชน 4-5 แห่ง ที่อยู่ร่วมกันในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอาจเป็นกลุ่มบุคคลต่างเผ่า หรือแม้แต่เผ่าเดียวกันแต่มีระดับจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์แตกต่างกัน

- ระดับความร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของแต่ละชุมชนมีแตกต่างกันบางชุมชนร่วมมือกันดี เมื่อตกลงจะปฏิบัติในเรื่องอนุรักษ์อย่างไรก็มีพลังร่วมกันทำได้ตามนั้น ก็เป็นผลดีต่อการอนุรักษ์ แต่ชุมชนบางแห่งยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญจึงไม่ร่วมมืออนุรักษ์ ทั้งที่อยู่ในศูนย์ฯ เดียวกัน

ค. การฟื้นฟูป่าโดยวิธีธรรมชาติ เป็นหลักการที่เกิดจากข้อเท็จจริงว่าไม่ย่นต้นนั้น แม้ขณะนี้จะเสื่อมโทรมลงบ้าง หากใช้วิธีฟื้นฟูโดยเฉพาะการป้องกันไม่ให้มีไฟไหม้ ไม่มีการตัดโค่นต้นไม้ม การมีฝายทดระดับน้ำให้ป่าชุ่มชื้นมากขึ้น ฯลฯ ป่าก็จะฟื้นตัวเติบโตใหญ่ต่อไปได้ กิจกรรมนี้ผู้ติดตามงานกระทำได้ยากเพราะไม่อาจเข้าถึงพื้นที่ได้ง่าย อีกทั้งไม่ทราบสภาพป่าส่วนนั้นเมื่อจะเริ่มฟื้นฟูเพื่อเปรียบเทียบกับที่ฟื้นฟู มาระยะหนึ่ง จนถึงเวลาทีไปติดตามประเมินผลงาน จึงไม่อาจประเมินได้ว่าผลของการฟื้นฟูนั้นเป็นอย่างไร

(6) กิจกรรมปลูกหญ้าแฝก/ปลูกแฝกเชิงอนุรักษ์

กิจกรรมนี้บางศูนย์ได้ใช้งบประมาณเพื่อดำเนินการโดยตั้งไว้ในแผนงานพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นการพยายามที่จะปลูกหญ้าแฝกเป็นแนวขวางพื้นที่ลาดชันเพื่อเก็บกักหน้าดินที่จะถูกชะล้างมิให้ไหลลงสู่พื้นล่างมากเท่าไรนัก จึงช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินได้ทางหนึ่ง ปัญหาอุปสรรคและข้อคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมนี้ คือ

- บางศูนย์ฯ ระบุมาตรการวัดปริมาณงานปลูกหญ้าแฝกเป็น “ไร่” ซึ่งทำความเข้าใจยาก เพราะที่ปลูกจริง ๆ ในพื้นที่ 1 ไร่ นั้น มิได้ปลูกเต็มพื้นที่ เช่น ปลูกข้าว ปลูกข้าวโพด แต่เป็นการปลูกเป็นแนวขวางทางลาดชัน อาจจะ 5-10 แถว ในพื้นที่ 1 ไร่ ส่วนช่องว่างระหว่างแถวซึ่งอาจห่างกัน 6-10 เมตร อาจปลูกพืชไร่ ไม้ผล หรือพืชผักต่าง ๆ อยู่ตามปกติ ดังนั้นควรระบุว่าปลูกแฝกเป็นแนวความยาวเป็น “เมตร”

- แม้จะมีความพยายามส่งเสริมการปลูกแฝกอยู่มากแต่ในช่วง ปีงบประมาณ 2538 ที่ศูนย์ต่าง ๆ จะปลูกแฝกนั้น เจ้าหน้าที่บางแห่งระบุว่าหากทำได้ไม่พอเพียง

- ถ้าการปลูกกระทำโดยแยกต้นปลูกหากปลูกแล้วฝนทิ้งชว่นาน เปอร์เซนต์รอดตายจะต่ำ แต่โดยเฉลี่ยการรอดตายของกล้าที่ชำใส่ถุงไว้แล้วนำมาปลูกมีเกิน 70 %

- บางพื้นที่แฝกรอดตายในปีที่ 2 ไม่เกิน 50 % ที่เป็นเช่นนี้ เพราะพื้นที่นั้น ๆ มีสัตว์เลื้อย เช่น โค กระบือ ไปกินหญ้า (ส่วนมากเป็นช่วงเกษตรกรเก็บเกี่ยวพืชหลัก เช่น กะหล่ำปลี ข้าวโพด ไปแล้วก็มีโคไปกินหญ้า) จากนั้น ก็จะกินหญ้าแฝกไปด้วย ขณะเดียวกันก็เหยียบย่ำบริเวณพื้นดินที่ปลูกหญ้าแฝกจนหลุด ซึ่งตอนนี้รากหญ้ายังไม่ยาวและยังไม่ยึดดินได้ดีดินจึงพัง ในกรณีที่มีสัตว์เลื้อยมากเช่นนี้ เจ้าหน้าที่บางศูนย์คิดที่จะสนับสนุนลดทอนนกสัตว์เลื้อยให้แก่ผู้จะปลูกหญ้าแฝกในแปลงเกษตร ซึ่งน่าจะเป็นวิธีแก้ปัญหาได้ดีทางหนึ่ง

- บางแห่งเกษตรกรไม่เห็นคุณค่าของหญ้าแฝกที่ปลูก ดังนั้นเมื่อเขาฟันยาฆ่าหญ้าไปใกล้แถวที่ปลูกแฝกใหม่ ๆ จนแฝกที่ปลูกตาย เป็นช่วง ๆ ก็มี หรือหญ้าแฝกถูกชุดก็มี เพราะชาวบ้านบางส่วนยังเชื่อกันว่าถ้าปลูกหญ้าแฝกติดดีแล้วต่อไปจะถูกยึดพื้นที่ทำกินคืน (กรณีแม่สะเรียง) นอกจากนี้บางส่วนคิดว่าหญ้าแฝกจะมีเมล็ดแพร่พันธุ์จนต่อไปปลูกพืชเกษตรอื่น ๆ ไม่ค่อยได้ผลจึงต้องรณรงค์ให้ความรู้ที่ถูกต้องต่อไป

(7) กิจกรรมจัดทำระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ

กิจกรรมนี้ในหลักการมุ่งให้การทำการเกษตรบนพื้นที่ลาดชันไม่ก่อผลกระทบต่อการชะล้างพังทลายของดินมากเกินไป แต่ก็พบปัญหาอยู่บ้างว่าเมื่อมีการจัดทำระบบขึ้นบันไดให้เกษตรกรแล้วต่อมาภายหลังเกษตรกรยังไม่ค่อยบำรุงรักษาเท่าที่ควร

(8) กิจกรรมฝึกอบรมต่าง ๆ (ทางด้านการเกษตร)

กิจกรรมฝึกอบรมเกษตรกรตามศูนย์ต่าง ๆ มี 3 ประเภท คือ

ก. การอบรมที่อยู่ในแผนงานพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ เช่น อบรมการปลูกไม้ดอกบนที่สูง การดูแลไม้ผลเมืองหนาว การปลูกผักเมืองหนาว

ข. การอบรมที่อยู่ในแผนงานพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การอบรมเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่สูง และ

ค. อบรมตามแผนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมกิจกรรมกลุ่ม เช่น การฝึกอบรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต อบรมกลุ่มแม่บ้านด้านโภชนาการ อบรมเกษตรกรด้านการเกษตร (บางศูนย์ระบุไว้กว้าง ๆ เช่น นี้) จะกล่าวถึงทั้ง 3 ประเภทโดยรวม ๆ กัน

โดยภาพรวมงานฝึกอบรมนี้ ติดตามประเมินผลได้ยากเพราะการอบรมผ่านไปแล้วยกเว้นจะให้เกษตรกรเป็นผู้ระบุว่าที่อบรมมาเป็นประโยชน์แก่ครอบครัวเกษตรกรเพียงใด หรือพิจารณาว่าผู้ที่เข้าอบรมแล้วจากนั้นเอามาปฏิบัติจริงเพียงใด หรือกรณีอบรมการทำของประดับจากหญ้าแฝก แม้หลังจากอบรมแล้วมีผู้อบรมจะนำมาทำได้จริง แต่ถ้าไม่อาจหาตลาดจำหน่ายสิ่งที่ผลิตขึ้นมาแล้วนี้ อาจพิจารณาว่าการอบรมไม่บรรลุผลก็ได้ ดังนั้น ถ้าจะพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้ว หากวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมมีชัดเจน เช่น ประเด็นความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติ จะมีความเปลี่ยนแปลงอย่างไร แล้วมีการประเมินผลหลังการอบรมก็จะวัดพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปได้ชัดเจนขึ้น อันจะเป็นการประเมินผลที่มีความแม่นยำยิ่งขึ้น

ดังนั้นสิ่งที่พอประเมินได้ ได้ใช้วิธีสอบถามจากการสอบถามเจ้าหน้าที่ และพบประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

- พบว่าประมาณ 75% จัดอบรมตามที่ระบุไว้ในแผน ส่วนที่ไม่จัดนั้นอาจใช้งบประมาณไปในกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมที่จะจัดอบรมนั้น หรือเมื่อมีสภาพความขัดข้องบางประการ ก็เปลี่ยนเรื่องอบรม เช่น ตามแผนจะอบรมกลุ่มแม่บ้านด้านโภชนาการ แต่ขัดข้องด้านวิทยากร ก็จัดอบรมการปลูกชาแทน
- บางกรณี ศูนย์ใช้วิธีนำการฝึกอบรมที่ระบุจะจัด 2 ครั้ง มารวมเป็นครั้งเดียวทำให้มีผู้มาเข้าอบรมมาก เช่น 60-100 คน ซึ่งคงทำให้ผู้มาอบรมได้ฟังจากเสียงที่ได้ยินเป็นส่วนใหญ่ การที่จะเห็นวิทยากรผู้พูดหรือเห็นสื่อที่ใช้ประกอบการฝึกอบรมนั้นคงเป็นไปได้ไม่สะดวกแน่นอน การที่ทำเช่นนี้เพื่อให้สะดวกแก่การที่วิทยากรจะเดินทางครั้งเดียว หรือการจัดการก็จัดครั้งเดียว แต่ประสิทธิภาพที่เกษตรกรจะได้จากการฝึกอบรมคงจะลดลงไปมาก

- หลาย ๆ การฝึกอบรมอาจไม่เน้นการปฏิบัติเท่าที่ควรยกเว้นบางเรื่องเช่นด้านไม้ผลที่เน้นการตัด

แต่ทั้งนี้ ก็จะมีการสาธิตและฝึกปฏิบัติอย่างดีพอสมควรโดยทีมงานส่งเสริมและพัฒนาอาชีพนั้นเกี่ยวข้องกับทักษะที่เมื่อเกษตรกรทราบปฏิบัติถูกวิธีแล้วก็จะทำให้ผลผลิตได้มากขึ้นหรือได้คุณภาพ ดังนั้น ทักษะที่จะปฏิบัตินั้น หากเพียงแต่บรรยายและไม่ค่อยมีการสาธิตแล้วให้เกษตรกรฝึกปฏิบัติเลียนแบบ (imitation) ทักษะของเกษตรกรต่อประเด็นที่บกพร่องคงไม่ดีขึ้นเท่าที่ควร

- มีบางการฝึกอบรมที่หลักสูตรอาจจะยังไม่เหมาะสมกับการนำไปใช้ได้ดีในชีวิตจริง เช่น อบรมการทำดอกไม้แห้ง จากนั้นก็ไม่มีผู้ใดทำออกมา หรืออบรมเรื่องหน่อไม้อัดบีบ แล้วความระมัดระวังมีไม่มากพอมีอากาศเข้าไปบีบได้จึงเสียหาย ส่วนบีบที่ดีเมื่อเปิดหน่อไม้มาบริโภคในครอบครัวก็ต้องรีบบริโภคให้หมดใน 4-5 วัน มิฉะนั้นก็เน่าเสียหายทำให้ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตจริงของเกษตรกร ดังนั้นประเด็นการฝึกอบรมที่จะเน้นให้เกษตรกรปฏิบัติจึงต้องพิจารณาให้เหมาะสมจริง ๆ

(9) กิจกรรมฝึกอบรมอาชีพนอกการเกษตร

กิจกรรมนี้อยู่ในแผนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมกิจกรรมกลุ่ม เช่น กลุ่มทอผ้าชนเผ่า กลุ่มทอผ้า กลุ่มทำเครื่องเงิน ซึ่งยังควรรวมถึงกลุ่มหัตถกรรมเกษตรด้วย การดำเนินงานในกิจกรรมเหล่านี้ก็เน้นที่การฝึกอบรมโดยเชิญวิทยากรมาบรรยายและสาธิตให้ดู และเกษตรกรก็มีทักษะที่จะปฏิบัติได้ผลดีพอสมควร

เมื่อฝึกอบรมอาชีพนอกการเกษตรเหล่านี้ไปแล้วกว่าที่ผลผลิตจะจำหน่ายได้อาจใช้เวลา อีกทั้งผลิตภัณฑ์อาจมีรูปแบบลวดลายไม่ตรงกับที่ตลาดต้องการเท่าที่ควร บางศูนย์จึงมีการตั้งกองทุน มาให้เกษตรกรได้ขอยืมใช้ก่อน แต่ควรระวังที่จะตรวจสอบภาระหนี้สินในกองทุน และการส่งมอบงานระหว่างกรรมการกองทุนชุดต่างๆ ให้ดี เท่าที่ผู้ติดตามงานได้ขอข้อมูลของบางกองทุนบ้าง ปรากฏว่าเงินคืนขาดความชัดเจน อีกทั้งมีผู้ติดค้างที่ไม่ใช้เงินคืนกองทุนเกินกว่า 2 ปี แล้วก็มี จึงควรพิจารณาว่าเงินกองทุนนี้จะขอยืมโดยไม่คิดดอกเบี้ย หรือคิดบ้างในสภาพที่จะเร่งรัดให้ต้องคืนเงิน ทั้งควรมีมาตรการทางด้านอื่น เพื่อเป็นพลังให้ผู้ติดค้างต้องจ่ายเงินที่ยืมคืนแก่กองทุนให้ได้ผลด้วย

สิ่งที่ควรพิจารณาอีกประการหนึ่งคือ งานด้านการเกษตรมักมีปัญหาเรื่องราคาผลผลิตต่ำ ทั้งการผลิตบางกิจกรรมอาจเป็นผลเสียต่อการอนุรักษ์ดินและน้ำได้ ดังนั้นหากเกษตรกรบนพื้นที่สูงจะมีกิจกรรมอาชีพนอกการเกษตรได้ ก็จะต้องหลักแหล่งบนที่สูงโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมได้ดีอีกทางหนึ่ง การให้การฝึกอบรมและส่งเสริมอาชีพนอกการเกษตรจึงเป็นสิ่งที่ควรดำเนินการให้มากขึ้น

(10) กิจกรรมปรับปรุงบ้านเกษตรกรตัวอย่าง

กิจกรรมนี้อยู่ในแผนงานพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ มุ่งให้บ้านเกษตรกรมีการจัดระเบียบที่ทำให้หมู่

บ้านดูเรียบร้อยสวยงาม เช่น แต่ละบ้านมีรั้วกัน มีการปลูกดอกไม้บริเวณบ้าน มีการปลูกพืชผักสวนครัว มีการทำความสะอาดบริเวณบ้านตลอดจนจัดบ้านเรือนให้น่าอยู่ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามแนวคิดการปรับปรุงบ้านเกษตรกรทางพื้นราบกับบนพื้นที่สูงไม่ควรปฏิบัติเหมือนกัน เช่น ถ้าวัฒนธรรมของบางเผ่าไม่ยอมรับ การมีรั้วต้นไม้ในแต่ละบ้านก็ไม่ควรจัดทำ แต่ละศูนย์ฯ จึงควรปรับกลยุทธ์(strategy) ของการปรับปรุงบ้านเกษตรกรตัวอย่างให้เหมาะกับสภาพดิน เช่น บางศูนย์ฯ ใช้วิธีให้ 2 กลุ่มบ้านที่ไม่ห่างกันนัก แข่งขันกันในเรื่องปลูกดอกไม้/ไม้ประดับ ตามทางเข้าบ้าน และรักษาความสะอาดถนนตลอดจนบริเวณบ้านให้ดี แล้วให้รางวัลแก่กลุ่มบ้านที่ชนะเป็นสมบัติสาธารณะ เช่น หอกระจายข่าว เป็นต้น

มีบางศูนย์ฯให้ดึงนำเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการไว้เก็บกักน้ำ และให้ทำสวนครัว ปลูกไม้ดอกไม้บริเวณบ้าน ฯลฯ แต่เมื่อหมดโครงการเกษตรกรก็มักเลิกปฏิบัติ

ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อน ควรพิจารณาว่าการปรับปรุงบ้านเกษตรกรนั้น ควรทำกิจกรรมเป็นบางรายในชุมชน หรือควรทำกิจกรรมนี้ในรูปแบบของทั้งชุมชน และบ้านเกษตรกรตัวอย่างนี้ ควรมีส่วนร่วมหรือไม่ หากบางบ้านปล่อยสัตว์ บางบ้านปลูกผักทำสวนครัวสัตว์ก็ทำลายพืชผักที่ปลูกได้ จึงต้องวางแผนโดยรัดกุมและควรต้องวางแผนร่วมกับการรวมการชุมชนหรือให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ที่ชุมชนกำหนดไว้ และให้มีการดูแลรักษาให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ดังกล่าวด้วย

(11) กิจกรรมปรับปรุงปัจจัยพื้นฐาน

ในแผนงานนี้อาจมีกิจกรรมสร้างที่ทำการ การซ่อม-สร้างทางลำลอง/ถนน สร้างฝายทดน้ำ การสร้างอ่างเก็บน้ำ การทำถังเก็บน้ำฝน การขยายประปาหมู่บ้าน ฯลฯ

เท่าที่ได้ติดตามดูก็มีการดำเนินงานตามแผนแต่การบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์ในบางศูนย์ฯอาจจะไม่ดีนัก เช่น สร้างถังเก็บน้ำในระบบประปา 3 ถัง (บ่อ) ที่จะให้เชื่อมโยงกัน ปรากฏว่ามีหนึ่งถัง (บ่อ) แตกรั่วจึงไม่อาจปล่อยน้ำประปามากักเก็บได้ ต้องปล่อยใช้แบบก๊อกน้ำทั่วไป คือให้น้ำตรงจากแหล่งน้ำและชาวบ้านเปิดอาบหรือใช้ตรงก๊อกเลย

สภาพปัญหาและอุปสรรคที่พบมี ดังนี้

ก. ถ้าเป็นการก่อสร้างขนาดใหญ่ต้องใช้เวลาดอกแบบอนุมัติแบบ กว่าจะเริ่มก่อสร้าง มักอยู่ในช่วงฤดูฝน ซึ่งการคมนาคมลำบากมาก หลายกรณีต้องใช้วิธีลำเลียงปูนซีเมนต์ โดยใช้คนแบกขึ้นไปครั้งละครึ่งถุง นอกจากนี้ หากจะเหมาะสมให้บริษัทที่เป็นที่เชื่อถือได้เข้าไปทำก็มักจะหาผู้รับงานเช่นนี้ได้ยาก

ข. เมื่อมีถังเก็บน้ำแล้ว เกษตรกรต้องการจะต่อท่อน้ำไปใช้ยังบ้านเรือนตนเองแต่ขาดความรู้ว่าควรเป็นท่อขนาดใดก่อนแล้วใช้ท่อขนาดใดต่อแยกจากท่อเมนต่าง ๆ ต่อไป หากเกษตรกรดำเนินการกันเองจะเกิดการผิดพลาดได้ โดยน้ำอาจขาดแคลนบางบริเวณ และมีเหลือมากบางบริเวณ

ค. ปัญหาการซ่อมแซมถนนก็เช่นกัน พบว่ากว่าจะได้งบประมาณมาจัดซ่อมก็อยู่ในช่วงฤดูฝน ทำให้ถนนแฉะลื่น และดินไม่แข็งตัวพอ เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางและประสิทธิภาพการซ่อมแซมอย่างมาก

ง. การสร้างทางลัดลง หรือถนนผ่านหมู่บ้านต่าง ๆ มีพบบ้างที่เกษตรกรใช้เส้นทางนี้ไปแนวทางป่า เพื่อปลูกพืชผักบางชนิด เช่น ขิง กะหล่ำปลี แม้พืชผักนี้มิใช่สิ่งที่โครงการส่งเสริม แต่ก็ยังเป็นผลเสียต่อการอนุรักษ์มาก ดังที่องค์ประธานมูลนิธิโครงการหลวงได้เคยให้ข้อพิจารณาว่า “ ... การผลิตพืชผักบนที่สูง ไม่ควรทำลายสภาพแวดล้อม เน้นการใช้พื้นที่ที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ไม่บุกรุกทำลายป่าออกไปอีก ...” (รายงานผลการสัมมนาการพัฒนาพืชผักบนที่สูง 25 - 26 กรกฎาคม 2536 หน้า 6) ดังนั้นการสร้างถนนหรือเส้นทางลัดลงควรต้องคำนึงถึงความสามารถที่จะมีกิจกรรมป้องกันรักษาป่าให้ได้ผลดีได้ประกอบไปด้วย หากป้องกันไม่ได้เส้นทางนั้นจะส่งผลเสียต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

5. ข้อเสนอแนะ

5.1 แผนงานพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ

มีหลายประเด็นในแผนงานนี้ที่ข้อเสนอแนะคือ

5.1.1 ด้านการจัดฝึกอบรมและดูงาน

เมื่อมีการจัดฝึกอบรม การดูงาน เรื่องใดแก่เกษตรกรแล้ว ควรต้องมีการติดตามส่งเสริมอย่างต่อเนื่องใกล้ชิด เพราะมีข้อเสนอแนะจำนวนมากว่า มักขาดการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง จึงควรหาวิธีในการติดตามส่งเสริมให้ดี อาจโดยใช้วิธีให้ผู้นำเกษตรกรตักันต่าง ๆ มีส่วนช่วยบ้าง เช่นที่เคยมีการปฏิบัติในการส่งเสริมไม้ผลก็ได้

นอกจากนี้มีประเด็นที่ควรพิจารณาเกี่ยวกับการฝึกอบรมอีกคือ

ก. จำนวนผู้เข้าฝึกอบรมของบางแห่งดูจะมากเกินไป เช่นเกิน 40 คน ซึ่งคงจะทำให้ไม่อาจรับทราบรายละเอียดได้ดี ทั้งอาจไม่เห็นสิ่งที่จะทำให้สนใจหรือเข้าใจเรื่องได้ดีด้วย

ข. จะให้จัดการฝึกอบรมควรคำนึงให้ชัดเจนว่ามีประเด็นส่งเสริมใดที่เกษตรกรกลุ่มนั้นยังขาดอยู่ (training needs) ต้องการเพิ่มความรู้หรือการปฏิบัติเรื่องใด ก็อบรมเฉพาะประเด็นเหล่านี้ มีบางการฝึกอบรมที่เน้นการสาธิตแล้วแล้วให้เกษตรกรฝึกปฏิบัติไปด้วย เช่นที่ปฏิบัติอยู่ในเรื่องการตัดแต่งกิ่งไม้ผลซึ่งนับว่าได้ผลดีเพราะเรื่องของทักษะนี้ หากเพียงแต่บรรยายแล้วไม่สาธิตและให้ปฏิบัติจริงก็ยากที่ผู้เข้าอบรมจะทำได้ถูกต้อง

ค. บางศูนย์ที่ดูแลกลุ่มบ้านยากจน มักไม่มีอาคารทางศาสนาหรือศาลากลางบ้านใหญ่พอที่จะเป็นสถานที่ฝึกอบรมได้ และที่ศูนย์ฯ ก็ไม่มีอาคารฝึกอบรม หากมีโรงคัดที่มีขนาดเหมาะสมก็คงพอจะดัดแปลงมาเป็นสถานที่ฝึกอบรมได้

5.1.2 ด้านการสนับสนุนการจัดทำแปลงสาธิต

กิจกรรมนี้อยู่ในแผนงานวิจัย ทดสอบ และสาธิต โดยอาจมีการจัดทำแปลงทดสอบ สาธิต

ซึ่งค่าใช้จ่ายดังกล่าวเจ้าหน้าที่ระบุว่า เป็นการให้เกษตรกรขอยืม ปุ๋ย และยาปราบศัตรูพืช ในการปลูกไม้ผล พืช ผัก ไม้ดอก ต่าง ๆ ซึ่งนับเป็นความพยายามที่จะให้เกษตรกรมีปัจจัยการผลิต เพื่อมีผลผลิตออกมาได้ และมีคุณภาพดีโดย ในปีงบประมาณ 2538 มีการสนับสนุนการจัดทำแปลงสาธิตต่าง ๆ ถึง 548 ไร่ (รายงานผลการปฏิบัติงานฯ 2538 หน้า 67)

ข้อพิจารณาประการสำคัญคือคำว่า “สาธิต” คำนี้ทางการส่งเสริมการเกษตรหมายถึง “แสดงให้ดู เป็นตัวอย่าง” หรือ “แสดงประเด็นเปรียบเทียบ” โดยเลือกเฉพาะประเด็นที่เกษตรกรยังไม่ถูกที่เป็นเรื่องสำคัญ มาแสดงให้ดูหรือเปรียบเทียบให้ดู ดังนั้นเมื่อสาธิตแล้วต้องมีเจตนาที่ชัดเจนที่จะให้บุคคลเป้าหมายได้ดู จึงต้องเลือกพื้นที่ที่สาธิตที่เกษตรกรจะเห็นได้ง่าย เช่นริมถนน ที่แปลงของศูนย์ ฯ หรือจะให้ดีควรเป็นที่แปลง ของเกษตรกร และควรมีป้ายขนาดใหญ่ที่ระบุประเด็นสำคัญที่สาธิตนั้น นอกจากนี้ยังควรมีโปสเตอร์ประกาศ ให้เกษตรกรมาดู หรือมีกิจกรรมประกอบอื่น ๆ เพื่อจูงใจให้เกษตรกรมาดูแปลงสาธิตพร้อมทั้งอาจมีการ อธิบาย หรือแสดงวิธีการเพื่อให้ผู้ที่มาดูนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง จึงจะส่งผลให้การสาธิตนั้นบรรลุเป้าหมาย ได้จริง ๆ

ข้อควรพิจารณาอีกประการหนึ่ง คือนอกจากการจัดทำแปลงสาธิตแล้ว ก็ควรสนับสนุนการส่งเสริม ด้วยสื่ออื่น ๆ อีกด้วย เช่นกรณีการใช้สื่อรณรงค์ไม้ผลเมืองหนาวที่ทำการกิจกรรมร่วมกับ เอฟ เอ โอ และ โครงการหลวงในช่วงปี 2537 - 2538 ซึ่งก็นับว่าทำให้งานไม้ผลได้รับความสนใจจากเกษตรกรมากขึ้น

5.1.3 ด้านการสนับสนุนพันธุ์สัตว์แก่เกษตรกร

พันธุ์สัตว์ที่สนับสนุนแก่เกษตรกร โดยเฉพาะไก่และเป็ดเท่าที่เกษตรกรรายยังมีเปอร์เซ็นต์ตายสูง (ตายภายใน 2 เดือนหลังจากได้รับ) เช่นไก่ตายกว่า 70 % เป็ดตายเกือบ 60 % จึงควรพิจารณาหาทางแก้ไข โดยเฉพาะจากการที่เกษตรกรได้รับการสนับสนุนพันธุ์สัตว์ฟรีก็จะไม่เห็นคุณค่าของสัตว์ที่ได้รับ แม้จะมีข้อแม้ว่าเมื่อสัตว์มีลูก ก็จะทำให้มอบลูกบางส่วนแก่ผู้อื่นเป็นทอด ๆ ไปก็ตาม ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับไก่คือหลาย ๆ รายที่ไก่ตายหมดภายในช่วงเวลา 1 - 2 เดือนนับจากได้รับมา และเป็นเช่นนี้มา 2 ปีแล้ว แต่เมื่อถามว่าถ้าปี หน้านี้อีกการแจกอีกจะรับหรือไม่ ก็มักได้คำตอบว่าจะรับอีก

การพิจารณาถึงความรู้พื้นฐานการเลี้ยงสัตว์จึงมีความจำเป็น เช่นไก่ควรต้องมีอาหารหลายกลุ่มให้ กินเช่น โปรตีน คาโบไฮเดรต เกลือแร่ น้ำ โดยไก่เล็กในส่วนของโปรตีนต้องการ 19 - 20 % ไก่ใหญ่ต้องการ 15 - 16 % มิใช่รู้แต่เพียงจะให้กินแต่ข้าวเปลือก ข้าวโพด โดยไม่มีอาหารโปรตีน อย่างนี้ถ้ามอบไก่ให้เท่าไร ก็คงจะเลี้ยงไม่รอด จึงควรต้องอบรมเกษตรกรให้มาก อีกทั้งลูกจ้างปศุสัตว์ที่มีหน้าที่เฉพาะเพื่อการส่งเสริมบน ที่สูงเป็นศูนย์ ฯ นี้ ควรต้องติดตามใกล้ชิดจริง ๆ จะให้ดีเจ้าหน้าที่นี้ควรไปทดสอบเกณฑ์ความรู้ขั้นต่ำในเรื่อง การให้อาหาร การป้องกันโรค ฯลฯ ของเกษตรกรถ้าผู้ใดผ่านเกณฑ์ จึงพิจารณามอบสัตว์ให้เลี้ยง แต่ถ้าไม่ ผ่านแล้วมอบให้ไปและมีการตายสูงมากเช่นนี้คงจะเป็นการสูญเสียงบประมาณโดยไม่คุ้มค่า

หนึ่งสัตว์ที่แจกอยู่ในขณะนี้อาจใช้วิธีจำหน่ายในราคา 30 - 60 % ของราคาทุน แล้วมอบเงินที่จะเก็บคืนได้เป็นกองทุนกลุ่มบ้านเพื่อการพัฒนาปศุสัตว์ของกลุ่มนี้ต่อไปก็อาจทำได้

การพิจารณาว่าทุกศูนย์ควรมีการสนับสนุนเฉพาะพันธุ์สัตว์ 3 ชนิดคือไก่ เป็ด สุกร แต่ไม่ควรส่งเสริมสัตว์สี่เท้าตัวใหญ่เช่นโค กระบือ โดยหลักการนับเป็นเรื่องที่ดี แต่บางศูนย์หรือบางกลุ่มบ้าน มีสภาพพื้นที่ไม่ลาดชันมากนักและพื้นที่ยังเป็นป่าเขามาก โค-กระบืออาจหากินมีชีวิตอยู่ โดยไม่กระทบกระเทือนต่อการอนุรักษ์ ดังนั้นบางศูนย์ หรือบางกลุ่มบ้านอาจได้รับการสนับสนุนโค-กระบือก็ควรจะผ่อนผันให้ได้

สำหรับการปฏิบัติงานของลูกจ้างปศุสัตว์ ซึ่งตามระบบที่จัดไว้ อาจหวังให้อปร. เป็นผู้ไปถ่ายทอดความรู้และแนวปฏิบัติในการเลี้ยงสัตว์แก่เกษตรกร แต่พบว่า อปร. ส่วนใหญ่มักเป็นผู้ต้องไปอบรมเรื่องต่าง ๆ เช่นป่าไม้ อนามัย ไม้ผล ฯลฯ และถูกมอบหมายให้ช่วยเผยแพร่ความรู้เรื่องอื่น ๆ ด้วย ดังนั้นจริง ๆ แล้วจึงอาจไม่ช่วยงานปศุสัตว์ได้เท่าไร ทางที่ดีลูกจ้างปศุสัตว์ควรต้องพักอาศัยบนพื้นที่สูงสักอย่างน้อย 2 สัปดาห์ต่อเดือน จะได้มีโอกาสติดตามงานได้ดีขึ้น และควรจะร่วมประชุมประจำเดือนกับผู้นำกลุ่มบ้านที่นัดประชุมชาวบ้านให้มากด้วย

5.1.4 ด้านการเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำ

แหล่งอาหารโปรตีนนอกจากได้จากพืชหรือสัตว์บกดังที่มีการสนับสนุน-ส่งเสริมตามที่กล่าวมาในข้อต้น ๆ แล้ว การเลี้ยงสัตว์น้ำก็เป็นอีกแนวทางหนึ่ง แต่พบว่ามีควมยากลำบากในการดำเนินการมาก ทำให้โอกาสที่จะส่งเสริมการเลี้ยงปลากระทำได้น่าจำกัดเพียงบางศูนย์ฯ (ยกเว้นต่อไปจะพัฒนาระบบชลประทานได้ดีมาก) และคงจำกัดอยู่ที่เกษตรกรเพียงน้อยรายในแต่ละศูนย์ฯ ที่บังเอิญอยู่ใกล้แหล่งน้ำบ้างเท่านั้น

โดยภาพรวมมีสภาพปัญหาต่าง ๆ ซึ่งอาจแก้ไขได้ดังนี้

- ปัญหาจากเด็กในชุมชนลงเล่นน้ำ ทำให้บ่อปลาที่รองพื้นด้วยพลาสติกเพื่อกันการรั่วซึมเกิดทะลุน้ำรั่วออกได้ เกษตรกรได้ใช้กึ่งไม้มาปักเพื่อกันทั่วบริเวณ ก็พบว่าได้ผลบ้างแต่หลาย ๆ บ่อต้องยอมแพ้กับปัญหานี้

- สัตว์ต่าง ๆ โดยเฉพาะโค-กระบือจะมาลงกินน้ำที่บ่อปลาเกษตรกรจึงต้องทำรั้วกันรอบบ่อ

- สภาพการทำให้เกิดแพลงตอนเป็นอาหารปลายังไม่ค่อยเกิด เพราะไม่มีการใส่มูลสัตว์ไปในบ่อปลาอีกทั้งการหาอาหารอื่นมาเสริมก็มีน้อย ปลาจึงไม่ค่อยเติบโตเท่าที่ควร การให้ความรู้ในเรื่องการให้อาหารที่ถูกต้อง(แต่เน้นวัสดุที่ไม่ต้องซื้อหาในท้องถิ่น) จึงมีความจำเป็น

5.1.5 ด้านการส่งเสริมให้เกษตรกรมีกิจกรรมหลายชนิดและทำการเกษตรแบบผสมผสาน

ควรเน้นให้เกษตรกรทำกิจกรรมหลายชนิด เช่นเกษตรกรแต่ละรายปลูกไม้ดอก 2 - 3 ชนิด และ/หรือ ปลูกผัก 2 - 3 ชนิด และ/หรือปลูกไม้ผลสัก 2 - 3 ชนิด เป็นต้น เพราะบางปี บางฤดูกาลผลผลิต

บางอย่างราคาต่ำมากจนขาดทุน ก็จะมีผลผลิตชนิดอื่น ๆ ที่ยังได้กำไรอยู่ ทำให้สภาพโดยรวมแล้วเกษตรกรมีรายได้พอควรหรือมากพอได้ นอกจากนี้หากทำกิจกรรมที่ผสมผสานให้เกื้อกูลกัน เช่น เลี้ยงสัตว์แล้วใช้มูลสัตว์ไปใส่แกล้งผักหรือไม้ผลที่ปลูก และเศษพืชที่เหลือจากการเก็บเกี่ยวนำมาเป็นอาหารสัตว์ที่เลี้ยง ก็จะเกิดปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันซึ่งประหยัดต้นทุนการผลิตและเพิ่มความยั่งยืนให้ระบบเกษตรด้วย

5.1.6 ด้านการส่งเสริมอาชีพนอกการเกษตร

ขณะนี้เกษตรกรบนพื้นที่สูงได้หันมาปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ตามที่หน่วยราชการเข้าไปส่งเสริมกันอยู่พอสมควรแล้ว แต่พบปัญหาโรคระบาด ปัญหาการดูแลปฏิบัติไม่ถูกต้อง และที่สำคัญราคาสผลผลิตตกต่ำจนต้องเลิกกิจกรรมนั้นๆ ไปก็มีไม่น้อย เช่น การปลูกเสาวรส ปลูกผัก - ไม้ดอกบางชนิด การปลูกกาแฟในบางช่วงปี เป็นต้น ดังนั้นทางหนึ่งที่จะเสริมให้มีรายได้โดยสม่ำเสมอคือการเพิ่มรายได้ด้วยการมีอาชีพนอกการเกษตร เช่น หัตถกรรม หรืออุตสาหกรรมในครัวเรือน ซึ่งบางศูนย์ก็ดำเนินการอยู่บ้างเช่นกัน นอกจากนี้มีอีกกิจกรรมหนึ่งที่น่าสนใจคือการส่งเสริมการท่องเที่ยวตามสภาพชีวิตและวัฒนธรรมตลอดจนธรรมชาติบนพื้นที่สูงอันเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรม (ecocultural tourism)

สำหรับการเพิ่มรายได้จากการรับจ้างซึ่งมีทั้งการรับจ้างในพื้นที่ และการออกไปรับจ้างนอกพื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งรายได้ที่เพิ่มความสำคัญมากยิ่งขึ้นนั้น หลาย ๆ กรณีโดยเฉพาะการที่บุตร หรือสามี-ภรรยาต้องแยกครอบครัวออกไปทำงานนอกพื้นที่ตามเมืองใหญ่ ๆ นั้น มีส่วนสำคัญทำให้สถาบันครอบครัวและชุมชนอ่อนแอลง ก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากเช่น โรคเอดส์ การติดยาเสพติด การลดความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น จึงไม่ควรส่งเสริมการไปรับจ้างนอกพื้นที่

5.1.7 ด้านกิจกรรมส่งเสริมอื่น ๆ ในแผนงานพัฒนาส่งเสริมอาชีพ

กิจกรรมเหล่านี้ได้แก่ การส่งเสริมปลูกพืชเมืองหนาวประเภทไม้ดอก ไม้ผล ผัก เสาวรส กาแฟ เป็นต้น หลายๆ กรณีการส่งเสริมอาจเป็นการลงทุนด้านเรือนโรง พันธุ์ ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช ฯลฯ ขณะเดียวกันก็มีเจ้าหน้าที่ออกส่งเสริมแนะนำเกษตรกร มีข้อพิจารณาและเสนอแนะดังนี้

ก. การมีกองทุนเฉพาะกิจกรรมให้เกษตรกรดูแลบริหารกันเอง เมื่อเกษตรกรได้รับพันธุ์ ปุ๋ย ยา (และบางกรณีเรือนโรง) ไปจากศูนย์ฯ เมื่อขายผลผลิตได้ก็ถูกหักเงินใช้คืน หากปฏิบัติเช่นนี้เป็นเวลานานหลายๆ ปีเงินก้อนนี้ควรมีจำนวนมาก เงินดังกล่าวบางส่วนควรจัดเป็นกองทุนที่เกษตรกรในศูนย์ฯ ดูแลใช้หมุนเวียนกันเอง เป็นกองทุนเริ่มต้น (seed money) และบริหารกันเองในเรื่องการยืม-ยืม-ยาเพื่อจะเป็นการพึ่งตนเองต่อไป แนวทางนี้ถ้าทำได้ โดยจัดงบประมาณเป็นสัดส่วนโดยเฉพาะเช่น มีบางศูนย์ฯ จัดให้มี กองทุนทอผ้า กองทุนเครื่องเงิน กองทุนเกลือไอโอดีน กองทุนกลุ่มไม้ดอก กลุ่มไม้ผล เป็นต้น

ข. การได้เงินคืนล่าช้า ยังเป็นปัญหาที่เกษตรกร และเจ้าหน้าที่หลายศูนย์ พบว่าเป็นปัญหาสำคัญ

ดังนั้นกรณีที่ดินค่านั้นๆมีปริมาณมากพอและศูนย์เริ่มมีห้องเย็น การรับซื้อสินค้าตรงโดยศูนย์ เช่น การซื้อผักที่แม่แะ และหนองหอย คงจะช่วยแก้ปัญหานี้ได้มาก ในช่วงต้นๆเจ้าหน้าที่ศูนย์ต้องดูแลเรื่องการคัดเกรดและติดต่อเรื่องราคา นับเป็นภาระที่เพิ่มขึ้นมาก แต่ระยะต่อไปควรมุ่งเกษตรกรมาเป็นผู้ดำเนินการมากขึ้นเรื่อยๆและหักค่าใช้จ่ายมาตอบแทนให้แก่เกษตรกรผู้จะตรวจสอบเรื่องเกรด และติดต่อเรื่องราคาได้ ในระยะยาวก็เป็นการพึ่งตนเองด้านการตลาดได้อีกส่วนหนึ่ง ดังที่ศูนย์หนองหอยได้รายงานถึงการทดลองซื้อผักโดยตรงจากเกษตรกร ช่วงวันที่ 18 มิถุนายน - 30 พฤศจิกายน 2538 ว่า " การดำเนินงานของโครงการถือว่าได้ผลดี เพราะทำให้เกษตรกรนำผลผลิตกลับมาขายให้โครงการหลวงเพิ่มขึ้น 20 % เกษตรกรได้เงินคืนเร็วและแน่นอน ... " (รายงานการประชุม ครั้งที่ 1/2539 วันที่ 4 มกราคม 2539 หน้า 7)

ค. การจำหน่ายผลผลิตเองโดยไม่ผ่านโครงการหลวงกับการะหนีสินที่ติดค้าง นอกจากเกษตรกรจำหน่ายผลผลิตแก่พ่อค้าที่ไปรับซื้อ บางกรณีเกษตรกรในศูนย์ฯก็เป็นผู้รวบรวมผลผลิตส่งจำหน่าย เช่น บางแห่งที่ปางอุ๋ง แม่แะ ดังนั้นถ้าหากเกษตรกรรับพันธุ์ ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช หรือรับบริการเรือนโรงที่โครงการหลวงสร้างให้ แล้วนำผลผลิตไปจำหน่ายภายนอกเอง จะทำให้การติดตามหนี้สินลำบากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ในแต่ละปีเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ทราบยอดภาระหนี้สินที่ตนติดค้างกับโครงการ (ยกเว้นบางกิจกรรมเช่น ผัก ไม้ดอกที่ห้วยลึก) ดังนั้นจึงควรพิจารณาให้เกษตรกรได้รับทราบว่าต้นกล้าต่าง ๆ ที่ตนรับไป ปุ๋ย - ยาที่รับไป ในปีหนึ่ง ๆ รวมเป็นยอดหนี้สินเท่าไร จะได้ไม่คิดว่าเป็นของฟรี และได้พยายามดูแลเอาใจใส่ การจะหักหนี้สินจากยอดจำหน่ายผลผลิตการเกษตรนั้น เกษตรกรอาจคิดว่าถ้าปลูกพืชไม่ได้ผลก็ไม่ต้องมีหนี้สินอะไรต่อกัน

ง. ปัญหาผลผลิตไม่เข้าเกณฑ์ (ตกเกรด) ผลผลิตทางเกษตรนั้นแม้จะพยายามปฏิบัติอย่างไรก็มักมีของตกเกรดในช่วง 10 - 50 % ส่วนที่ไม่เข้าเกณฑ์ที่จะจำหน่ายตลาดบนนี้ บางศูนย์ที่มีถนนใหญ่อยู่ใกล้อาจส่งเสริมให้เกษตรกรนำออกมาจำหน่ายเพื่อเพิ่มรายได้ ทั้งจะเป็นการส่งเสริมการบริโภคแก่ประชาชนระดับกลาง และระดับล่างให้คุ้นเคยกับผลผลิตที่เกษตรกรในศูนย์ฯ ผลิตขึ้นมาด้วย

จ. ผลผลิตไม้ผลจะมีออกมาในช่วง 3-5 ปีอย่างมากมาย ผลไม้บางชนิดที่เกษตรกรจะขายให้โครงการหลวงได้เริ่มถูกจำกัดด้วยโควตา ขณะเดียวกันการสำรวจและติดตามงานพบว่าต้นไม้ผลเมืองหนาวที่ปลูกไปเมื่อ 2 - 3 ปีก่อน และที่รับไปปลูกในปีที่ผ่านมาเพิ่มขึ้นอย่างมาก จึงคาดได้ว่าในอีก 3 - 5 ปีข้างหน้าจะมีผลผลิตออกมาอย่างมากมาย แนวทางที่จะหาตลาดเพื่อการนี้ และแนวทางการแปรรูปและถนอมอาหารจากผลผลิตต่าง ๆ จึงควรบรรจุในแผนการอบรม ดูงาน สาธิต/ส่งเสริม ซึ่งอาจถนอมอาหารเก็บไว้จำหน่ายหรือเก็บไว้บริโภคในครัวเรือนบ้างก็ได้

5.2. ด้านกิจกรรมอนุรักษ์และพัฒนาดินน้ำ

5.2.1 การให้สิ่งของเป็นกำลังใจเมื่อชุมชนปฏิบัติตามกิจกรรมอนุรักษ์ เช่นเมื่อชุมชนช่วยทำแนวกันไฟ ช่วยตรวจตราเมื่อมีไฟเกิดขึ้นที่ระดับ ฯลฯ แล้วมีการจัดส่งของรางวัลให้ ซึ่งเป็นสิ่งจูงใจที่ใช้ได้ผลในหลาย ๆ พื้นที่ แต่รางวัลเหล่านี้ชุมชนควรมีส่วนระบุความต้องการโดยเฉพาะสิ่งที่ได้ควรเป็นสิ่งที่นำมาใช้ร่วมกัน เช่น แก้ว ชุดเครื่องครัวสำหรับงานใหญ่ ๆ และ หอกระจายข้าว เป็นต้น

5.2.2 การสนับสนุนกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำ บางศูนย์สามารถจัดตั้งกรรมการเครือข่ายเพื่ออนุรักษ์ลุ่มน้ำได้ โดยมีการรวมจากแต่ละกลุ่มบ้านมาเข้าประชุมทุกเดือน การที่จะมาประชุมทุกเดือนอาจมีปัญหาสำหรับกรรมการบางกลุ่ม บางเผ่าที่ค่อนข้างยากจน แต่ดูจะมุ่งมั่นอนุรักษ์อย่างจริงจัง ทำอย่างไรจึงจะสนับสนุนกรรมการที่ทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมอย่างสม่ำเสมอ และมีความมุ่งมั่นได้ก็เป็นเรื่องที่ควรพิจารณา

5.2.3 การป้องกันรักษาป่าของกลุ่มอนุรักษ์ เรื่องนี้ เป็นเรื่องที่กระทำได้ยาก แม้กลุ่มอนุรักษ์จะช่วยกันสร้างกฎระเบียบต่าง ๆ บางแห่งส่งให้อำเภอรับทราบ แต่ในทางปฏิบัติเมื่อมีผู้บุกรุกป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกิน หรือตัดไม้ หรือเผาป่า กลุ่มมักไม่มีพลังมากพอที่จะดำเนินการให้เป็นไปตามกฎที่ตกลงกันไว้ได้จริง จึงมีการลงโทษหรือระงับพฤติกรรมเช่นนั้นได้น้อยราย เพราะผู้ฝ่าฝืนมักมีอิทธิพล ดังนั้นกรณีที่บางศูนย์เห็นว่าชาวบ้านคงไม่อาจควบคุมกันเองได้ ก็ควรมีหน่วยป้องกันรักษาป่าเข้าร่วมในคณะทำงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงด้วย ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้การป้องกันรักษาป่าของชุมชนเข้มข้นยิ่งขึ้น เพราะเท่าที่พบเมื่อหน่วยป้องกันฯ ไม่เป็นกรรมการร่วมด้วยการประสานงานเรื่องการป้องกันรักษาป่าในศูนย์ฯ ดูจะชะลุลงช้าไม่สะดวก

5.2.4 การฟื้นฟูป่าโดยวิธีธรรมชาติ กิจกรรมนี้มีข้อสังเกตว่าจะกระทำได้ดีผลมากขึ้น หากกลุ่มอนุรักษ์ในย่านนั้นมีความเข้มแข็ง และพื้นที่ที่จะฟื้นฟูป่าควรมีป้ายที่ถาวร (ที่คงทนสัก 3 - 5 ปี) ปักไว้ เพื่อได้ทราบว่างบประมาณปีใด ได้ฟื้นฟูป่าบริเวณใด

5.2.5 การส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาดินน้ำ กิจกรรมนี้ อยู่ในแผนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มแต่กิจกรรมตามข้อนี้ คล้ายคลึงกับชื่อกิจกรรม "สนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์และพัฒนาดินน้ำ" ดังนั้นจึงควรพิจารณาขอบเขตของแต่ละกิจกรรมให้ชัดเจนด้วย

นอกจากนี้ควรได้พิจารณาว่าถ้าศูนย์ฯใดมีครอบครัวชาวบ้านอยู่เพียงไม่เกิน 200 ครอบครัว แต่

ค่อนข้างจะใช้เงินเพื่อส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์จำนวนมาก เช่นพบที่บางศูนย์ว่าในงบประมาณปี 2538 ใช้งบ 100,000 บาท ขณะเดียวกันในปีนี้มีงบเพื่อสนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์ อีก 212,000 บาท และถ้ามีการใช้งบจำนวนนี้เพื่อสนับสนุนชาวบ้านให้อนุรักษ์ด้วย เช่นให้ช่วยทำงานบางกิจกรรมแล้วจ่ายค่าจ้างเพื่อให้อ่อนุรักษ์ เกรงว่าที่ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้อาจมุ่งได้ค่าตอบแทน มากกว่าการมีความตระหนักในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างจริงจังก็ได้

5.2.6 การปลูกป่าชุมชน ตามความหมายนี้หมายถึงการปลูกไม้ยืนต้นที่มีได้มุ่งเอาผลไม้ โดยปลูกในที่สาธารณะและผลประโยชน์เป็นของสาธารณะเช่นของชุมชน กิจกรรมนี้โดยทั่วไปเจ้าหน้าที่จะประเมินว่ามีชาวบ้านร่วมมือด้วยเป็นอย่างดี ซึ่งมักจะร่วมปลูกต้นไม้ในโอกาสสำคัญ เช่นวันเฉลิมพระชนมพรรษา ฯลฯ โดยชาวบ้านมักส่งตัวแทนไปร่วมกิจกรรมบ้านละ 1 คน เมื่อปลูกเสร็จแล้วทางศูนย์อาจจัดอาหารหรือกับข้าวสนับสนุนเป็นอาหารกลางวัน หลังจากเสร็จกิจกรรมการปลูกมักไม่มีการติดตามแปลงที่ปลูกนั้น ๆ อีก เมื่อได้รับการร้องขอให้ประเมินการรอดตายของต้นไม้ที่ปลูกนี้ บางแห่งระบุ 30 - 90 % แต่พอผู้ติดตามประเมินผลได้ไปเยี่ยมแปลงปลูกดังกล่าว(ในช่วงเดือน เมษายน-พฤษภาคม) พบว่าส่วนใหญ่มีเหตุรำคาญมาก ต้องพยายามค้นหาต้นไม้ที่ปลูก ในที่สุดก็พอประเมินได้ว่าการรอดตายจริง ๆ เท่าที่เจ้าหน้าที่ประเมินไว้มากมาย ทั้งหลายแปลงก็โดนไฟไหม้จนแทบจะตายหมด นอกจากนี้บางศูนย์ฯ พบว่าในช่วง 2 - 3 ปีนี้ได้ใช้พื้นที่แปลงเดียว (พื้นที่เดียวกัน)เพื่อปลูกป่าชุมชนมาตลอดแต่ต้นไม้ยังรอดตายจนถึงวันประเมิน ประมาณ 20 - 30 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น

ข้อพิจารณาในเรื่องป่าชุมชนจึงควรคำนึงว่าต้นไม้ป่าหรือไม้ exotic tree ที่นำมาปลูกนั้น ในช่วง 1 - 2 ปีแรก จำเป็นต้องตายหญ้าให้อย่างน้อยสักปีละ 2 ครั้ง มิฉะนั้นหญ้าจะขึ้นมากคลุมต้นไม้ที่ปลูกจนตายหรือแควะแกรน จากนั้นเมื่อหมดหน้าฝนใกล้จะเข้าหน้าร้อนก็ต้องทำแนวกันไฟ นอกจากนี้บางแห่งยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการฝึกอบรมบุคคลเพื่อเฝ้าระวังไฟที่เริ่มไหม้หรือที่ถูกลามมาให้หยุดหรือลดการแพร่ขยายมาใหม่แปลงปลูกป่าเหล่านี้ด้วย พิจารณาดูแล้วจะต้องทำความเข้าใจกับชุมชนให้ดีกว่าจะช่วยกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่จำเป็นเหล่านี้ได้หรือไม่ มิฉะนั้นการปลูกป่าชุมชนคงล้มเหลว

5.2.7 การปลูกป่าชาวบ้าน โดยที่การปลูกป่าชุมชนได้ผลน้อย แนวคิดเรื่อง"ป่าชาวบ้าน" ซึ่งมักปลูกในพื้นที่ที่ยอมรับสิทธิให้ชาวบ้านแต่ละครอบครัวดูแลและให้สิทธิผู้ดูแลเป็นผู้ใช้ประโยชน์ เท่าที่ได้ไปดูแปลงป่าชาวบ้านที่ ม่อนเงาะ พนงหอย และที่อ่างช้าง(ที่ปรับกิจกรรมป่าชุมชนเป็นป่าชาวบ้าน) มีข้อคิดที่น่าสนใจคือ โดยภาพรวมป่าชาวบ้านนี้ ผู้ปลูกทราบว่าได้ดูแลครอบครัวตนจะได้ใช้ประโยชน์อย่างชัดเจนเมื่อ

เทียบกับประโยชน์จากแปลงสาธารณะ(กรณีป่าชุมชน) ดังนั้นจึงสนใจที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ นับจากการปลูก และการเฝ้าดูแลถาวรหญ้า ตลอดจนป้องกันไฟต่าง ๆ อันทำให้มีเปอร์เซ็นต์รอดตายสูง ซึ่งเท่าที่สำรวจโดยคร่าว ๆ การรอดตายน่าจะอยู่ในช่วง 60 - 80 % ส่วนแปลงที่รอดตายมากและต้นไม้ที่รอดตายก็เติบโตดีมาก เป็นแปลงที่ปลูกป่าโดยปลูกพืชเกษตรพวกพืชล้มลุกร่วมด้วย สิ่งที่ได้พบนี้ตรงกับผลงานวิจัยของ ดร. พัทธยา เพชรมาก จากกรมป่าไม้ที่ระบุว่าถ้าปลูกไม้ป่าหรือไม้โตเร็วร่วมกับพืชเกษตร(กรณีพืชที่ทดลองเป็นถั่วลิสง) ต้นไม้ป่านั้นจะโตเร็วกว่าการปลูกโดยไม่มีพืชเกษตรร่วมด้วยถึง 3 เท่าตัว ประเด็นนี้แม้ว่าจะไม่ได้วิจัยบนพื้นที่สูงแต่ก็ควรเป็นข้อคิดแก่ศูนย์ต่าง ๆ ที่จะสนับสนุนให้มีการปลูกพืชล้มลุกต่าง ๆ ร่วมกับการปลูกป่าชาวบ้านหรือป่าชุมชน

5.2.8 การปลูกหญ้าแฝก ดังได้กล่าวมาแล้วว่าการส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝกยังมีปัญหาอยู่ไม่น้อย ดังเช่น แม้ช่วงปลูกใหม่ ๆ แฝกจะรอดตายดี แต่พบว่าบางพื้นที่แฝกรอดตายในปีที่ 2 ไม่เกิน 50 % ที่เป็นเช่นนี้ เพราะพื้นที่นั้น ๆ มีสัตว์เลื้อย เช่น โค กระบือ ไปกินหญ้า (ส่วนมากเป็นช่วงเกษตรการเก็บเกี่ยวพืชหลัก เช่น กะหล่ำปลี ข้าวโพด ไปแล้วก็มีโคไปกินหญ้า) จากนั้น ก็กินหญ้าแฝกไปด้วย ขณะเดียวกันก็เหยียบย่ำบริเวณพื้นที่ที่ปลูกหญ้าแฝกจนทรุด ซึ่งตอนนี้รากหญ้ายังไม่ยาวและยังไม่ยึดดินได้ดีดินจึงพัง ในกรณีที่มีสัตว์เลื้อยมากเช่นนี้ เจ้าหน้าที่บางศูนย์คิดที่จะสนับสนุนลวดหนามล้อมรั้วกันสัตว์เลื้อยให้แก่ผู้จะปลูกหญ้าแฝกในแปลงเกษตร ซึ่งน่าจะเป็นวิธีแก้ปัญหาได้ดีทางหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง ในบางแห่งเกษตรกรไม่เห็นคุณค่าของหญ้าแฝกที่ปลูก ดังนั้นเมื่อเขาพ่นยาฆ่าหญ้าไปใกล้แถวที่ปลูกแฝกใหม่ ๆ จนแฝกที่ปลูกตาย เป็นช่วง ๆ ก็มี หรือหญ้าแฝกถูกขุดก็มี อีกทั้งที่ยังไม่ยอมปลูกก็มีมากมาย เพราะชาวบ้านบางส่วนยังเชื่อกันว่าถ้าปลูกหญ้าแฝกติดดีแล้วต่อไปจะถูกยึดพื้นที่ทำกินคืน (กรณีแม่สะเรียง) นอกจากนี้บางส่วนคิดว่าหญ้าแฝกจะมีเมล็ดแพร่พันธุ์จนต่อไปปลูกพืชเกษตรอื่น ๆ ไม่ค่อยได้ผล ความเชื่อที่ไม่ถูกต้องเช่นนี้จึงควรรณรงค์แก้ไข

5.2.9 การพัฒนาที่ดินที่ราชการช่วยทำให้แต่เกษตรกรไม่เห็นคุณค่าเท่าที่ควร

ในกรณีของการพัฒนาที่ดินและจัดทำระบบอนุรักษ์ดินและน้ำเพื่อบริการเกษตรกรให้เห็นว่าการทำการเกษตรบนพื้นที่ที่มีความลาดชันค่อนข้างสูงนั้น การทำขั้นบันไดจะช่วยอนุรักษ์ดินตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ของดินไว้ได้ยาวนาน แต่เกษตรกรยังไม่ค่อยซึมซับข้อดีดังกล่าวและยังไม่ค่อยดูแลรักษาแปลงอนุรักษ์นี้เท่าที่ควรด้วย ดังนั้นสิ่งที่ควบคู่กับการจัดแปลงอนุรักษ์ดังกล่าวแล้วจำเป็นต้องให้เกษตรกรมีส่วนร่วมลงแรงและทุน รวมทั้งมีวิธีการรณรงค์ที่ถูกต้องที่จะทำให้เกษตรกรเข้าใจวิธีการนี้และมีการปฏิบัติดูแลต่อไปหรือเพียงแต่ทำแปลงสาธิตบางส่วน แล้วให้เกษตรกรขยายผลด้วยการทำแปลงลักษณะดังกล่าวด้วยตนเองอันเป็นขั้นตอนยอมรับ (adoption) ต่อไป

5.3 แผนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมกิจกรรมกลุ่ม

5.3.1 **ด้านสินเชื่อที่สหกรณ์บริการ** พบว่าเกือบทุกสหกรณ์พยายามที่จะหาสินเชื่อมาให้สมาชิกสหกรณ์กู้ยืม อีกทั้งพบว่ามีผู้มีฐานะดีในกลุ่มบ้านต่าง ๆ จำนวนไม่น้อยที่กู้เงินจากสหกรณ์ระดับอำเภอโดยตรง และมีไม่น้อยที่นำไปใช้ในกิจกรรมที่ส่วนใหญ่ทำแบบไม่อนุรักษทรัพย์การธรรมชาติ เช่นการปลูกซิงกะหล่ำปลีบนพื้นที่ลาดชัน อาจด้วยความที่ไม่ทราบถึงมุมมองทางด้านนี้ พบว่าเจ้าหน้าที่ด้านสหกรณ์บางท่านพยายามหาสินเชื่อมาช่วยแม้พอทราบว่าเพื่อทำกิจกรรมเหล่านี้ก็ตาม จึงควรพิจารณาการช่วยเหลือเกษตรกรเป็นองค์รวมที่ควรต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์ให้มากด้วย

นอกจากนี้การมีแหล่งเงินจากภายนอกมาช่วยสหกรณ์เพื่อให้สมาชิกกู้โดยหวังว่าสมาชิกเองหรือผู้อื่นจะสนใจเป็นสมาชิก เพราะหวังเงินกู้ดอกเบี้ยราคาถูก ซึ่งก็คงเป็นไปได้ แต่ถ้าสมาชิกหวังเพียงเรื่องเงินกู้อย่างเดียว ไม่มีจิตใจเป็นนักสหกรณ์ที่จะร่วมธุรกิจซื้อร่วมกัน และขายร่วมกันแล้ว ก็คงจะไม่ช่วยให้สหกรณ์แห่งนั้นพัฒนาไปอย่างยั่งยืนได้

5.3.2 **การมีกองทุนพัฒนาอาชีพเพื่อส่งเสริมกิจกรรมกลุ่ม** นอกจากการกู้ยืมทุนจากสหกรณ์ แต่หลายแห่งที่ไม่มีสหกรณ์ หรือมีสินเชื่อจากสหกรณ์ไม่พอเพียง การมีกองทุนพัฒนาชีพ/กองทุนหมุนเวียน นับว่าช่วยเรื่องสินเชื่อและกระตุ้นให้พึ่งตนเอง ฝึกการบริหารกองทุน การใช้หนี้คืนกองทุน ฯลฯ ได้ดีอีกทางหนึ่ง อย่างไรก็ตามมีบางแห่งที่การจัดทำการลงรายการขอยืม-ใช้คืน ของกรรมการแต่ละรุ่นยังบกพร่องบ้าง ดังนั้นเจ้าหน้าที่จึงควรติดตามแนะนำเกษตรกรในเรื่องดังกล่าว ทั้งควรกระตุ้นให้มีการใช้คืนกองทุนเพื่อให้กองทุนมีลักษณะเป็นทุน “หมุนเวียน” ไปยังบุคคลต่าง ๆ ให้ทั่วถึง

5.3.3 **การรณรงค์ปราบปรามยาเสพติดและป้องกันโรคเอดส์** แม้กิจกรรมทั้งสองนี้จะดำเนินอย่างเน้นหนักอยู่แล้ว แต่สถานการณ์ยังนับว่ารุนแรงอยู่ (กรณียาเสพติดที่ยังมี ร้อยละ 67 ของกลุ่มบ้านเฉลี่ยกลุ่มบ้านละ 10 คน) และโรคเอดส์ที่เริ่มจะรุนแรง (ร้อยละ 22 ของกลุ่มบ้านมีผู้ตายด้วยโรคเอดส์ เฉลี่ยกลุ่มบ้านละ 2.1 คน) ดังนั้นจึงควรรณรงค์เรื่องเหล่านี้ต่อไป โดยควรเน้นการมีส่วนร่วมจากชุมชนให้มากขึ้น และมีการใช้สื่อที่มีเนื้อหาและรูปแบบที่เหมาะสมกับชุมชนบนพื้นที่สูงให้มากด้วย

5.3.4 **การส่งเสริมยุวสหกรณ์** มีที่ดำเนินการแก่เด็กนักเรียนในบางศูนย์ฯ นับเป็นวิธีการที่จะค่อย ๆ ปลูกฝังความพร้อมแก่สหกรณ์ที่จะจัดตั้งหรือจัดตั้งแล้วแต่ยังไม่แข็งแรง ให้มีโอกาสเข้มแข็งต่อไปได้ เพราะยุวสหกรณ์เหล่านี้ถ้าค่อย ๆ ฝึกวิธีการสหกรณ์ ในกิจกรรมที่ทำที่โรงเรียน เมื่อเด็กเหล่านี้ออกจากโรงเรียนไปเป็นเกษตรกร ก็จะรู้วิธีการสหกรณ์ และถ้าปลูกฝังได้ถึงระดับอาจจะเป็นผู้มีจิตวิญญาณทางสหกรณ์เพื่อจะไปเสริมงานสหกรณ์ในชุมชนต่อไป

5.3.5 **การจะมีลูกจ้างชั่วคราวเพื่อช่วยส่งเสริมสหกรณ์** เจ้าหน้าที่สหกรณ์บางอำเภอ ต้องการจะมีลูกจ้างชั่วคราวเพื่อเป็นผู้คอยติดตามงาน และให้ความรู้ด้านสหกรณ์ตลอดจนกำลังใจแก่ กรรมการ-สมาชิกสหกรณ์ ตลอดจนเป็นผู้ทำบัญชี หรือเป็นผู้จำหน่ายสินค้า ในกรณีนี้การทำธุรกิจซื้อ ฯลฯ เรื่องนี้ควรพิจารณาให้ถือว่างานสหกรณ์จะเร่งรัดให้ชุมชนมีจิตสำนึก และมีประสิทธิภาพด้านนี้รวดเร็วคงไม่ได้ แม้มีงบ

ประมาณจ้างลูกจ้างดังกล่าวสหกรณ์จะเรียนรู้วิธีการพึ่งตนเองหรือไม่ เพราะเจ้าหน้าที่ที่จ้างหากไม่มีความลึกซึ้งในหลักสหกรณ์ดีพอก็อาจไปโอบอุ้มสหกรณ์มากไปจนสมาชิกไม่รู้จักทำงานด้วยตัวเอง หากต่อมาไม่มีเจ้าหน้าที่นี้สหกรณ์ก็ไม่อาจจะบริหารต่อไปได้ นอกจากนี้การรับผิดชอบของลูกจ้างที่จะจ้างนี้จะมีปริมาณงานมากพอกับค่าจ้างที่จะต้องจ่ายหรือไม่

5.3.6 **พาหนะที่ใช้เดินทางไปในงานส่งเสริมสหกรณ์** การเดินทางไปส่งเสริมสหกรณ์มีปัญหามากในหลาย ๆ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง เช่นแม่สะเรียง แม่สาลิวัลและห้วยน้ำขุ่นเป็นต้น ในช่วงฤดูฝนการจะใช้พาหนะแบบที่ใช้ตามพื้นที่ราบแทบจะหมดโอกาสทำได้ การมีพาหนะที่เหมาะสมจึงมีความจำเป็น เพราะบางศูนย์มีรายงานว่าช่วงประมาณ 3 - 4 เดือนงานด้านนี้ขาดการส่งเสริมติดตาม อย่างไรก็ตามโดยปกติส่วนราชการที่ปฏิบัติงานโดยใช้งบด้าน "พัฒนาเกษตรที่สูง" ก็ควรได้งบประมาณที่เหมาะสมสำหรับสภาพงานบนที่สูงที่ทุรกันดารนี้ แต่ก็ควรพิจารณาว่าถ้าเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอได้งบประมาณจัดซื้อพาหนะรถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อ คันหนึ่งที่จะส่งเสริมงานสหกรณ์สัก 1 - 2 แห่ง ใช้เวลาไปราชการกรณีนี้สัก 4 - 5 วันต่อเดือน การใช้พาหนะเพื่อการนี้จะคุ้มค่าหรือไม่ หากเป็นไปได้ควรมียอดงบประมาณนี้ไว้ที่จังหวัดสัก 1 - 2 คัน แล้วจัดระบบการจองหรือขออนุมัติให้อำเภอได้ใช้ไม่ยุ่งยากเกินไป เพื่ออำเภอก็ได้ขอมาใช้งานสนามที่มีความจำเป็นอย่างมากระยะตามช่วงเวลาสั้น ๆ ในเกือบทุกเดือน ก็ควรจะได้

5.4 แผนงานปรับปรุงปัจจัยพื้นฐาน

กิจกรรมในแผนงานนี้ ที่พบส่วนใหญ่เป็นการปรับปรุงถนน สร้างเส้นทางลำเลียงภูเขา สร้าง/ซ่อมอาคาร สร้างถังเก็บน้ำฝน สร้างอ่างเก็บน้ำ-ระบบส่งน้ำ ฯลฯ พบปัญหาและข้อเสนอแนะดังนี้

5.4.1 **พบว่ามียอดเงินมากที่การก่อสร้างต้องล่าช้าออกไป** เพราะกว่าจะอนุมัติให้เริ่มงานได้มักเกือบถึงช่วงฤดูฝนที่การคมนาคมขนส่งวัสดุก่อสร้างทำได้ยากมาก นอกจากนี้การดำเนินงานหน้าฝน เช่นซ่อมแซมถนนนอกจากทำงานได้ลำบากแล้ว งานดินมักสูญเสียกับฝนตกชะล้างมาก และบุคคลในชุมชนก็เดินทางลำบากมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการสร้างปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ของงานบนพื้นที่สูง ผู้ที่เกี่ยวกับการขออนุมัติงบประมาณควรเร่งรัดให้มีการเริ่มงานได้เร็วขึ้น หากเริ่มได้ในเดือนธันวาคม-เมษายน จะพ้นปัญหาที่ต้องดำเนินงานในฤดูฝนไปได้

5.4.2 **สิ่งของสาธารณะต่าง ๆ บุคคลในชุมชนยังไม่ช่วยกันดูแลรักษา** เช่นถังเก็บน้ำ ก็อกน้ำ ท่อน้ำ ไวรคัพทสาธารณะ ฯลฯ มีผู้กล่าวว่าถูกทำให้เสียหายเร็วและมากกว่าที่ควร

อย่างไรก็ตามบุคคลในชุมชนส่วนใหญ่ก็ไปร่วมซ่อมแซมปรับปรุงสิ่งของสาธารณะ โดยเกินกว่า 90% ของผู้ตอบระบุว่าไปซ่อมระบบประปา ระบบส่งน้ำเพื่อการเกษตร ถนน ฯลฯ

ดังนั้นกิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านเรื่องการรักษาสีของสาธารณะจึงมีความจำเป็น และถ้าหากบางชุมชนยังไม่มีจิตสำนึกในการบำรุงรักษาดีพออาจมีเงื่อนไขผูกพันต่อการจะซ่อม/สร้างสิ่งสาธารณะอื่น ๆ ต่อไป แต่สำหรับการที่มีบางชุมชนได้มีส่วนร่วมและ/หรือการริเริ่มกิจกรรมก่อสร้างปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ของเกษตรกรรมด้วยตนเอง เช่นกรณีเกษตรกรร่วมกันซื้อปูนซีเมนต์มาช่วยปรับปรุงถนนเพื่อให้รถยนต์ใช้ถนนได้ทุกฤดูกาล เหล่านี้ควรได้สนับสนุนให้มาก

5.5 ด้านการประสานงานและการเพิ่มความสำเร็จในการทำงานของเจ้าหน้าที่

5.5.1 การประสานงานของหน่วยงานต่าง ๆ

ขณะนี้หน่วยงานต่าง ๆ ได้ช่วยกันเข้าสนับสนุนงานของโครงการหลวง โดยมีการวางแผนงานร่วมกันและประสานการจัดทำแผนปฏิบัติงานประจำปีทุกปี มีระบบการรายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ร่วมปฏิบัติงาน โดยกองพัฒนาเกษตรที่สูงเป็นหน่วยประสานงาน รวมทั้งมีคณะทำงานในพื้นที่ด้วย เพื่อให้การปฏิบัติงานร่วมกันเกิดผลดีต่อการพัฒนามากยิ่งขึ้นอาจทำได้ดังนี้

- ก. ควรให้มีการทราบถึงหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูง (ดังที่ยกตัวอย่างในข้อเสนอแนะข้อ 10) ให้ลึกซึ้งพอควร เพื่อจะได้ใช้หลักการเดียวกันในการปฏิบัติงาน
- ข. ควรให้มีการประชุมคณะทำงานของแต่ละศูนย์ฯ อย่างน้อย 2 - 3 เดือนต่อครั้ง ทั้งนี้เพื่อประสานงานต่าง ๆ ให้สอดคล้องกันและเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

5.5.2 การเพิ่มความสำเร็จในการทำงานของเจ้าหน้าที่

หากเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายมองพื้นที่ที่จะพัฒนามนพื้นที่สูงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ และมองการพัฒนาเป็นองค์รวมที่ต้องเกื้อหนุนกันทุกฝ่ายจะทำให้เกิดความสำเร็จในการทำงานมากขึ้น ดังข้อพิจารณาคือ

ก. พื้นที่ที่จะพัฒนาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะแห่ง

จากการติดตามและประเมินผลตามศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทั้ง 16 แห่ง พบว่าแต่ละศูนย์ฯ

มีปัจจัยทางกายภาพ เช่นระดับสูงต่ำ ความลาดชันของพื้นที่ ฯลฯ แตกต่างกัน มีชนเผ่าต่าง ๆ สภาพผู้นำ ระดับการศึกษา ความเชื่อ อันเป็นปัจจัยทางสังคมต่างกัน และมีสภาพพันธุ์พืช ไรศ แมลง ฯลฯ อันเป็นปัจจัยทางชีวภาพที่แตกต่าง ดังนั้นการจะลอกแบบการพัฒนาจากศูนย์ฯหนึ่ง ไปใช้อีกศูนย์ฯหนึ่งคงไม่เกิดผลดีเท่าที่ควรนัก อีกทั้งเมื่อได้ให้การส่งเสริม/พัฒนาด้วยปัจจัยชนิดเดียวกัน คงจะเกิดผลแก่แต่ละศูนย์แตกต่างกัน ด้วย ดังนั้นกลยุทธ์ (strategy) ที่จะใช้ในการพัฒนาแต่ละศูนย์จึงควรออกแบบใช้เฉพาะแห่งเท่านั้น

ข. **การมองการพัฒนาบนที่สูงเป็นองค์รวม** ประเด็นนี้หมายถึงต้องคำนึงว่าส่วนประกอบ (component) ที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลย์ มีหลายส่วนประกอบ และจะมุ่งเฉพาะส่วนที่หน่วยงานหนึ่งเกี่ยวข้องโดยไม่คำนึงถึงความเกี่ยวข้องกันกับส่วนอื่น ๆ คงไม่เกิดผลดีเท่าที่ควรหรืออาจจะเกิดผลเสียต่อการพัฒนาโดยรวมก็ได้

ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงนั้น นอกจากต้องคำนึงถึงหลักการสำคัญคือ การเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วม และให้พึ่งตนเองให้มากแล้ว ยังควรคำนึงว่าในองค์รวมมีส่วนประกอบสำคัญที่ควรคำนึงถึงอีกอย่างน้อย 8 ประการคือ

(1) มีการรักษาสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติดี

- มีการทำการเกษตรอย่างอนุรักษ์ (คำนึง การปลูกหญ้าแฝก แปลงอนุรักษ์ดิน และน้ำ การใช้สารเคมี ฯลฯ)
- มีกิจกรรมอนุรักษ์ป่าไม้ (คำนึง การแผ้วถางป่าใน 3 ปีที่ผ่านมา ป่าชาวบ้าน ป่าชุมชน การช่วยป้องกันไฟป่า-รักษาป่า ฯลฯ)

(2) มีความเป็นชุมชนดี (ตรงกันข้ามกับชุมชนล่มสลาย)

- ประชุมกรรมการหมู่บ้านอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง
- การทำงานของคณะกรรมการเป็นไปในเชิงประชาธิปไตย
- เรื่องที่นำเข้าประชุมพิจารณาควรให้ครอบคลุมองค์รวม (ข้อ 1 - 8)
- นำเรื่องที่ประชุมไปปฏิบัติอย่างจริงจัง

(3) มีสภาพทางเศรษฐกิจดีพอควร

- เช่นรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีอยู่ระหว่าง 24,000- 36,000 บาทหรืออาจกำหนดสูงกว่านี้

- รายได้ควรคำนึงทั้งรายได้จากการเกษตรและนอกการเกษตร เช่น
 - อุตสาหกรรมในครัวเรือน
- รายได้อาจมาจากหลายกิจกรรมที่กระจายตัว (diversify)
- กิจกรรมเกษตรอาจเป็นเชิงยังชีพ หรือ เชิงการค้าตามความเหมาะสม
- (4) มีโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) ดีพอสมควร
 - ที่ควรคำนึงถึงคือ ถนน ประปาภูเขา ไฟฟ้า น้ำเพื่อการเกษตร ฯลฯ
- (5) ประชากรมีคุณภาพดี โดยคำนึงถึง
 - ด้านอนามัย เช่น การติดเชื้อHIV/เอดส์ ยาเสพติด การได้รับวัคซีนต่าง ๆ
 - การขาดสารอาหาร
 - ด้านการศึกษา ทั้งในระบบ-นอกระบบ ผู้ที่อายุ 14 ปีจบชั้น ป. 6
 - ความรู้ด้านวิชาชีพอื่น ๆ ที่จำเป็น และตระหนักในการศึกษาตลอดชีพ
- (6) มีการสืบทอดของประชากรในระดับอัตราการเพิ่มเท่ากับศูนย์ (ZPG)
- (7) มีกิจกรรมทางศาสนาพุทธและสม่ำเสมอ เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจ และยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์
- (8) มีการรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ได้ดี
 - มีการแต่งกายตามประเพณีบ่อยครั้ง (อาจทุกสัปดาห์)
 - มีการจัด กิจกรรมตามประเพณี เช่นงานฉลอง ดนตรี เกมส์ ฯลฯ
 - ปีละหลาย ๆ ครั้ง

อาจมีวิธีการให้คะแนนของแต่ละส่วนประกอบข้างต้นเป็น 3 ระดับ เช่นคะแนน 8 - 10 คะแนนถือว่า "ดี" 5 - 7 คะแนน คือ "ปานกลาง" และ น้อยกว่า 5 คะแนนคือ "ควรปรับปรุง" และแต่ละส่วนประกอบเมื่อได้คะแนน "ดี" จึงลดความช่วยเหลือในส่วนประกอบนี้

5.6 ภาพรวมของความช่วยเหลือและข้อบกพร่องที่เกษตรกร/ผู้นำระบุ

5.6.1 เกษตรกรที่มีฐานะดีในหมู่บ้านมีความรู้สึกว่าได้ได้รับความช่วยเหลือน้อยกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ ในหมู่บ้าน (ตารางที่ 22) จึงควรพิจารณาว่าจะมีกิจกรรมใดที่รับคนที่มีความรู้ด้านเงินทุนไม่มากนัก ความรู้ไม่มากนักหรือไม่ และอาจจะมีเวลาดูแลเอาใจใส่น้อย ฯลฯ ให้ร่วมงานกับโครงการหลวงได้บ้างเพื่อจะลดช่องว่างของความรู้สึกนี้ได้

5.6.2 เกษตรกรตามศูนย์พัฒนาโครงการหลวงบางแห่งยังรู้สึกได้รับความช่วยเหลือน้อยอยู่ (ซึ่งเกือบทุกศูนย์สอดคล้องกับความเห็นของผู้ว่า) พบว่าเกษตรกรที่ศูนย์ฯ แม่สะเรียง ป่าเมี่ยง อ่างช้าง แม่สลา น้อย ห้วยโป่ง และ ม่อนเงาะ ยังรู้สึกว่าเจ้าหน้าที่ของศูนย์ฯ ไม่อาจช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนดีขึ้นได้ เท่าศูนย์ฯอื่น (ตารางที่20) การเร่งช่วยเหลือกับกลุ่มคนในศูนย์ฯที่กล่าวมา โดยเฉพาะกับเกษตรกรยากจนของ ทั้ง 6 ศูนย์นี้คงจะช่วยแก้ปัญหาคความรู้สึกเหล่านี้ให้ดีขึ้นได้บ้าง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บรรณานุกรม

- กองพัฒนาเกษตรที่สูง 2538 รายงานผลการปฏิบัติงานของส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจที่รองรับ
และสนับสนุนงานมูลนิธิโครงการหลวง ระหว่างปีงบประมาณ 2536 - 2538 เชียงใหม่
ไม่ระบุแหล่งพิมพ์
- กองพัฒนาเกษตรที่สูง 2537 แผนปฏิบัติงานประจำปีงบประมาณ 2538 ของศูนย์พัฒนาโครงการ
หลวง ห้วยน้ำริน ห้วยน้ำตม ปางคำ แม่สะเรียง ปางอ้ง ม่อนเงาะ ห้วยลึก อ่างทอง อินทนนท์
ขุนวาง แม่แต ป่าเมี่ยง ทนองหอย พรหมกาท้ายตัม เชียงใหม่ ไม่ระบุแหล่งพิมพ์
- กองพัฒนาเกษตรที่สูง 2536 รายงานผลการสัมมนาการพัฒนาพืชผักบนที่สูง จัดขึ้น ณ โรงแรม
เชียงใหม่ภูคำ เชียงใหม่ 25 - 26 กุมภาพันธ์ 2536
- โครงการหลวง 2539 รายงานการประชุม "ที่ประชุมโครงการหลวง" ครั้งที่ 1/2539 วันที่ 4 มกราคม
2539 เชียงใหม่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาคผนวกที่ 1

แบบสอบถาม

โครงการติดตามและประเมินผลเบื้องต้นของการปฏิบัติงานฯ
ในพื้นที่ดำเนินงานของโครงการหลวง

ศูนย์.....

ชื่อชื่อหัวหน้าครัวเรือน..... หมู่..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... ความสัมพันธ์กับหัวหน้าครัวเรือน.....

ชื่อผู้สัมภาษณ์..... สัมภาษณ์วันที่..... เดือน..... พ.ศ. 2539

คำถามส่วนที่ 1 สภาพเศรษฐกิจและสังคม

1. ครัวเรือนของท่านที่อยู่กันปัจจุบันนี้ประกอบอาชีพอะไรบ้าง?

..... ปลูกพืช พืชที่ปลูก

..... เลี้ยงสัตว์เพื่อขาย สัตว์ที่เลี้ยง

..... อุตสาหกรรมในครัวเรือน ชนิด

..... รับจ้าง จำนวนคนที่ไปรับจ้าง คน ปีละประมาณ วันต่อคน

..... อื่น ๆ (ระบุ)

2. ในปี 2538 ที่ผ่านมานี้ท่านหรือคนในครอบครัวท่านได้รับการอบรมเรื่องใดบ้าง?

2.1 อบรมเรื่อง

ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก

ข้อคิดที่ท่านมีต่อการอบรมนี้คือ

2.2 อบรมเรื่อง

ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก

ข้อคิดที่ท่านมีต่อการอบรมนี้คือ

2.3 อบรมเรื่อง

ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก

ข้อคิดที่ท่านมีต่อการอบรมนี้คือ

- 2.4 อบรมเรื่อง
 ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
 ข้อคิดที่ท่านมีต่อการอบรมนี้คือ
3. ในปี 2538 ที่ผ่านมานี้ท่านหรือคนในครอบครัวท่านได้รับการพาไปศึกษา-ดูงานเรื่องใดบ้าง?
 3.1 การพาไปศึกษา-ดูงานเรื่อง ณ
 ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
 ข้อคิดที่ท่านมีต่อการศึกษาดูงานนี้ให้คือ
- 3.2 การพาไปศึกษา-ดูงานเรื่อง ณ
 ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
 ข้อคิดที่ท่านมีต่อการศึกษาดูงานนี้คือ
4. ในปี 2538 ที่ผ่านมานี้ท่านหรือคนในครอบครัวท่านได้รับการส่งเสริม/สาธิตด้านการเกษตรหรือด้านอื่น ๆ ใดบ้าง?
 4.1 การส่งเสริม/สาธิตเรื่อง
 ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
 ข้อคิดที่ท่านมีต่อการส่งเสริม/สาธิตนี้คือ
- 4.2 การส่งเสริม/สาธิตเรื่อง
 ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
 ข้อคิดที่ท่านมีต่อการส่งเสริม/สาธิตนี้คือ
- 4.3 การส่งเสริม/สาธิตเรื่อง
 ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
 ข้อคิดที่ท่านมีต่อการส่งเสริม/สาธิตนี้คือ
- 4.4 การส่งเสริม/สาธิตเรื่อง
 ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
 ข้อคิดที่ท่านมีต่อการส่งเสริม/สาธิตนี้คือ
5. ในปี 2538 ที่ผ่านมานี้ท่านหรือคนในครอบครัวท่านได้รับการสนับสนุนพันธุ์พืช-สัตว์อะไรบ้าง?
 5.1 พันธุ์พืช-สัตว์ชนิด จำนวน
 ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
 ข้อคิดที่ท่านมีต่อการได้รับสนับสนุนพันธุ์พืช-สัตว์ชนิดนี้ให้คือ
- 5.2 พันธุ์พืช-สัตว์ชนิด จำนวน
 ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
 ข้อคิดที่ท่านมีต่อการได้รับสนับสนุนพันธุ์พืช-สัตว์ชนิดนี้ให้คือ

6. ในปี 2538 ที่ผ่านมานี้ท่านหรือคนในครอบครัวท่านได้รับการส่งเสริมสหกรณ์ในเรื่องใดบ้าง?
- 6.1 จัดตั้งสหกรณ์ โดยท่าน เข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ ไม่ได้เป็นสมาชิก
- 6.2 ท่าน-ครอบครัวท่าน ได้ใช้สินเชื่อจากสหกรณ์ ใช้ ไม่ได้ใช้
ร่วมระดมทุน (ฝากเงิน) กับสหกรณ์ปีที่ผ่านมา ฝาก ไม่ได้ฝาก
- 6.3 ท่าน-ครอบครัวท่านร่วมทำธุรกิจซื้อกับสหกรณ์ ซื้อ ไม่ได้ซื้อ
- 6.4 ท่าน-ครอบครัวท่านร่วมทำธุรกิจขายกับสหกรณ์ ขาย ไม่ได้ขาย
- 6.5 ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับการส่งเสริมสหกรณ์ ไม่ได้ประโยชน์เลย ได้เล็กน้อย.... ได้ปานกลาง.... ได้มาก
- 6.6 ข้อคิดที่ท่านมีต่อการสนับสนุนด้านสหกรณ์คือ.....
.....
7. ในปี 2538 ที่ผ่านมานี้ท่านหรือคนในครอบครัวท่านได้ร่วมงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดย
ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
ข้อคิดที่ท่านมีต่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคือ
8. ในปี 2538 ที่ผ่านมานี้ท่านหรือคนในครอบครัวท่านได้ร่วมงานพัฒนาป่าไม้ ร่วม ไม่ร่วม
ถ้าร่วม ร่วมโดย
ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
ข้อคิดที่ท่านมีต่องานพัฒนาป่าไม้คือ
9. ในปี 2538 ที่ผ่านมานี้ท่านหรือคนในครอบครัวท่านได้ร่วมรณรงค์ปลูกหญ้าแฝก ร่วม ไม่ร่วม
ถ้าร่วม ร่วมโดย
ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
ข้อคิดที่ท่านมีการรณรงค์ปลูกหญ้าแฝกคือ
10. ในปี 2538 ที่ผ่านมานี้ท่านหรือคนในครอบครัวท่านมีการอนุรักษ์ดินและน้ำ เช่นการทำเกษตรแบบขั้นบันไดปลูกพืชตามขวาง
ทางลาดชันในพื้นที่ลาดเอียงหรือไม่? มี ไม่มี ทำการอนุรักษ์แบบ
และท่านยังคงใช้ประโยชน์อยู่หรือไม่? ใช้ ไม่ได้ใช้
ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้มาก
ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
ข้อคิดที่ท่านมีการอนุรักษ์ดินและน้ำคือ
11. ในปี 2538 ที่ผ่านมานี้ท่านหรือคนในครอบครัวท่านได้ร่วมงานอื่น ๆ อะไรบ้าง?
- 11.1 ได้ร่วมงาน ร่วมโดย
ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
ข้อคิดที่ท่านมีต่องานนี้คือ.....

- 11.2 ได้ร่วมงาน ร่วมโดย
 ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
 ข้อคิดที่ท่านมีต่องานนี้คือ.....
- 11.3 ได้ร่วมงาน ร่วมโดย
 ประโยชน์ที่ท่านคิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
 ข้อคิดที่ท่านมีต่องานนี้คือ.....
12. ท่าน-ครอบครัวท่านได้รับประโยชน์จากการปรับปรุง-ก่อสร้างปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ อะไรบ้าง?
- 12.1 เรื่องเส้นทางคมนาคม-ถนน คือถนนเส้น
 ประโยชน์ที่ได้ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
 ท่าน-ครอบครัวท่านได้ไปร่วมทำด้วยหรือไม่ ได้ไป ไม่ได้ไป
 ข้อคิดที่ท่านจะแนะนำต่อการบำรุงก่อสร้างถนน
- 12.2 เรื่องการสร้างอ่างน้ำหรือฝาย คือฝาย
 ประโยชน์ที่ได้ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
 ท่าน-ครอบครัวท่านได้ไปร่วมทำด้วยหรือไม่ ได้ไป ไม่ได้ไป
 ข้อคิดที่ท่านจะแนะนำต่อการสร้างอ่างน้ำหรือฝาย
- 12.3 เรื่องการสร้างระบบส่งน้ำการเกษตร คือที่
 ประโยชน์ที่ได้ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
 ท่าน-ครอบครัวท่านได้ไปร่วมทำด้วยหรือไม่ ได้ไป ไม่ได้ไป
 ข้อคิดที่ท่านจะแนะนำต่อการสร้างระบบส่งน้ำการเกษตร
- 12.4 เรื่องการสร้างระบบประปาใช้ตามบ้าน คือ
 ประโยชน์ที่ได้ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
 ท่าน-ครอบครัวท่านได้ไปร่วมทำด้วยหรือไม่ ได้ไป ไม่ได้ไป
 ข้อคิดที่ท่านจะแนะนำต่อการสร้างระบบประปาใช้ตามบ้าน
- 12.5 โครงการอื่น ๆ ที่ท่านเข้าร่วม เป็นโครงการ (ชื่อเกี่ยวกับ)
 ประโยชน์ที่คิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
 ข้อคิดที่ท่านมีโครงการนี้คือ
- 12.6 โครงการอื่น ๆ ที่คนในครอบครัวท่านเข้าร่วม เป็นโครงการ (ชื่อเกี่ยวกับ)
 ประโยชน์ที่คิดว่าได้รับ ไม่ได้ประโยชน์ ได้เล็กน้อย ได้ปานกลาง ได้มาก
 ข้อคิดที่ท่านมีต่อโครงการนี้คือ
13. ในปีที่ผ่านมาท่านมีรายได้จากงานต่าง ๆ ที่ทำตามคำแนะนำของโครงการหลวงดังนี้
ปลูก	ทุนที่ลงประมาณ	บาท	ขายได้เงิน	บาท
ปลูก	ทุนที่ลงประมาณ	บาท	ขายได้เงิน	บาท

ปลูก	ทุนที่ลงทุนประมาณ	บาท	ขายได้เงิน	บาท
ปลูก	ทุนที่ลงทุนประมาณ	บาท	ขายได้เงิน	บาท
ทำกิจกรรมคือ	ทุนที่ลงทุนประมาณ	บาท	ขายได้เงิน	บาท
ทำกิจกรรมคือ	ทุนที่ลงทุนประมาณ	บาท	ขายได้เงิน	บาท
ทำกิจกรรมคือ	ทุนที่ลงทุนประมาณ	บาท	ขายได้เงิน	บาท
ทำกิจกรรมคือ	ทุนที่ลงทุนประมาณ	บาท	ขายได้เงิน	บาท

14. โดยรวม ๆ แล้ว ท่านคิดว่า ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องมีส่วนช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ท่านและครอบครัวเพียงใด?

.....ไม่ได้ช่วยให้ดีขึ้น ช่วยได้เล็กน้อย ช่วยได้ในระดับปานกลาง ช่วยได้มาก

15. ท่านอยากเห็นการพัฒนาหรือปรับปรุงหมู่บ้านของท่านในด้านใดบ้าง?

1.
2.
3.
5.
5.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาคผนวกที่ 2

แบบข้อสอบถามกรรมการหมู่บ้าน

โครงการประเมินผลการพัฒนาในพื้นที่ดำเนินงานรองโครงการหลวง

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ 1. ตำแหน่ง
1. ตำแหน่ง
2. ตำแหน่ง
3. ตำแหน่ง

บ้าน หมู่ที่ ปีก ตำบล อำเภอ

จังหวัด ศูนย์

ชื่อผู้สัมภาษณ์ สัมภาษณ์วันที่ เดือน พ.ศ. 2539

1. ในหมู่บ้านของท่านมีทั้งหมด หลังคาเรือน แยกเป็น ฐานะดี หลัง ปานกลาง หลัง และ ยากจน .. หลัง
มีประชากรทั้งหมด คน แยกเป็น ชาย คน หญิง คน
2. ในฐานะที่ท่านเป็นผู้นำของหมู่บ้าน ในอนาคตท่านอยากเห็นหมู่บ้านของท่านมีการพัฒนาอย่างไรบ้าง (ด้านใดบ้าง) ?
 1.
 2.
 3.
 4.
 5.
3. ในรอบปีที่ผ่านมาก โครงการหลวงได้เข้ามาพัฒนาหมู่บ้านของท่านอย่างไรบ้าง? มีการพัฒนาใดที่ไม่ตรงกับความต้องการของชาวบ้านบ้าง?
 - 1 จัดฝึกอบรม จำนวน ครั้ง มีชาวบ้านเข้าร่วม จำนวน คน (..... ตรง ไม่ตรง)
 - 2 พาไปศึกษา-ดูงาน จำนวน ครั้ง มีชาวบ้านเข้าร่วม จำนวน คน (..... ตรง ไม่ตรง)
 - 3 ส่งเสริม/สาธิต จำนวน ครั้ง มีชาวบ้านเข้าร่วม จำนวน คน (..... ตรง ไม่ตรง)
 - 4 แจกพันธุ์พืชคือ ชาวบ้านที่รับประโยชน์ จำนวน หลังคาเรือน (..... ตรง ไม่ตรง)

- 5 แยกพันธุ์สัตว์คือ ชาวบ้านได้รับประโยชน์ จำนวน หลังคาเรือน (.... ตรง ไม่ตรง)
- 6 ส่งเสริมงานสหกรณ์ มี ไม่มี ชาวบ้านเข้าร่วมโครงการ จำนวน คน (..... ตรง ไม่ตรง)
- 7 พาชาวบ้านไปปลูกป่า จำนวน ครั้ง ชาวบ้านที่เข้าร่วม จำนวนรวม คน (..... ตรง ไม่ตรง)
- 8 พาชาวบ้านไปปลูกหญ้าแฝก จำนวน ครั้ง ชาวบ้านที่เข้าร่วม จำนวนรวม คน (..... ตรง ไม่ตรง)
- 9 การอนุรักษ์ดินและน้ำ ทำ ไม่ได้ทำ ชาวบ้านได้ประโยชน์ จำนวน คน (..... ตรง ไม่ตรง)
- 10 จัดสรรที่ดิน ทำ (จำนวน ไร่) ไม่ได้ทำ ชาวบ้านที่ได้รับประโยชน์ หลังคาเรือน (.... ตรง ไม่ตรง)

4. จากการที่โครงการหลวงได้ดำเนินงานพัฒนาในหมู่บ้านของท่านที่ผ่านมา ท่านเห็นว่าชาวบ้านได้รับประโยชน์มากน้อยเพียงใด?
..... ไม่ได้ประโยชน์ ได้ประโยชน์น้อย ได้ประโยชน์ปานกลาง ได้ประโยชน์มาก

5. จากการที่โครงการหลวงได้ดำเนินงานพัฒนาในหมู่บ้านของท่านที่ผ่านมา ชาวบ้านมีความเห็นเกี่ยวกับงานพัฒนาเหล่านี้อย่างไรบ้าง?

1.
2.
3.
4.

6. ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำงานของโครงการหลวงในโอกาสต่อไปอย่างไรบ้าง?

1.
2.
3.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved

ภาคผนวกที่ 3
แนวสอบถามส่วนราชการ

ศูนย์/สถานี..... วันที่.....
แผนงาน..... กิจกรรมย่อย.....
นามผู้ให้ข้อมูล.....

1. ตามกิจกรรมที่ระบุในแผนได้ปฏิบัติหรือไม่ ได้ปฏิบัติ ไม่ได้ปฏิบัติ
2. เป้าหมายที่ระบุในแผน
ทำได้จริง
หากทำไม่ได้ตามเป้าหมายหรือไม่ได้ทำ กรุณากล่าวถึงอุปสรรค.....
.....
.....
3. ถ้าทำได้ตามเป้าหมายพอใจในผลงานที่ทำนี้ในระดับใด
..... ไม่พอใจ พอใจเล็กน้อย พอใจปานกลาง พอใจมาก
4. แนวทางที่ปฏิบัติจริงในโครงการนี้คือ.....
.....
.....
.....
5. แนวทางปรับปรุงงานนี้ต่อไป.....
.....
.....
6. การไปสังเกตการณ์.....
.....
.....
7. การไปสอบถาม.....
.....
.....

แผนที่แสดงที่ตั้งศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 16 แห่ง

